

Nr 214.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag till privatläroverken m. m.; given Stockholms slott den 20 mars 1925.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Olof Olsson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 mars 1925.

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Departementschefen, statsrådet Olsson anför härefter:

Vid anmälan inför Kungl. Maj:t den 2 januari 1925 av de frågor, som tillhöra regleringen för budgetåret 1925—1926 av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, hemställde jag, under punkterna 143, 144 och 145 i protokollet över ecklesiastikärenden för nämnda dag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående anslagen till privatläroverken m. m., i riksstaten för budgetåret 1925—1926 dels beräkna en höjning av det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverken, nu 675,000 kronor, med 76,000 kronor till 751,000 kronor, dels beräkna en minskning av det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, nu 480,000 kronor, med 6,000 kronor till 474,000 kronor, dels ock för beredande under tiden 1 juli 1925—30 juni

Vissa anslag
till privat-
läroverken
m. m.

1926 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellan-skolor, högre flickskolor, högre goss- och samskolor samt enskilda lärarinne-seminarier beräkna ett extra förslagsanslag av 2,286,000 kronor.

Vidare hemställde jag, under punkt 48, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på proposition angående anslag till privatläroverken m. m., till understöd åt utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål i riksstaten för budgetåret 1925—1926 beräkna ett extra anslag av 16,000 kronor.

Anledningen till att jag icke såg mig i stånd att göra slutlig hemställa-n beträffande här ifrågavarande anslag var den, att ett av särskilda inom eck-lesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av frågor rörande privatläroverken den 15 december 1924 avgivet betänkande och förslag då ännu ej hunnit undergå den granskning, som erfordrades för att därå kunna grunda framställning till riksdagen. Samtidigt förklarade jag min avsikt vara att, när ärendet hunnit vederbörligen beredas, föreslå Kungl. Maj:t att på grundvalen av sakkunnigförslaget avlåta proposition till årets riksdag rörande vissa anslag till privatläroverken.

Genom särskilda remisser inhämtades yttranden över ovannämnda sak-kunnigbetänkande av statskontoret, skolöverstyrelsen, riksräkenskapsverket, centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen samt styrelsen för Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund. Vidare meddelade skolöverstyrelsen genom ett cirkulär de statsunderstödda privatläroverkens föreståndare och föreståndarinnor, vilka samtliga förut genom ecklesiastikdepartementets för-sorg fått sig tillsända exemplar av de sakkunnigas utredning, att tillfälle vore dem berett att till överstyrelsen inkomma med de yttranden i ärendet, vartill de kunde finna anledning. Sådana yttranden hava inkommit från 53 skolor, av vilka 18 skolor i Stockholm förenat sig om ett gemensamt yttrande. En skola har vidare inkommit direkt till Kungl. Maj:t med sitt yttrande.

Sedan numera utredningen avslutats, anhåller jag att för Kungl. Maj:t få ånyo anmäla här förevarande spörsmål, och har jag då ansett lämp-ligt att till en början lämna en kortfattad redogörelse för deras förhistoria, varvid jag i huvudsak anslutit mig till vad de sakkunniga anfört i de båda första kapitlen av sitt betänkande.

De sakkunniga hava till en början avfattat en kort historisk inledning, huvudsakligen på grundvalen av den utförliga översikt, »Privatskoleväsendets, särskilt flickskolornas, yttre utveckling sedan början av 1800-talet», som ut-arbetats av undervisningsrådet Axel Åström och som finnes intagen i skol-kommissionens betänkande, II, Historiska översikter och särskilda utred-ningar, sid. 65—117. Denna inledning (betänkandet sid. 8—15), till vilken jag i övrigt torde få hänvisa, ger en sammanträngd överblick över privatsko-lornas utveckling och i all synnerhet över deras förhållande till staten från en ringa början, då vid 1874 års riksdag ett mindre anslag anvisades till

understöd åt enskilda skolor för kvinnlig ungdom, till de stora anslag, som blevo en nödvändighet på grund av de genom kristiden förändrade förhållandena.

Ilärefter hava de sakkunniga (betänkandet sid. 16—38) lämnat en översikt över anslagen till privatskoleväsendet under de senaste åren, och torde denna översikt för ett riktigt bedömande av de nu föreliggande anslagsfrågorna vara av så grundläggande betydelse, att den här synes böra återgivas, åtminstone i stora drag.

I anledning av vissa utav Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1923 års riksdag under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar anmälde riksdagen i skrivelse den 7 april 1923, nr 8 A, under punkt 138, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag, i riksstaten för budgetåret 1923—1924 uppfört det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverken med ett belopp av 751,000 kronor.

Riksdagens
skrivelse den
7 april 1923.

I samma skrivelse anförde riksdagen, under punkt 141, att riksdagen i samband med prövningen av Kungl. Maj:ts förslag angående anslag till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken till behandling förehaft en inom riksdagen väckt motion (I: 51), däri hemställts, att riksdagen ville företaga den jämkning i föreskrifterna för tillfällig löneförbättring till privatläroverken, som kunde vara erforderlig till nedbringande av kostnaderna.

I motionen hade bland annat berörts den avsevärda stegringen i kostnaderna för privatläroverken under de senaste åren. Vad härutinnan anförts funne riksdagen vara av beskaffenhet att böra ägnas vederbörlig uppmärksamhet. Riksdagen ville även framhålla, att de höjda statsanslagen icke förbundits med några vidgade skyldigheter för dessa läroverk. Härtill komme dessutom, att någon detaljerad redovisningsskyldighet i avseende å privatläroverkens ekonomiska förhållanden icke förefunnes och att dessa läroverk icke, såsom fallet vore med statens läroverk, finge sina räkenskaper underkastade någon officiell granskning eller kontroll.

De omständigheter, som sålunda berörts, syntes riksdagen påkalla en ingående granskning av ifrågavarande skolors ekonomiska förhållanden och nödvändig göra, att från statens sida en effektiv kontroll komme till stånd över användningen av de medel, som staten anslog till dessa skolor. Riksdagen förutsatte, att nu senast berörda förhållanden bleve av Kungl. Maj:t behörigen uppmärksammade och att en undersökning snarast igångsattes i syfte att råda bot för de brister, som i angivna och andra hänseenden härutinnan föreläge.

I anledning av vad riksdagen anført anbefallde Kungl. Maj:t genom skrivelse till skolöverstyrelsen den 17 maj 1923 angående tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken överstyrelsen att föranstalta om utredning i det av riksdagen avsedda syftet samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Kungl. Maj:ts
skrivelse till
skolöver-
styrelsen den
17 maj 1923.

Riksdagens
revisorer den
30 november
1923.

Innan denna utredning hunnit slutföras, avgåvo riksdagens revisorer den 30 november 1923 sin berättelse om den år 1923 av dem verkställda granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1922 och riktade därvid (å sid. 67 och följande) vissa anmärkningar mot privatläroverken (betänkandet sid. 17 och 18), varjämte de slutligen uttalade, att de med sin redogörelse beträffande förhållandena vid privatläroverken avsett att understryka vikten av att den utredning, som skolöverstyrelsen fått i uppdrag att verkställa, utan större tidsutdräkt framlades.

Skolöver-
styrelsens ut-
redning den
20 december
1923.

Den 20 december 1923 avlämnade skolöverstyrelsen sin utredning av privatläroverkens ekonomiska förhållanden med särskild hänsyn till granskning och kontroll av desamma, och i samma dag avgivet underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens revisorerers ovannämnda uttalande inskränkte sig överstyrelsen i huvudsak till att hänvisa till denna utredning.

Skolöverstyrelsens utredning, för vilken de sakkunniga utförligt redogjort, utmynnade i en hemställan, att Kungl. Maj:t täcktes vid förnyad utredning av understöd från reservationsanslaget till privatläroverk taga under övervägande, huruvida icke för åtnjutande av dylikt understöd, utöver de villkor och bestämmelser, som i sådant avseende redan vore fastställda, borde ytterligare föreskrivas:

att storleken av de vid vederbörande läroanstalt normalt utgående terminsavgifterna underställdes skolöverstyrelsens prövning och fastställelse;

att vid läroanstalten skulle finnas en styrelse, bland vars ledamöter en skulle utses av statlig myndighet;

att läroanstaltens räkenskaper skulle granskas av minst två revisorer och att en av dessa skulle förordnas av statlig myndighet; samt

att läroanstaltens räkenskaper för ytterligare granskning skulle insändas till riksräkenskapsverket.

Statsverks-
propositionen
till 1924 års
riksdag.

I statsverkspropositionen till 1924 års riksdag anförde dåvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet beträffande reservationsanslaget till privatläroverken, bland annat, att han icke ansågo sig kunna för det dåvarande tillstyrka någon nedsättning av det anslagsbelopp, som borde stå till Kungl. Maj:ts förfogande, därest ej grunderna för understöds utgående underkastades ändring. Någon ändring i dessa grunder kunde statsrådet dock icke tillstyrka, då vederbörande myndigheter ännu icke hunnit att yttra sig över den av skolöverstyrelsen verkställda utredningen i ämnet. Enligt statsrådets förmenande måste man avvakta utredningsarbetets avslutande för att kunna rätt bedöma de ganska invecklade förhållanden, som vore bestämmande för det av riksdagen behandlade spørsmålet.

Emellertid hade under årens lopp reservationer uppstått å anslaget, enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning vid slutet av år 1922 uppgående till 103,187 kronor. Härav torde kunna tagas i anspråk ett belopp av 76,000

kronor, varigenom förevarande anslag, nu 751,000 kronor, skulle nedbringas till 675,000 kronor.

Under hänvisning till det ovan anförda hemställde statsrådet, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen

att minska det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverken, nu 751,000 kronor, med 76,000 kronor till 675,000 kronor samt i riksstaten för budgetåret 1924—1925 uppföra de i nämnda anslag ingående anslagsposterna med följande belopp, nämligen:

enskilda mellanskolor	kronor	18,225: —
högre flickskolor	»	422,550: —
högre goss- och samskolor	»	208,575: —
enskilda lärarinneseminarier	»	25,650: —

att utgå såsom ett gemensamt reservationsanslag å sammanlagt 675,000 kronor.

Under punkt 121 av samma huvudtitel hemställde statsrådet vidare, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att höja det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter med 30,000 kronor till 480,000 kronor.

Under punkt 122 av huvudtiteln anförde slutligen statsrådet, bland annat, att den tillfälliga löneförbättringen åt privatläroverkens lärarpersonal allt ifrån början varit avsedd att utgöra en provisorisk lönereglering för sagda personal, intill dess frågan om den påyrkade revisionen av det allmänna undervisningsväsendet blivit prövad och avgjord. Då det omfattande spörsmålet om undervisningsväsendets omorganisation ej ännu kunde föreläggas riksdagen till slutlig prövning, kvarstode givetvis samma behov av löneförbättring åt här ifrågavarande lärarpersonal, som hittills föranlett riksdagen att bevilja medel till löneförbättringens bestridande.

Under de senaste åren hade berörda anslag uppgått till 2,000,000 kronor men hade årligen överskridits. Då överskridandet alltså syntes vara föranlett av ett konstant behov, borde anslagsbeloppet i enlighet med gjorda beräkningar av nämnda behov bestämmas till 2,450,000 kronor.

Under återopande av det sålunda anförda hemställde nu statsrådet, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels för beredande under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- eller samskolor samt enskilda lärarinneseminarier anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra förslagsanslag av 2,450,000 kronor;

dels bestämma, att den tillfälliga löneförbättringen skall i sin helhet gäldas av statsmedel samt utgå efter vissa närmare angivna grunder.

I anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under punkterna 117, 121 och 122 av åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående kommunala mellanskolor, lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privat-

Statsutskotets utlåtande den 4 april 1924.

läroverken ävensom en i anledning av framställningen rörande kommunala mellanskolor väckt motion framlade statsutskottet (i utlåtande den 4 april 1924, nr 34) bland annat förslag till vissa ändrade villkor och bestämmelser för utgåendet av statsunderstöd till privatläroverken (betänkandet sid. 28—32).

Genom uppställande av de utav statsutskottet angivna villkoren skulle en besparing å anslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken vinnas med i runt tal 260,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) besluta, att mom. 3 och 4 i avdelningen A) av de utav riksdagen antagna bestämmelserna angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. skulle hava följande ändrade lydelse:

3. Den tjänstgöring, som här avses, skall vara förlagd till klasserna över de förberedande eller till läsavdelning av med skolan förbundet högre lärarinneseminarium.

4. Med full tjänstgöring förstås, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, undervisning under 24 till 28 timmar i veckan och, vad angår stadium, motsvarande gymnasiet, undervisning i den omfattning, som är föreskriven för lektor vid högre allmänt läroverk.

b) föreskriva, att såsom villkor för lärarpersonalens avlöning vid statsunderstödda enskilda läroanstalter enligt de av riksdagen antagna grunderna skulle gälla:

Uppdelning i parallellavdelningar av årsklass sker med iakttagande därav, att, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 35 och beträffande stadium, motsvarande gymnasiet, minst 30 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning inom densamma upprättas, dock att, där bristande lokalutrymmen därför lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar må i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas till minst 30.

c) föreskriva, att för läsåret 1924—1925 skulle gälla följande övergångsstadgande:

Därest vid någon läroanstalt en tillämpning av de under a) och b) angivna bestämmelser och villkor skulle medföra, att, även sedan eventuellt anställda timlärare entledigats och efter uppnådd pensionsålder kvarstående lärare avgått, jämväl sådan lärarinna med full tjänstgöring skulle behöva entledigas, vilken under minst två läsår varit anställd å innehavande tjänst, må efter skolöverstyrelsens beprövande jämkning i sagda bestämmelser och villkor vidtagas därhän, att entledigande av dylik lärarinna med full tjänstgöring icke behöver under ifrågavarande läsår äga rum; ägande Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av detta övergångsstadgande må befinnas erforderliga.

d) uppföra det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter med oförändrat belopp, 450,000 kronor.

Beträffande tillfällig löneförbättring åt nu ifrågavarande lärare hemställde statsutskottet, under åberopande av vad utskottet tidigare anfört, att riksdagen måtte

A) för beredande under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- eller samskolor samt enskilda lärarinneseminarier anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra förslagsanslag av 2,100,000 kronor;

B) bestämma, att till lärare vid sådan enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola eller enskilt lärarinneseminarium, som åtnjöte understöd från det i riksstaten uppförda gemensamma reservationsanslaget till privatläroverk, måtte utgå tillfällig löneförbättring, under förutsättning att vid anordnande av undervisningen inom vederbörande läroanstalt ävensom i övrigt följande villkor och bestämmelser iakttoges, nämligen,

1) att uppdelning i parallellavdelningar av årsklass sker med iakttagande därav, att vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 35 och beträffande stadium, motsvarande gymnasiet, minst 30 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning upprättas inom densamma, dock att, där bristande lokalutrymmen därför lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar må i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas till minst 30;

2) att medeltjänstgöringstiden vid läroanstalten för ämneslärare med full tjänstgöring — föreståndare däri ej inberäknad — uppgår till ungefär 26 timmar i veckan å stadium, motsvarande real- och flickskolan, samt å stadium, motsvarande gymnasiet, till ungefär 21 timmar i veckan;

skolande dock beträffande läsåret 1924—1925 gälla följande övergångsstadgande:

Därest vid någon läroanstalt en tillämpning av de under 1) och 2) angivna villkor och bestämmelser skulle medföra, att, även sedan eventuellt anställda timlärare entledigats och efter uppnådd pensionsålder kvarstående lärare avgått, jämväl sådan lärarinna med full tjänstgöring skulle behöva entledigas, vilken under minst två läsår varit anställd å innehavande tjänst, må efter skolöverstyrelsens beprövande jämkning i sagda villkor och bestämmelser vidtagas därhän, att entledigande av dylik lärarinna med full tjänstgöring icke behöver under ifrågavarande läsår äga rum; ägande Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av detta övergångsstadgande må befinnas erforderliga;

3) att storleken av de vid vederbörande läroanstalt normalt utgående terminsavgifterna underställes skolöverstyrelsens prövning och fastställelse;

4) att vederbörande läroanstalts räkenskaper i den ordning, Kungl. Maj:t bestämmer, insändas till riksräkenskapsverket för granskning.

C) bestämma, att den tillfälliga löneförbättringen skall i sin helhet gäldas av statsmedel samt utgå efter vissa närmare angivna grunder;

D) förklara, att det måtte ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av de under C) omnämnda grunder må finnas erforderliga.

Reservation
mot stats-
utskottets
utlåtande
den 4 april
1924.

Emot detta statsutskottets beslut reserverade sig vissa ledamöter, som beträffande den först här omförmälda frågan ansågo, att utskottets yttrande och förslag bort i vissa delar hava en annan lydelse och föreslogo i anslutning till detta uttalande, att utskottet ville hemställa,

att riksdagen måtte

a) höja det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, nu 450,000 kronor, med 30,000 kronor till 480,000 kronor;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning i de av utskottet här ovan angivna hänseenden samt för 1925 års riksdag framlägga det förslag, vartill denna utredning må kunna giva anledning.

Beträffande frågan om tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken ansågo vidare vissa reservanter inom statsutskottet, att, då den utredning, som av reservanterna under nästföregående punkt påkallats, berörde även detta förslag, utskottet i avvaktan på en dylik utredning icke borde föreslå någon ändring av vad Kungl. Maj:t ifrågasatt utan hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, för detta ändamål anvisa 2,450,000 kronor.

Skiljaktiga
beslut av
riksdagens
kamrar.

I frågan fattade kamrarna olika beslut, i det att första kammaren antog det förslag, som innefattades i den avgivna reservationen, varemot andra kammaren biföll utskottets hemställan med den ändring, att i det under c) intagna övergångsstadgandet orden »minst två läsår varit anställd å innehavande tjänst» utbyttes mot »minst två läsår i denna egenskap varit anställd vid läroanstalt, varom nu är fråga», ävensom i avseende å motiveringen vidtog häremot svarande ändringar.

Memorial
den 8 maj
1924.

I anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående kommunala mellanskolor, lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken ävensom en i anledning av framställningen rörande kommunala mellanskolor väckt motion, avgav statsutskottet (i memorial den 8 maj 1924, nr 62.) förnyat yttrande i ärendet och föreslog därvid på anförda grunder, att riksdagen måtte

a) föreskriva, att såsom villkor för lärarpersonalens avlöning vid statsunderstödda enskilda läroanstalter enligt de av riksdagen antagna grunderna skall gälla:

Uppdelning i parallellavdelningar av årsklass sker med iakttagande därav,

att minst 30 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning inom densamma upprättas, dock att, där bristande lokalutrymmen lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet må efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas till lägre lärjungantal;

b) föreskriva, att för läsåret 1924—1925 tjänstgöringstiden för lärarinna med full tjänstgöring icke skall understiga 22—26 timmar i veckan;

c) höja det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, nu 450,000 kronor, med 30,000 kronor till 480,000 kronor;

d) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета lämpliga övergångsbestämmelser i syfte att för läsåret 1924—1925 anställda ämneslärare med full tjänstgöring, vilka ej uppnått pensionsåldern, icke må behöva avskedas på grund av de skärpta bestämmelser, som i fråga om tjänstgöringens omfattning och förläggning, enligt vad utskottet anfört, böra tillämpas från och med läsåret 1925—1926, samt för riksdagen framlägga förslag i berörda hänseende.

Beträffande frågan om tillfällig löneförbättring föreslog statsutskottet i samma memorial, bland annat, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag

A) för beredande under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- eller samskolor samt enskilda lärarinneseminarier anvisa för budgetåret 1924—1925 ett extra förslagsanslag av 2,360,000 kronor;

B) bestämma, att till lärare vid sådan enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola eller enskilt lärarinneseminarium, som åtnjuter understöd från det i riksstaten uppförda gemensamma reservationsanslaget till privatläroverk, må utgå tillfällig löneförbättring, under förutsättning att vid anordnande av undervisningen inom vederbörande läroanstalt ävensom i övrigt följande villkor och bestämmelser iakttagas, nämligen,

1) att uppdelning i parallellavdelningar av årsklass sker med iakttagande därav, att minst 30 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning upprättas inom densamma, dock att där bristande lokalutrymmen lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet må efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas till lägre lärjungantal;

2) att tjänstgöringstiden för lärarinna med full tjänstgöring icke skall understiga 22—26 timmar i veckan;

3) att storleken av de vid vederbörande läroanstalt normalt utgående terminsavgifterna underställes skolöverstyrelsens prövning och fastställelse;

4) att i granskningen av vederbörande läroanstalts räkenskaper skall deltaga en utav riksräkenskapsverket utsedd lokal revisor ävensom att räkenskaperna skola vid anfordran ställas till förfogande av riksdagens revisorer;

C) bestämma, att den tillfälliga löneförbättringen skall i sin helhet gäldas av statsmedel samt utgå efter vissa närmare angivna grunder;

D) förklara, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av de under C) omnämnda grunder må befinnas erforderliga.

Åter skiljaktiga beslut av riksdagens kamrar.

Statsutskottets i detta hänseende gjorda hemställan avslogs av första kammaren, varemot andra kammaren biföll samma hemställan.

Memorial den 23 maj 1924.

I anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående framlagt sammanjämningsförslag i fråga om Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken föreslog statsutskottet slutligen (i memorial den 23 maj 1924, nr 95,) voteringspropositioner jämlikt § 65 riksdagsordningen för nämnda frågors avgörande medelst gemensam votering.

Riksdagens skrivelse den 4 juni 1924.

Sedan omförmälda gemensamma omröstningar företagits, anmälde slutligen riksdagen i skrivelse den 4 juni 1924, nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under punkterna 121 och 122 av åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken, under punkt 1, att riksdagen höjt det ordinarie förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, nu 450,000 kronor, med 30,000 kronor till 480,000 kronor.

I samma skrivelse anmälde riksdagen under punkt 2, att riksdagen

A) för beredande under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- eller samskolor samt enskilda lärarinneseminarier anvisat för budgetåret 1924—1925 ett extra förslagsanslag av 2,450,000 kronor;

B) bestämt, att den tillfälliga löneförbättringen skall i sin helhet gäldas av statsmedel samt utgå efter följande grunder:

1) delaktighet i den tillfälliga löneförbättringen tillkommer den, som under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 eller någon del av nämnda tid är anställd i egenskap av föreståndare, ämneslärare med full tjänstgöring, timlärare eller övningslärare vid sådan enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola eller enskilt lärarinneseminarium, som åtnjuter understöd från det i riksstaten uppförda gemensamma reservationsanslaget till privatläroverk;

2) den tillfälliga löneförbättringen utgår med följande belopp utöver föreskriven minimiavlöning eller, där föreskrift om minimiavlöning saknas, utöver den avlöning, som för motsvarande tjänstgöring i medeltal utgått under åren 1913—1915:

a) till en kvinnlig föreståndare vid högre flickskola och enskilt lärarinneseminarium samt en föreståndare, manlig eller kvinnlig, vid enskild mellanskola och högre goss- eller samskola med 1,500 kronor för år;

b) till ämneslärare med full tjänstgöring, manlig eller kvinnlig, vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium, därest läraren åtnjuter avlöning efter den löneskala, som utgår från en begynnelseavlöning av 1,400 kronor, med 1,500 kronor för år samt, därest läraren åtnjuter avlöning efter den löneskala, som utgår från en begynnelseavlöning av 1,200 kronor, med 1,200 kronor för år;

c) till manlig timlärare vid enskild mellanskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 60 kronor för veckotimme och år, dock beträffande lärare vid högre goss- eller samskola endast för det antal veckotimmar, som för vederbörande läroanstalt tagits i beräkning vid bestämmande av det särskilda understödet för anlitande i större omfattning av manliga lärarkrafter;

d) till manlig timlärare vid högre flickskola med 50 kronor för veckotimme och år;

e) till kvinnlig timlärare vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 50 kronor för veckotimme och år;

f) till övningslärare, manlig eller kvinnlig, vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 40 kronor för veckotimme och år.

3) den tillfälliga löneförbättringen utgår, vad angår enskild mellanskola och högre flickskola, under förutsättning att en summa, motsvarande 20 procent av det sammanlagda till lärarpersonalen vid vederbörande skola i tillfällig löneförbättring under tiden 1 juli 1924—30 juni 1925 utgående beloppet, varder för skolans verksamhet för nämnda tid i övrigt anslagen av kommun eller enskilda donatorer eller utgår av medel, som eljest stå till vederbörande läroanstalts förfogande;

C) förklarar, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för tillämpning av dessa grunder må befinnas erforderliga.

Den 20 juni 1924 erhöll statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet bemyndigande att tillkalla vissa sakkunniga för utredning av frågor rörande privatläroverken.

Vad beträffade de riktlinjer, som skulle vara bestämmande för de sakkunnigas arbete, anförde statsrådet i det yttrande till statsrådsprotokollet, som föregick det nyssberörda bemyndigandet, att arten av utredningsarbetet till stor del syntes vara antydd i ett av 1923 års riksdag gjort uttalande om privatläroverken och deras understödande av staten ävensom i vissa uttalanden av statsutskottet vid 1924 års riksdag. Vad sålunda förekommit vid

Tillkallande
av sakkun-
niga.

riksdagens behandling av förevarande fråga syntes statsrådet rätt väl belysa de punkter, där utredning kunde anses i första hand erforderlig. Därutöver borde de sakkunniga givetvis äga att till övervägande upptaga andra frågor, som kunde befinnas stå i sådant samband med här närmare omhandlade spörsmål, att beträffande dem en granskning visade sig önskvärd eller behöfelig. Efter verkställd granskning borde de sakkunniga till Kungl. Maj:t inkomma med det yttrande och förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. Utredningsarbetet borde uppenbarligen så bedrivas, att utredningen bleve färdig i så god tid, att på de sakkunnigas utlåtande fotat förslag kunde föreläggas 1925 års riksdag.

Med skrivelse den 15 december 1924 överlämnade, som jag förut nämnt, de sakkunniga »Utredning av vissa frågor rörande privatläroverken. Betänkande och förslag av inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga», vilket betänkande sedermera blivit befordrat till trycket (Statens offentliga utredningar 1925: 1). Beträffande planläggningen av sitt arbete hava de sakkunniga anfört bland annat följande:

Till en början måste de sakkunnigas arbete inriktas på att erhålla ett så rikligt material som möjligt för ett allsidigt belysande av hithörande spörsmål. Inhämtandet av dessa uppgifter ävensom bearbetandet av dem måste med nödvändighet upptaga en dryg del av den jämförelsevis korta tid, som stått de sakkunniga till buds. Emellertid har utredningens brådskande natur icke på alla punkter medgivit den noggranna bearbetning och detaljgranskning av det inkomna materialet, som hade varit önskvärd. Å andra sidan hava under utredningsarbetets gång understundom nya spörsmål uppkommit, vilka ibland nödvändiggjort inhämtandet av nya, kompletterande upplysningar, och som därjämte kommit att på ett i förväg oberäkneligt sätt fördröja de sakkunnigas arbete. Trots ovanberörda svårigheter hava emellertid de sakkunniga så långt det varit dem möjligt sökt kontrollera och verifiera siffror och andra uppgifter, så att de därpå byggda redogörelserna och beräkningarna i allt fall torde giva en riktig totalbild av de förhandenvarande förhållandena.

De i ovanberörda departementschefsuttalande framlagda synpunkterna hava givetvis i huvudsak varit bestämmande för gången av de sakkunnigas arbete. De sakkunniga hava således ansett som sin främsta uppgift att undersöka de nu förhandenvarande förhållandena vid privatskolorna ävensom möjligheterna att inom den nuvarande organisationens ram och utan skada för undervisningen åstadkomma så väsentliga besparingar för statsverket som möjligt. De sakkunniga hava således icke ansett sig hava anledning att närmare ingå på det stora förslag till omorganisation av rikets skolväsen i dess helhet, som år 1923 framlades av 1918 års skolkommision och som för närvarande befinner sig under behandling av särskilda för detta ändamål tillkallade sakkunniga. Å andra sidan hava naturligtvis de av skolkommisionen framlagda utredningar och förslag beaktats och vid åtskilliga tillfällen lagts till grund för de sakkunnigas uttalanden.

De sakkunniga hava emellertid under gången av sitt arbete funnit, att den nuvarande organisationen av privatläroverken lider av åtskilliga ofullkom-

ligheter, och de hava därför tagit under öfvervägande möjligheten av en genomgripande omläggning av statens understödsverksamhet gentemot det privata skolväsendet. Såväl med hänsyn till vad nyss anförts som på grund av den begränsade tid, som omöjliggjort de ingående undersökningar, på vilka en dylik omläggning måste grundas, hava de sakkunniga emellertid i vissa fall stannat vid att endast antyda några riktlinjer, som skulle kunna läggas till grund för ett nytt system.

Då jag nu går att för Kungl. Maj:t framlägga de förslag, som äro av den art, att de torde böra underkastas riksdagens prövning, ävensom de anslagsäskanden, som äro av behovet påkallade för budgetåret 1925—1926, har jag ansett lämpligast att för överskådlighetens skull följa de sakkunnigas framställning.

Efter en kortfattad redogörelse för de viktigaste av de företagna undersökningarna hava de sakkunniga ägnat kap. IV av sitt betänkande åt frågan om omfattningen av lärarinnornas tjänstgöring.

Omfattningen av lärarinnornas tjänstgöring.

Nu gällande bestämmelser angående vid statsunderstödda privatskolor anställda lärarinnors tjänstgöring finnas i kungörelsen den 29 oktober 1909 angående avlöning av lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. Här stadgas bl. a., att ämneslärarinna med full tjänstgöring vid dylik anstalt skall, alltefter graden av behörighet, åtnjuta viss i kungörelsen fastställd minimiavlöning; att med full tjänstgöring skall förstås tjänstgöring till ungefärligen den omfattning, som åligger ämneslärarinna vid allmänt läroverk, och att den tjänstgöring, som här avses, skall vara förlagd till klasserna öfver de förberedande eller till läsavdelning av med skolan förbundet lärarinneseminarium, dock att ämneslärarinna med full tjänstgöring må fullgöra intill en tredjedel därav i de förberedande klasserna.

Nu gällande bestämmelser.

Till förtydligande av nu nämnda bestämmelser må tilläggas, att, enligt gällande läroverksstadga, ämneslärarinnor vid allmänt läroverk äro förpliktade att varje vecka vid läroverket lämna undervisning 22 till 26 timmar. Med avseende å sådana lärarinnor gäller också, i likhet med vad som är föreskrivet beträffande övriga ämneslärare vid statsläroverken, att för den, som fått sig ålagt ett på grund av lärjungantalets storlek eller antalet skrivlag avsevärt drygare hemarbete med rättande av lärjungarnas skrivövningar eller annat därmed jämförligt arbete utom den egentliga undervisningstiden, må, där förhållandena sådant medgiva, de för tjänstgöringen stadgade lägsta timtalen kunna minskas, dock icke utan skolöverstyrelsens medgivande med mera än två timmar i veckan.

För biträdande föreståndarinna har skolöverstyrelsen medgivit, att undervisningsskyldigheten må minskas med högst fem veckotimmar.

Manliga ämneslärares tjänstgöring är ej fastställd genom några allmänna föreskrifter. I samband med bestämmelserna om tillfällig löneförbättring vid privatläroverken är dock stadgat, att beträffande tjänstgöringens omfattning för sådana lärare läroverksstadgans bestämmelser om ämneslärares undervisningsskyldighet i tillämpliga delar skola gälla. Lärare med tjänstgöring, motsvarande adjunkts, är alltså skyldig undervisa 24—28 veckotimmar, lärare med lektorstjänstgöring 20—22 veckotimmar.

Statsutskottet vid 1924 års riksdag.

Såsom tidigare i annat sammanhang blivit erinrat, föreslog statsutskottet vid 1924 års riksdag, vid behandlingen av frågan om reservationsanslaget till privatläroverken, en ändring av här ovan anförda bestämmelser rörande ämneslärarinnornas tjänstgöring. Förslaget innebar, att med full tjänstgöring skulle förstås, vad anginge stadium, som motsvarade real- och flickskola, undervisning under 24 till 28 timmar i veckan, och vad anginge stadium, som motsvarade gymnasium, undervisning i den omfattning, som vore föreskriven för lektor vid allmänt läroverk.

När frågan om tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken behandlades, föreslog statsutskottet vidare, att såsom villkor för den av utskottet föreslagna löneförbättringen för budgetåret 1924—1925 skulle bl. a. iakttagas, att medeltjänstgöringstiden för ämneslärare med full tjänstgöring — föreståndare däri ej inberäknad — skulle uppgå till ungefär 26 timmar i veckan å stadium, motsvarande real- och flickskola, samt å stadium, motsvarande gymnasiet, till ungefär 21 timmar i veckan.

De sakkunniga.

Med hänsyn till de sålunda ifrågasatta förändringarna av bestämmelserna rörande nu ifrågavarande ämneslärarens tjänstgöring hava de sakkunniga underkastat tjänstgöringsförhållandena vid de olika privatläroverken en ingående granskning.

Genom till läroanstalterna utsända frågeformulär hava de sakkunniga infordrat upplysningar från varje skola om antalet lärare med full tjänstgöring, medeltalet tjänstgöringstimmar för dessa lärare med angivande tillika av maximum och minimum av sådana timmar vid läroanstalten, vidare om antalet timmlärare i läroämnena och antalet av dessa lärare bestridda undervisningstimmar samt huruvida dessa varit förlagda till gymnasiet eller den övriga skolan. Tillika hava de sakkunniga begärt uppgift om i hur stor utsträckning ämneslärare tagits i anspråk för undervisning i övningsämnen samt i vilken omfattning ämneslärare med huvudsaklig tjänstgöring å elementarstadiet undervisat även i förberedande klasser. De sakkunniga hava jämväl sökt vinna klarhet angående den viktiga frågan, huru vid tjänstgöringens fördelning och tjänstgöringstidens bestämmande skrivlag, morgonböner, vakttimmar m. m. beräknats. Slutligen ha upplysningar inhämtats om föreståndares, föreståndarinnas och biträdande föreståndarinnas tjänstgöring.

Uppgifterna hava avsett läsåren 1921—1924 samt höstterminen 1924. För sistnämnda termin hava de sakkunniga kompletterat uppgifterna genom från skolorna till skolöverstyrelsen eller de enskilda läroanstalternas vikariatskassa i annat sammanhang insända handlingar.

Av uppgifterna framgår att, såsom redan skolöverstyrelsen i sin skrivelse den 20 december 1923 uttalat, de privata läroanstalterna beträffande omfattningen av lärarnas tjänstgöringstid hållit sig inom den lagstadgade ramen. Har tjänstgöringen någon gång gått under den fastställda minimitiden, synes detta hava berott på att hänsyn tagits till drygare arbete med rättande av skrivningar eller annat jämförligt arbete och alltså stå i god överensstämmelse med gällande bestämmelser.

Tjänstgöringstidens medeltal har under läsåren 1921—1924 i över hälften av de fall, som undersökningen omfattat, varit minst 24 veckotimmar, i icke få fall utgör medelsiffran 25 veckotimmar eller därutöver. Under höstterminen 1924 ligger medeltalet över 24 timmar i 59 av de 100 undersökta

skolorna — i 9 av dessa skolor är medeltalet 26 eller därutöver, i 19 av dem når medeltalet upp till 25 eller därutöver. 12 skolor hava i nu förevarande avseende ett medeltal av jämnt 24 veckotimmar. Återstående skolor — 29 — hava ett medeltal under 24 timmar.

Vad maximi- och minimitjänstgöring under den behandlade perioden beträffar, växla siffrorna högst betydligt, och få de sakkunniga beträffande dessa siffror hänvisa till det statistiska materialet.

I många fall, där tjänstgöringens medeltal närmar sig minimigränsen, synes detta hava berott på att skolan är förbunden med gymnasium och att en betydande del av denna tjänstgöring varit förlagd till gymnasiet. I andra åter är skolan förbunden med ett seminarium, och lärarinnorna hava i stor utsträckning varit upptagna med handledning av seminarieeleverna vid dessas övningslektioner. Att en dylik handledning med full rätt kan betraktas såsom med rättande av lärjungarnas skrivingar och dylikt jämförligt arbete, vilket enligt läroverksstadgan möjliggör nedsättning av undervisningsskyldigheten, synes de sakkunniga vara höjt över allt tvivel. Då under debatterna vid 1924 års riksdag en anmärkning riktades mot en med seminarium förbunden skola för att icke hava följt gällande föreskrifter beträffande lärarinnornas tjänstgöring, har detta förhållande tydligen blivit förbisett. Att handledning av seminarieelever måste anses krävande och fullt motivera en viss nedsättning av tjänstgöringstiden framgår även därav, att enligt gällande bestämmelser för statens högre lärarinneseminarium och den därmed förenade normalskolan för flickor de vid sagda läroanstalt tjänstgörande ämneslärarinnorna äro skyldiga att bestrida undervisning 20 till 24 timmar i veckan, alltså 2 veckotimmar mindre än ämneslärarinnorna vid de allmänna läroverken.

Beträffande skrivlag och genomgående av herbarier m. m. tyckes den praxis vara genomgående, att hänsyn härtill toges vid tjänstgöringens fördelning, så att någon lindring medgives den, som i sagda avseenden särskilt betungas, utan att lindringen uppskattats i timtal och därmed inverkat på den beräknade medeltjänstgöringen. Morgonbön anses på många håll ersätta $\frac{1}{3}$ timme; vakttimmar beräknas lika med vanliga lektionstimmar. På några håll har skötsel av skolans bibliotek eller annat expeditionellt arbete inräknats i tjänstgöringen.

Efter denna allmänna redogörelse för de gjorda undersökningarna och deras resultat hava de sakkunniga övergått till en principiell framställning av sin ståndpunkt till frågan om tjänstgöringstidens utsträckning.

När riksdagen år 1909 såsom villkor för då beslutad lönerogering för ämneslärarinnorna vid privatläroverken fastställde viss tjänstgöring, jämställdes dessa lärarinnor i det stora hela med ämneslärarinnorna vid statens samskolor. Man torde ej misstaga sig, om man antager, att detta jämställande berodde därpå, att dessa båda kategorier av lärarinnor såväl beträffande arten av sin tjänstgöring som med hänsyn till ersättningen för sitt arbete ansågos stå varandra nära. Väl voro privatskolorna såtillvida olika statssamskolorna, som de i regeln, de förberedande klasserna oberäknade, omfattade 8 årsklasser, under det samskolorna endast omfattade 6. Att flickskolornas båda högsta klasser betraktades som jämförliga med gymnasietets lägsta ringar, framgår därav, att de tidigare på många håll åtnjutit gemensam undervisning med dessa i ett stort antal ämnen.

Med hänsyn till avlöningsförmåner jämställdes även de ämneslärarinnor vid privatläroverken, vilka avlagt de prov, som erfordrades för behörighet till ordinarie ämneslärarinnetjänst vid allmänt läroverk, tämligen nära med ämneslärarinnorna i statens samskolor. De förra tillförsäkrades 1,400 kronor i första lönegraden, 1,700 kronor i andra och 2,000 kronor i tredje lönegraden; lärarinnorna i samskolorna erhöilo 1,500 kronor i första och 2,000 kronor i andra och sista lönegraden.

Sedan år 1909 har emellertid en ny skoltyp, den kommunala mellanskolan, uppstått och fått en synnerligen stor spridning, och en ny grupp ämneslärarinnor har alltså tillkommit, med vilka ämneslärarinnorna vid privatläroverken i vissa avseenden kunna jämföras. Då statsutskottet år 1924 föreslog ett utökande av sistnämnda lärarinnors tjänstgöringstid, hänvisade utskottet också till förhållandena vid de kommunala mellanskolorna, där lärare med full tjänstgöring voro skyldiga bestrida undervisning 24 till 28 veckotimmar. För ett bedömande av frågan, huruvida privatskolornas lärarinnor böra åläggas motsvarande tjänstgöring, synes en jämförelse mellan dessa och de kommunala mellanskolornas lärarinnor även i andra hänseenden böra företagas.

Dessa sistnämnda lärarinnor tjänstgöra vid läroanstalter, som i likhet med statens samskolor leda fram till realskolexamen och hava till uppgift att meddela allmänt medborgerlig bildning. I sistnämnda avseende förete nämnda skolor även likhet med de flesta privatläroverken. Omfattande endast fyra årsklasser och byggda på fullständig folkskolekurs äro de emellertid med hänsyn till sin organisation och sitt arbetssätt olika såväl statens samskolor som, i ännu högre grad, de flesta privatläroverken. Tjänstgöringen kommer alltså att erbjuda bestämda olikheter. Särskilt beaktansvärt är, att jämväl i förhållande till de kommunala mellanskolorna de flesta av de statsunderstödda privatskolorna nå upp till ett högre åldersstadium för lärjungarna, och att av orsaker, som ovan framhållits, rättandet av lärjungarnas skrivövningar här kommer att medföra ett drygare arbete än inom den kommunala mellanskolan.

I avseende på avlöningsförhållanden framträder olikheten mellan de kommunala mellanskolorna och privatläroverken vida skarpare. Minimiavlönningen för lärarinna vid kommunal mellanskola (minimiersättningen för bostad och bränsle däri inräknad) skulle — vid ett procental för dyrtidstillägget av 35 — kunna beräknas till respektive 4,558, 4,952, 5,347 och 5,741 kronor i de olika lönegraderna. Den faktiska avlöningen torde på flertalet orter vara större; i Stockholm kan den beräknas till 5,933 kronor i lägsta och 7,116 kronor i högsta lönegraden, i Malmö till respektive 5,583 och 6,766 kronor, i Norrköping till respektive 5,488 och 6,671 kronor. Vid ett antagande av samma procenttal för dyrtidstilläggen hava de sakkunniga beräknat vid statsunderstödd privatskola anställd ämneslärarinnas minimiavlönning till respektive 3,576, 3,946 och 4,316 kronor. Faktiskt synes emellertid sistnämnda lärarinnekår i regeln hava åtnjutit något större löneförmåner, i det kommunerna eller skolorna beviljat frivilliga lönetillägg. Dessa äro mycket växlande till sin storlek. Vid ett stort antal skolor uppgår detta tillägg icke till 400 kronor, vid andra når det upp till ett större belopp. Endast i rena undantagsfall överstiger dock detta tillägg 800 kronor.

Löneförmånerna för ordinarie ämneslärarinnor vid statens samskolor äro — vid samma dyrtidstilläggsprocent — i de olika lönegraderna respektive 4,414, 4,819, 5,224 och 5,629 kronor.

Härefter hava de sakkunniga anfört:

Genom nämnda lönetillägg hava visserligen nu ifrågavarande lärarinnors avlöningsförhållanden, om ock mera provisoriskt, förbättrats, men skillnaden mellan deras och lärarinnornas vid de kommunala mellanskolorna löneförmåner är dock i regeln betydande, allrahelst de senare lärarinnorna å de flesta orter, som med hänsyn till levnadskostnader äro jämförbara med de platser, där statsunderstödda privatskolor äro upprättade, säkerligen erhålla större ersättning för bostad och bränsle än det fastställda minimum.

När det gäller att fatta ståndpunkt till frågan, om tjänstgöringsförhållandena vid de statsunderstödda privatskolorna kunna och böra ordnas efter mönstret av de kommunala mellanskolorna, kan icke bortses från nu relaterade fakta.

Olikheten i de båda här jämförda skoltypernas beskaffenhet och framför allt den påvisade avsevärda skillnaden i löneförmåner mellan de kommunala mellanskolornas och de statsunderstödda privatskolornas ämneslärarinnor utgör enligt de sakkunnigas mening ett starkt skäl för att icke ålägga sistnämnda kategori lärarinnor samma tjänstgöring, som fordrats av de förra.

Enligt en mycket sund praxis, som visserligen icke är undantagslös, har inom statsförvaltningen en ökning av vederbörande löntagares tjänstgöringskyldighet icke pläгат företagas utom i samband med lönereglering. Denna regel synes även hava fog för sig i nu förevarande avseende, när det gäller en kår, som till så väsentlig grad erhåller sin avlöning genom statsmedel.

Att staten under nuvarande ekonomiska förhållanden skulle öka statsbidragen till denna lärarkårs avlöning, torde icke kunna ifrågasättas. Principiellt sett kunde det emellertid tänkas, att statsmakterna i samband med införande av nya bestämmelser beträffande lärarinnornas tjänstgöring påyrkade, att sagda lärarinnors löner skulle höjas och därvid ålade respektive privatskolor att av egna medel bestrida denna löneförhöjning. De sakkunniga hava även tagit möjligheten av en sådan löneroglering under övervägande. Av de ekonomiska undersökningar, som därvid gjorts, hava de sakkunniga emellertid kommit till den uppfattningen, att jämförelsevis få av de statsunderstödda privatläroverken skulle vara i stånd att, utan höjning av terminsavgifterna, erbjuda sin lärariinekår någon avsevärdare löneförhöjning.

Då sålunda en löneroglering icke läser kunna förutsättas, åtminstone under nuvarande ekonomiska förhållanden, tillåta sig de sakkunniga i förevarande fråga anlägga en synpunkt, som även vid ett tillfälle framhållits under debatterna i riksdagen år 1924. Skulle kraven på de privatanställda lärarinnornas tjänstgöring höjas till likhet med den tjänstgöring, som fordras av lärarinnorna vid de kommunala mellanskolorna, och skillnaden i avlöning mellan dessa båda kategorier lärarinnor dock fortfarande bibehållas i sin fulla utsträckning, föreligger en risk, att goda lärarkrafter dragas från privatskolorna. Detta vore från många synpunkter att beklaga. Särskilt vilja de sakkunniga framhålla, att, så länge i vårt lands större och medelstora samhällen den kvinnliga ungdomens undervisning så gott som uteslutande handhaves av privata läroanstalter, åtgärder, som kunna leda till undervisningens försämrande, innebära en orättfärdighet mot det kvinnliga släktet, som alltför länge av staten i nu ifrågavarande hänseende behandlats styvmoderligt.

Härtill kommer en annan omständighet. Av den undersökning de sakkunniga verkställt rörande tjänstgöringsförhållandena vid de statsunderstödda

enskilda läroverken framgår, att ett tillämpande av statsutskottets förslag skulle leda till stora förändringar inom dessa. I det föregående har visats, att ämneslärares tjänstgöring endast vid ett ringa fåtal skolor uppgått till ett medeltal av 26 timmar, och att de flesta skolor stanna vid ett medeltal av 24—25 veckotimmar eller därunder. Skulle nu det kravet framställas, att lärarinnornas tjänstgöringsskyldighet utsträckes i överensstämmelse med statsutskottets förslag, skulle ett stort antal lärarinnor vid privatläroverken bli överflödiga. En approximativ beräkning, som de sakkunniga uppgjort, visar, att, om ett medeltal av 26 undervisningstimmar uppställes såsom norm, 59 lärarinnor skulle bli överflödiga.¹

En ändring av tjänstgöringsbestämmelserna, sådan som 1924 års statsutskott påyrkat, skulle alltså leda till avsevärda svårigheter för skolorna, som med en betydligt decimerad lärarinneuppsättning finge hart när olösliga uppgifter beträffande arbetets fördelning såväl med hänsyn till undervisningens bestridande i de olika ämnena som till klassföreståndarskapets behöriga skötande. Givetvis skulle övergångsbestämmelser, såsom också statsutskottet medgivit, för de närmaste åren något minska olägenheterna, men såvida man icke ville låta bestämmelserna bli en död bokstav, skulle svårigheterna för skolorna endast uppskjutas, icke försvinna.

De sakkunniga förorda, att nuvarande bestämmelser angående tjänstgöringen bibehållas för ämneslärarinnorna vid privatskolor. Ramen för tjänstgöringen bör alltså fortfarande vara 22—26 veckotimmar för stadium, motsvarande realskola eller flickskola, och ämneslärarinna vid privatskola alltså icke kunna åläggas tjänstgöring utöver 26 timmar i veckan.

Då det emellertid, med hänsyn till önskvärdheten av statsutgifternas sänkning, är av vikt, att tjänstgöringen icke i onödan förlägges nära intill minimum, torde inom denna ram medeltjänstgöringen kunna något höjas. Av en undersökning, som de sakkunniga företagit, framgår, att vid statens samskolor genomsnittstjänstgöringen för ämneslärarinnor — första lärarinnor undantagna — numera omfattar nära 25 veckotimmar. Det torde därför kunna ifrågasättas, att skolöverstyrelsen för framtiden tillser, att även vid privatskolorna denna tjänstgöring genomsnittligt uttages.

De sakkunniga hava ävenledes företagit en undersökning för att utröna, hur fordran på en sådan medeltjänstgöring som den nu av de sakkunniga ifrågasatta skulle inverka på behovet av lärarinnor, och därvid funnit, att ett dylikt krav skulle under nuvarande förhållanden göra 30 lärarinnor överflödiga.

Emellertid böra vissa kategorier lärare endast kunna åläggas kortare tjänstgöring. Detta gäller givetvis lärare, vilkas huvudsakliga tjänstgöring är förlagd till gymnasium. I detta avseende föreslog statsutskottet vid 1924 års riksdag, att med full tjänstgöring å stadium, som motsvarade gymnasiet, skulle förstås undervisning i den omfattning, som är föreskriven för

¹ I sistnämnda antal äro även inräknade de relativt få lärarinnor, som skulle bli överflödiga på grund av tjänstgöringens förläggning uteslutande till klasserna över de förberedande.

lektor vid allmänt läroverk, d. v. s. under 20 till 22 timmar. I likhet med statsutskottet finna de sakkunniga en sådan bestämmelse av omständigheterna påkallad.

I anslutning till vad i betänkandet tidigare anförts om undervisningen vid sådana skolor, som äro förbundna med högre lärarinneseminarier, vilja de sakkunniga även ifrågasätta någon nedsättning i undervisningsskyldigheten för där tjänstgörande lärarinnor. Att staten ger understöd åt privata lärarinneseminarier torde bevisa, att statsmakterna inse deras behövlighet. Det är då givetvis av vikt, att de lärarinnor, som handleda seminarieeleverna i deras övningsundervisning, erhålla den lättnad i sin övriga tjänstgöring, att arbetet med den praktiska handledningen kan bliva fullt effektivt. Med hänsyn till vad som i förevarande avseende stadgats beträffande statens högre lärarinneseminarium och normalskolan hava de sakkunniga föreslagit en undervisningsskyldighet av 20 till 24 timmar i veckan för lärare, som vid skola, förbundna med ett högre lärarinneseminarium, i större utsträckning tagas i anspråk för seminarieelevernas praktiska handledning.

Under diskussionen om tjänstgöringsförhållandena vid privatläroverken har påpekats, att även undervisning i sjunde och åttonde klasserna av dessa läroverk vore så krävande, att tjänstgöring i dessa klasser borde beräknas på ett annat sätt än tjänstgöring i den övriga skolan. Ehuru de sakkunniga, såsom av det föregående med full tydlighet torde framgå, anse tjänstgöring å nu ifrågavarande stadium mera betungande än tjänstgöring i lägre klasser, anse sig dock de sakkunniga under förutsättning, att nuvarande bestämmelser beträffande tjänstgöringstiden i privatskolorna bibehållas, icke böra föreslå särskilda stadganden för tjänstgöring i meranämnda högre klasser. Det torde böra ankomma på skolornas ledning att inom den fastställda ramen giva sådana lärarinnor, som inom dessa klasser hava mera omfattande tjänstgöring, nödig lindring. Skulle däremot Kungl. Maj:t finna, att tjänstgöringstiden vid privatskolorna bör i det hela utsträckas i enlighet med statsutskottets förslag, hava de sakkunniga hemställt, att tjänstgöring i nu berörda klasser beräknas på ett annat sätt till lindrande av arbetsbördan för de lärarinnor, som där hava någon mera omfattande tjänstgöring.

Mot detta de sakkunnigas förslag hava åtskilliga invändningar rests av de skolor, som yttrat sig i frågan. En skola framhåller risken av att arbetets kvalitet komme att sjunka, om tjänstgöringstiden utsträcker. Från åtskilliga håll understrykes, att tjänstgöringen i klasserna 7 och 8 borde jämföras med tjänstgöring å gymnasialstadiet. Från åtskilliga skolor anmärkes, att en förändring av tjänstgöringstiden endast synes böra ifrågakomma i samband med ny lönereglering, en annan skola avstyrker bestämt ökning i timantalet under nuvarande löneförhållanden. I ett av stockholmsskolorna gemensamt avgivet utlåtande framhålles, att lärarinna bör kunna erhålla ersättning genom minskad tjänstgöringstid dels på grund av visst utom den

Yttranden.

egentliga undervisningstiden liggande arbete, såsom skrivlag, herbarier o. s. v., dels på grund av undervisning i sjunde och åttonde klasserna. För att möjliggöra detta borde genomsnittstjänstgöringen hållas omkring 24 timmar.

Från en av de enskilda mellanskolorna framhålles, att arbetet i mellanskolan är tyngre än i flickskolan, att tjänstgöring i mellanskolans avgångsklass måste anses vara likvärdig med gymnasietjänstgöring samt att nedläggning i tjänstgöringstiden i mellanskolan borde få äga rum i enlighet med läroverksstadgans bestämmelser.

Styrelsen för Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund har i avgivet yttrande anfört bland annat följande:

Hur önskvärt det än under nuvarande ekonomiska förhållanden må vara, att statens utgifter inom alla förvaltningens grenar inskränkas, anser lärarinneförbundet, att varje besparing, som försämrar de vid privatskolorna anställda lärarinnornas arbetsvillkor, för närvarande saknar berättigande.

Under en avsevärd följd av år har behovet av en lönereglering gjort sig kännbart och även av statsmakterna blivit erkänt. I nu föreliggande betänkande framhålla även de sakkunniga, att lärarinnekåren vid privatläroverken »är illa avlönad i jämförelse med statsanställda och kommunanställda lärare». De vilja därför icke förorda, att privatskolornas lärarinnor få en tjänstgöring av samma omfattning som den i de kommunala mellanskolorna fastställda, 24—28 veckotimmar.

Ur synpunkten av ett rationellt ordnande av de enskilda lärarinnornas tjänstgöring synes de sakkunnigas lösning, oavsett alla jämförelser med andra lärarkategorier, föga lämplig. Skall minimigränsen praktiskt taget få någon som helst betydelse, är antalet 25 veckotimmar intet lämpligt medeltal mellan 22 och 26. Då en rimlig kompensation skall lämnas en lärarinna för t. ex. rättning av flera skrivlag svenska uppsatser, kan detta icke ernås annat än genom att andra lärarinnor få maximitjänstgöring. De sakkunniga föreslå, att »nödigt lindring» bör lämnas lärarinnor med mera omfattande tjänstgöring i sjunde och åttonde klasserna. Tydligt kan icke heller denna vinnas på annat sätt än genom motsvarande ökning för andra lärare, om den stadgade medelnivån i tjänstgöring skall kunna uppehållas. Någon möjlighet för skolorna att i enlighet med lärarinneförbundets till de sakkunniga framställda förslag ge lärarinnorna i de högsta flickskoleklasserna en verklig minskning till motsvarighet av tjänstgöringen på gymnasiet är enligt förslaget otänkbar. Ändock skola dessa klasser i storlek kunna överträffa gymnasieringarna, varvid arbetet givetvis blir mera betungande.

Förmånen av att extra avlöning för övertimmar skall utgå för en tjänstgöring över 26 veckotimmar torde med stor sannolikhet endast bli ett undantagsfall och kompenserar på intet sätt bristen i anpassning till de enskilda fallen, ej heller nackdelen, att lärarinnorna *anses* ha en mindre tjänstgöring än de verkligen hava.

En av lärarinneförbundet företagen undersökning av tjänstgöringsförhållandena under läsåret 1923—1924 vid 75 kommunala mellanskolor (3 skolor med gymnasium ha ej medtagits, och för en skola ha uppgifter ej kunnat erhållas) ha givit vid handen, att för samtliga dessa skolor, med en stadgad tjänstgöringsskyldighet för lärarna av 24—28 veckotimmar, medeltalet av de kvinnliga lärarnas tjänstgöringstid per vecka är 25,7 timmar. Härav framgår, att medeltalet av dessa lärarinnors veckotjänstgöring understiger

medelgränsen med 0,3 enheter, då däremot för privatskolelärarinnorna, enligt de sakkunniga, medeltalet av tjänstgöringen per vecka med 1 enhet skulle överstiga medelgränsen.

Vid beräkningen av medeltalet har 28 veckotimmars tjänstgöring räknats som maximum, emedan i de fall, då den faktiska tjänstgöringen överstiger 28 timmar, den överskjutande tjänstgöringstiden avlönas extra.

En del lärarinnor vid kommunala mellanskolor ha en relativt dryg tjänstgöringstid per vecka (27 à 28 timmar) beroende dels på att övningstimmar i stor utsträckning ingå i tjänstgöringen, dels därpå att elevantalet i klasserna vid många skolor är mycket ringa. Att elevantalet i de kommunala mellanskolornas klasser i regel är lågt framgår däraf att av de undersökta skolorna 9 hade i medeltal 11—15, 34 skolor 15—20, 29 skolor 20—25 och 3 skolor 25—29 elever i varje klass.

I och för sig är icke den föreslagna ökningen i tjänstgöring vare sig särskilt betydande eller orimlig — redan nu hava åtskilliga privatskolor en tjänstgöring av denna omfattning — men den blir en orättfärdighet, när inga som helst höjda löneförmåner föreslås eller ens ställas i utsikt. De sakkunniga hava förebragt motivering för att löneförmånerna vid privatskolorna borde vara bättre än vid de övriga (sid. 80): »Den osäkra ställning, som den i enskild tjänst anställda alltid har, förlusten av löneturs- och pensionsrätt m. m. göra en högre avlöning i många fall berättigad.» Detta uttalande gäller närmast de manliga lärarna men kan med samma beviskraft anföras i fråga om de kvinnliga. I huru ringa utsträckning de sakkunnigas förslag är överensstämmande med de principer, de samtidigt hävdut, åskådliggöres till fullo av ovanstående utredning.

Även ur en annan synpunkt synes ett genomförande av de sakkunnigas förslag i stort sett mindre väl motiverat. Ehuru de sakkunniga själva torde betrakta sitt förslag som ett provisorium, är det samtidigt av så pass omfattande art, att det icke utan större men för skolor och lärarinnor skulle kunna genomföras förrän till år 1930. Och dock hava icke de sakkunniga enligt lärarinnoförbundets mening tagit vederbörlig hänsyn till att vissa äldre lärarinnor kunna ha krav på att icke få sin förut svaga ekonomiska ställning ytterligare försämrad. Skulle skolväsendets behåddade omorganisation gå efter helt andra linjer än de nuvarande, synes det egendomligt att omedelbart dessförinnan slå in på en i hast tillskapad nödfallsutväg, som, utan större vinst för statsfinanserna, endast skulle hinna verka desorganisera, särskilt på de privatskolor, som just genom sin egenart vore lämpade att efter en skolreform, eventuellt innebärande upprättandet av statliga högre skolor för kvinnlig ungdom, kvarstå som fullt fria försöksskolor med rikligt understöd av staten.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har anført bland annat följande:

Centralstyrelsen anser i likhet med de sakkunniga, att starka skäl kunna anföras mot en höjning av nuvarande tjänstgöring för ämneslärarinna till 24—28 timmar. För bibehållande av nu gällande föreskrifter talar närmast den av de sakkunniga utförligt klarlagda skillnaden i löneförmåner mellan dessa lärarinnor och motsvarande kategorier vid statens samskolor och de kommunala mellanskolorna. Det överensstämmer också med gällande god praxis, att någon ökning av tjänstgöringsskyldighet icke genomföres annat än i samband med en lönereglering.

Emellertid innebär de sakkunnigas förslag en skärpning av nuvarande föreskrifter, och det i dubbelt hänseende. Den möjlighet, som nu i likhet med vad som är stadgat angående ämneslärarinna vid statssamskola tjänstgöring förefinnes, att i undantagsfall sänka en ämneslärarinna tjänstgöring till 20 timmar skulle nämligen bortfalla, såvitt denna icke vore förlagd till gymnasium eller utfördes vid skola, med vilken ett högre seminarium är förbundet. Centralstyrelsen vill emellertid icke uttala sig emot denna skärpning.

Däremot vill centralstyrelsen för sin del bestämt taga avstånd från de sakkunnigas i motiveringen uttalade mening, att skolöverstyrelsen bör tillse, att en medeltjänstgöring av nära 25 veckotimmar uttages vid privatläroverken. Detta skulle innebära, att en sänkning av tjänstgöringen till 22 timmar för en ämneslärarinna med mycket krävande tjänstgöring måste kompenseras med 26 timmars tjänstgöring för tre andra. Den rätt till nedläggning i tjänstgöringen, som de sakkunniga själva anse böra tillkomma ämneslärarinna, som har sin huvudsakliga tjänstgöring förlagd till de högsta klasserna eller som är betungad med scripta, herbarier, morgonböner o. d., kan liksom hela bestämmelsen om 22 timmar såsom minimigräns härigenom bliva illusorisk. Centralstyrelsen vill i dess ställe förorda, att skolöverstyrelsen må tillse, att medeltjänstgöringen uppgår till ungefär 24 timmar, samt att i överensstämmelse därmed de av de sakkunniga föreslagna övergångsbestämmelserna mom. 2 och 3 må erhålla följande lydelse: »— — — ändock icke medeltjänstgöringen å stadium, motsvarande real- och flickskola, uppgår till ungefär 24 timmar».

Statskontoret har erinrat om att i gällande föreskrifter rörande utbetalande av statsbidrag till högre flickskolor stadgats, att lästiden per år skulle vara minst 36 veckor, vilken lästid väsentligt understeg lästiden för vid statssamskolor anställd lärarpersonal, för vilken den utgjorde 38 veckor. Ehuru den omständigheten, att sålunda en kortare lästid fastställts för privatläroverken, icke kunde undgå att hava inflytande på bedömandet av frågan om antalet tjänstgöringstimmar per vecka, ville dock statskontoret, som förutsatte, att från skolöverstyrelsens sida noggrann kontroll komme att utövas i avseende å tjänstgöringens omfattning, särskilt i betraktande av de olika principerna för avlöningarnas utmätande, icke motsätta sig de sakkunnigas förslag i denna del.

Skolöverstyrelsen har till en början givit ett sammandrag av de av de sakkunniga förordade bestämmelserna och därvid bland annat anmärkt, att det uppenbarligen vore de sakkunnigas avsikt, att det underskridande av minimigränsen, 22 veckotimmar, med två veckotimmar på grund av skrivlag och annat arbete utom den egentliga undervisningstiden, vilket nu vore möjligt genom hänvisningen till läroverksstadgans bestämmelser, ej längre skulle vara medgivet. Redan häri låge en avsevärd skärpning, vartill så komme kravet på en medeltjänstgöring av omkring 25 veckotimmar.

Härefter fortsätter skolöverstyrelsen:

I likhet med de sakkunniga och på av dem anförda skäl anser jämväl överstyrelsen, att det skulle vara obilligt och ur flera synpunkter olämpligt

att nu pålägga privatskolornas ämneslärarinnor samma undervisningsskyldighet, som är stadgad för ämneslärarinnorna vid de kommunala mellanskolorna, men för att åstadkomma en önskvärd besparing i statsutgifterna för privatläroverken torde den av de sakkunniga förordade utökningen i undervisningsskyldigheten kunna anses skälig, och får överstyrelsen för sin del tillstyrka densamma. Erinras må i detta sammanhang, att läsåret vid privatläroverken, bortsett från de enskilda mellanskolorna och några av de högre goss- och samskolorna, omfattar 36 läsveckor och sålunda är två veckor kortare än läsåret vid de allmänna läroverken och de kommunala mellanskolorna. Överstyrelsen tillstyrker likaledes de sakkunnigas förslag, att tjänstgöringsskyldigheten å stadium, motsvarande gymnasiet, må fastställas till 20—22 veckotimmar samt att för lärare, som vid skola, förbunden med ett högre lärarinneseminarium, i större utsträckning tages i anspråk för seminarieelevernas praktiska handledning, full tjänstgöring skall omfatta 20—24 veckotimmar.

För att bestämmelsen om medeltjänstgöring av omkring 25 veckotimmar skall bli verkligt bindande, torde densamma böra införas bland de allmänna villkoren för lärarpersonalens avlöning vid statsunderstödda enskilda läroanstalter. I sådant syfte torde bland nämnda villkor böra föreskrivas, att vid bestämmande av tjänstgöringen för ämneslärarinnor med en undervisningsskyldighet av 22—26 veckotimmar skall iakttagas, att medeltjänstgöringen för dessa lärarinnor skall uppgå till omkring 25 veckotimmar.

Mot detta skolöverstyrelsens utlåtande och förslag, i vad detsamma avser ämneslärarinnornas tjänstgöringsskyldighet, har en av överstyrelsens ledamöter reserverat sig och därvid anfört, att han icke kunde finna några bärande grunder för förändring i den hittills gällande ordningen.

Den fråga, vars avgörande det här gäller, är givetvis av stor vikt för privatläroverken, och jag har därför funnit nödigt att låta redogörelsen för det förhandenvarande läget och för de i ärendet avgivna utlåtandena bli så tämligen utförliga. Frågan om tjänstgöringstidens längd äger ett intimt sammanhang såväl med frågan om läsårets längd som med frågan om klassernas storlek och det stadium, där undervisningen meddelas. I det första av dessa hänseenden, läsårets längd, äga, såsom skolöverstyrelsen och statskontoret påpekat, lärarinnorna vid privatläroverken en bestämd fördel i det två veckor kortare läsåret. Vad klassernas storlek beträffar, kommer jag att i ett annat sammanhang föreslå föreskrifter, anslutande sig till den av reservanterna inom statsutskottet vid 1924 års riksdag föreslagna anordningen. Vid bifall till detta förslag skulle risken för att privatläroverkens lärarinnor skulle bli betungade med allt för stora klassavdelningar komma att i hög grad förminska.

Vad avlöningsfrågan angår, giver den av de sakkunniga meddelade utredningen onekligen vid handen, att en avsevärd skillnad förefinnes mellan de nu existerande lönerna för lärarinnorna vid privatskolorna och vid de kommunala mellanskolorna. Såsom jag nyss anfört, har i åtskilliga av de av-

givna yttrandena framhållits den synpunkten, att en eventuell ökning av lärarinnornas tjänstgöring endast kunde ifrågasättas i samband med en löne-reglering. Det är visserligen sant, att en ökning av tjänstgöringsskyldigheten i allmänhet varit förbunden med en löne-reglering, men undantag från denna regel finnas dock. Vidare innebära de stora understöd från statens sida, som under de senaste åren kommit privatläroverken till del, en provisorisk löne-bättring för dessas lärarpersonal.

De nu av mig anförda synpunkterna hava föranlett mig att stanna vid den uppfattningen, att det är skäligen att av lärarna vid privatlärover-ken förutsätta en tjänstgöring av ungefär 26 timmar i veckan å stadium, motsvarande real- och flickskolan, av ungefär 21 timmar i veckan å stadium, motsvarande gymnasiet, samt av ungefär 22 timmar i veckan av lärare, som vid skola, förbunden med ett högre lärarinneseminarium, i större utsträck-ning tagas i anspråk för seminariееlevernas praktiska handledning.

Till de närmare bestämmelser och övergångsbestämmelser, som bliva en följd av de nu av mig angivna grundlinjerna för lärarpersonalens tjänst-göringsskyldighet, ävensom till de besparingar för statsverket, som därigenom bliva möjliga och som det är nödvändigt att söka åvägbringa, anhåller jag att senare få återkomma.

*Tjänstgöring
i de förbere-
dande klas-
serna och vid
med skolan
förbundet
seminarium.*

*Tjänstgöring
i de för-
beredande
klasserna.*

Enligt nu gällande bestämmelser för statsunderstödda privatläroverk må intill en tredjedel av ämneslärarinna's tjänstgöring förläggas till de förbere-dande klasserna.

Beträffande denna rätt hava de sakkunniga erinrat om att under debat-terna vid 1924 års riksdag angående hithörande förhållanden gjordes gäl-lande, dels att nämnda stadgande skulle överträtts, dels att stadgandet i och för sig vore olämpligt såsom befrämjande användning av överkvalificerad arbetskraft, vilket i stor utsträckning skulle hava ägt rum.

*De sak-
kunniga.*

Vad det förstnämnda uttalandet beträffar, torde påståendet om överträ-delse vara grundat på ett missförstånd. Bestämmelsen om att intill en tred-jedel av ämneslärarinna's tjänstgöring må förläggas till de förberedande klas-serna har nämligen tolkats sålunda, att ämneslärarinna skall tjänstgöra i klasserna över de förberedande under minst två tredjedelar av sin författ-ningsenliga tjänstgöringstid. Som denna utgöres av 22 till 26 timmar (undantagsvis t. o. m. något lägre), skall dylik lärarinna alltså tjänstgöra minst 15 (i undantagsfall 14) à 17 veckotimmar i den högre skolan. Den övriga delen av sin tjänstgöring må lärarinnan fullgöra i den förberedande skolan, och äger hon givetvis rätt att där tjänstgöra mer än minimitiden, 8 timmar. Har lärarinna tjänstgjort 14 à 15 timmar i den högre skolan, kan således ingalunda förmenas henne att, t. ex. för undvikande av splittring i undervisningen på det förberedande stadiet, där påtaga sig en väsentligt större tjänstgöring än 8 timmar.

För att utröna, i vilken utsträckning ämneslärarinnor tjänstgjort inom de

förberedande klasserna, hava de sakkunniga företagit en ingående undersökning, och har denna utredning beträffande höstterminen 1924 givit vid handen, att 21 av de 100 undersökta statsunderstödda enskilda skolorna icke äga förberedande klasser. Beträffande 29 skolor med förberedande klasser har konstaterats, att ingen lärarinna har sin tjänstgöring samtidigt förlagd till såväl elementarstadiet som det förberedande stadiet. I 14 skolor förekommer väl sådan delad tjänstgöring, men berör i mycket ringa omfattning småskolan, i det endast sammanlagt högst fem veckotimmar förlagts till de förberedande klasserna. I ytterligare 10 skolor rör det sig om en tjänstgöring av mer än fem men mindre än tio timmar på det förberedande stadiet. De skolor, som i större utsträckning än tio timmar använt sig av rätten att till de förberedande klasserna förlägga viss del av ämneslärarinns tjänstgöring, utgöras av de återstående 26; vid 16 av dessa omfattar dock nu ifrågavarande undervisning mindre än 20 timmar. Somliga av nämnda 26 skolor höra till landets största skolor, vilka sysselsätta ett stort antal ämneslärarinnor, varför även ett relativt högt antal timmar på det förberedande stadiet ingalunda utgör en tredjedel av dessa lärarinnors sammanlagda totala tjänstgöring. Sälunda har i den skola, där ojämförligt högsta antalet veckotimmar å detta stadium givas av ämneslärarinnor, innevarande läsår 75 timmar, dock endast till föga mer än en tredjedel utnyttjats den rätt, som enligt förevarande bestämmelse tillkommer skolan (antalet läsektioner i nämnda skolas klasser över de förberedande är nämligen nu 439). För landets samtliga statsunderstödda privatskolor är summan av de veckotimmar, som av ämneslärarinnor med full tjänstgöring givas i de förberedande klasserna, 611 $\frac{5}{6}$.

De sakkunniga hava även sökt utröna, av vad orsak delad tjänstgöring förekommit, om uppdelningen skett huvudsakligen av schematekniska skäl eller för att möjliggöra pedagogiska rön och försök och, i senare fallet, vilken avsikten med dessa försök varit. Av de 50 skolor, som begagnat sig av rätten att förlägga tjänstgöringen till olika stadier, hava 21 uppgivit, att så skett huvudsakligen av schematekniska skäl. 21 skolor hava uppgivit, att både schematekniska och pedagogiska hänsyn orsakat delningen, samt 8, att de pedagogiska synpunkterna varit de dominerande.

Efter en redogörelse för de pedagogiska motiv för delningen, som av olika skolor framhållits, hava de sakkunniga övergått till ett övervägande av frågan om bibehållandet av här ifrågavarande medgivande, och därvid i huvudsak anfört:

Mot ett bibehållande av nuvarande bestämmelser kan andragas följande. Den av de sakkunniga verkställda utredningen visar, att tjänstgöring på ovan angivet sätt, delad mellan elementarstadiet och det förberedande stadiet, i större utsträckning endast förekommer vid ett fåtal skolor. Härav skulle den slutsats kunna dragas, att nu gällande bestämmelser i ifrågavarande hänseende icke av skolorna i allmänhet ansetts vara av något större värde. Orsaken härtill kan emellertid vara den, att nuvarande bestämmelser leda till ett brytande av en viktig pedagogisk princip, nämligen att på det förberedande stadiet, liksom på skolans lägre stadium i det hela, barnens under-

visning bör anförtros huvudsakligen åt en lärarinna, och att den splittring av barnens intresse, som medföljer användandet av ett flertal samtidigt undervisande lärare, på detta stadium i regeln bör undvikas. Men av de nuvarande bestämmelsernas tillämpande i stor skala skulle ett motsatt förfaringsätt följa. På dessa förhållanden har, vill det synas, berott, att skolorna så litet använt sig av en rätt, som kunnat bereda dem en ekonomisk fördel. Då så är fallet, kan det tyckas, att bestämmelsen i fråga saklöst kunde strykas. Härtill kommer nu att det ur nationalekonomisk synpunkt är mindre välbetänkt att använda överkvalificerad kraft.

För ett bibehållande av rätten att använda lärarinnor med huvudsaklig tjänstgöring å det högre stadiet även å det förberedande stadiet tala andra omständigheter. Utvecklingen synes gå i riktning mot ett avskärande på allt flera orter av de med skolans elementaravdelning förenade förberedande klasserna, något som automatiskt minskar denna rätts räckvidd, och det vill då synas, som om ett avskaffande av rätten ej borde brådstörtas, ifall detta medför avsevärda olägenheter. Så är otvivelaktigt förhållandet. Om tjänstgöring i de förberedande klasserna ej längre skulle tillåtas ämneslärarinna, ökas nämligen i många fall de schematekniska svårigheterna vid vissa skolor. Särskilt kännbara bliva dessa, då det gäller att åstadkomma lättnad i en för övrigt pressande tjänstgöring eller att skaffa full tjänstgöring åt en ämneslärarinna vid skola på sådan ort, där tillgång på kvalificerade timlärare saknas. Dessa svårigheter torde dock ej böra tillmätas avgörande betydelse, då det gäller ett principiellt ståndpunktstagande till frågan.

Viktigare äro andra synpunkter. Det har alltid ansetts värdefullt från organisatoriska och pedagogiska synpunkter att fastare förbinda olika skolstadier med varandra. Ett bättre förbindelsemedel i nu förevarande avseende än de personliga lärarkrafter, som hava erfarenheter från och intresse för de olika stadierna, kan icke tänkas.

Ett bibehållande av nu gällande bestämmelser kan också medföra andra pedagogiska vinster. Otvivelaktigt ha, som ovan framhållits, genom dessa bestämmelser beaktansvärda pedagogiska och metodiska resultat på sina ställen möjliggjorts, och fara föreligger givetvis, att ett borttagande av ifrågavarande rättighet dels äventyrar reformernas fortbestånd, dels stäcker möjligheten till nya uppslag på området. Det synes därför vara av vikt, att möjligheten för dylik delning av tjänstgöringen ej för framtiden helt avklippes, något som också i riksdagsdebatten från vissa håll förordades.

Mot ett generellt bibehållande av medgivandet talar dock önskvärdheten av att på varje punkt största sparsamhet med statens medel iakttages. Endast då verkligt bärande pedagogiska skäl kunna förebringas, bör dylikt medgivande få förekomma, alltså i mycket begränsad utsträckning och efter prövning av sakkunnig myndighet. Ifrågasättas kan, huruvida till förekommande av missbruk varje ansökan borde avgöras av Kungl. Maj:t efter skolöverstyrelsens hörande. Lämpligare torde dock vara att skolöverstyrelsen, som står i nära kontakt med skolorna, tillerkännes bestämmanderätt i dessa frågor.

Om varje tjänstgöring av ämneslärarinna i de förberedande klasserna skall vara underkastad skolöverstyrelsens prövning, kan ifrågasättas huruvida det icke med hänsyn till vad ovan blivit sagt vore lämpligt, att samtidigt i nu gällande bestämmelser en förändring vidtoges, som utan att förorsaka statsverket ökad kostnad innebure en avsevärd pedagogisk fördel. Enligt nuva-

rande system finnes visserligen möjlighet för en lärarinna att inom den tillåtna tidsramen grundlägga undervisningen i ett eller annat ämne i en klass, som hon sedermera följer till ett högre stadium, något som för detta ämnes metodik kan vara av stort värde, men på grund av det nuvarande stadgandet kan ämneslärarinna aldrig tillåtas helt ägna sig åt det lägre stadiet. Den insats hon kan göra på detta område kan således aldrig bli hel: klassens undervisning splittras på flera händer, vilket, som ovan framhållits, särskilt då det är fråga om små barn, mycket är att beklaga. Ur budgetsynpunkt är det givetvis likgiltigt, huruvida flera lärarinnor äga rätt att förlägga mindre del av sin tjänstgöring till visst stadium, eller om färre lärarinnor kunna erhålla denna rätt för en större del av sin tjänstgöring, och ur nationalekonomisk synpunkt är endast summan av de lektioner, som hållas av överkvalificerad arbetskraft, av betydelse. Men ur pedagogisk synpunkt vore en förändring, som medgäve hel tjänstgöring å visst stadium för därtill särskilt lämpad lärarinna, av oskattbart värde.

Till förtydligande av vad här ovan anförts tillåta sig de sakkunniga framhålla ytterligare en synpunkt. Om en skola av pedagogiska skäl vill för undervisningen i de förberedande klasserna använda lärarinnor med kompetens för det högre stadiet, d. v. s. sådana som i regel bestrida undervisning som »ämneslärarinnor med full tjänstgöring», kan det tyckas, som om detta bör vara skolans ensak; staten vill ej bidra till denna undervisning, men det är skolan obetaget att hålla lärarinnan skadeslös för vad hon härigenom förlorar. Oberoende av att detta rent ekonomiskt sett betyder en utgift så stor, att de flesta skolor ej utan en synnerligen stor höjning av terminsavgifterna för detta stadium kunna ha råd till något dylikt, finnes det vissa omständigheter, som omöjliggöra, att skolorna kunna hålla dessa lärarinnor skadeslösa.

Av den lön en lärarinna med högre kompetens i högsta lönegraden för närvarande uppbär (om dyrtidstillägget beräknas efter 35 proc.) betalar staten 2,916 kronor. Till dylik lärarinnas pensionsavgifter bidrager staten med 60 kronor om året. Statens bidrag till vikariatskassan uppgår till 14 kronor. Dessa belopp utgöra tillsammans cirka 3,000 kronor. Skulle detta belopp utdebiteras på var och en av eleverna i en klass på 20 eller 30 lärjungar, innebure detta en ökning av elevavgiften med 75 respektive 50 kronor i termin. Även om en skola genom en dylik höjning eller på annat sätt skulle se sig i stånd att ersätta lärarinnan nyss omfördälda 3,000 kronor, bleve hon dock lidande genom tjänstgöringens förläggande till de förberedande klasserna. En småskollärarinna äger nämligen ej rätt att tillhöra lärarinnornas pensionsanstalt, och den olägenhet detta innebär kan ej gottgöras genom hennes medlemskap i någon icke-statlig pensionsinrättning (maximipension från den statliga anstalten är 2,400 kronor + dyrtidstillägg efter för närvarande cirka 35 proc. å hela beloppet, maximibeloppet från exempelvis svenska lärarinnornas pensionsförening 900 kronor). Likaså minskas högst avsevärt de belopp hon vid sjukdom erhåller från vikariatskassan. Slutligen får hon ej för sin tjänstgöring i de förberedande klasserna räkna tjänstår, något som skolan vid hennes eventuella förflyttning till annat läroverk aldrig kan gottgöra henne. Det kan således icke helt och hållet bli en skolas ensak, om den vill förlägga en ämneslärarinns hela tjänstgöring till det förberedande stadiet. För att lärarinnan ej härigenom skall bli lidande, måste visst medgivande inrymmas i gällande bestämmelser, som garanterar henne ämneslärarinnors vanliga rättigheter.

Av ekonomiska skäl böra emellertid möjligheter till sådan förläggning starkt begränsas. För närvarande kan ju en skola förlägga en tredjedel av samtliga ämneslärarinnors tjänstgöring till den förberedande skolan. Skulle nu skolan kunna erhålla rätt att efter överstyrelsens medgivande förlägga någon eller några lärarinnors hela tjänstgöring till nederstadiet, torde viss maximigräns böra uppställas, exempelvis så, att hela den till förberedande skolan förlagda delen av ämneslärarinnornas tjänstgöring ej må överstiga en niondel av dessa lärarinnors hela tjänstgöring. Genom en dylik begränsning till tredjedelen av det för närvarande tillåtna och genom att varje medgivande skall underkastas överstyrelsens prövning, torde garanti mot missbruk skapas, besparing vinnas för statsverket och dock en pedagogisk fördel uppnås.

De sakkunniga sluta med att hemställa, att skolöverstyrelsen må äga medgiva skola att helt eller delvis förlägga viss lärarinna tjänstgöring till de förberedande klasserna, när detta ur allmänpedagogisk synpunkt måste anses önskligt, med iakttagande dock av att hela den till förberedande skolan förlagda tjänstgöringen ej må utgöra mer än en niondel av samtliga ämneslärarinnors hela tjänstgöring.

Skulle detta förslag ej vinna statsmakternas bifall, torde i allt fall nuvarande bestämmelse böra bibehållas i den formen, att skolöverstyrelsen i *undantagsfall* må äga rätt medgiva viss lärarinna att fullgöra högst en tredjedel av sin tjänstgöring inom de förberedande klasserna.

Yttranden.

I de utav skolorna avgivna yttrandena har i allmänhet intet invänt mot de sakkunnigas förslag. En skola önskar till och med en skärpning av bestämmelserna så till vida, att överstyrelsen må äga rätt att medgiva, att viss lärarinna tjänstgöring helt eller delvis må förläggas till den *tredje* förberedande klassen, men att endast i undantagsfall liknande medgivande må lämnas beträffande första och andra förberedande klasserna. Från en annan skola framhålles däremot, att sambandet mellan den grundläggande skolan och elementarskolan icke får försvåras eller omöjliggöras till skada för såväl barnens uppfostran och undervisning som för lärarinnorna, vilka genom undervisningen i den förberedande skolan erhålla djupare insikter i barnpsykologi, grunden för all metodik. En annan skola åter finner inga skäl till ändring av nu gällande bestämmelser. Missbruk hade icke förekommit, och medgivandet hade varit till gagn. Den föreslagna begränsningen syntes godtyckligt vald, avgörandet borde helt läggas i skolöverstyrelsens hand.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har understrukt de sakkunnigas uttalande, att ifrågavarande rätt i flera fall möjliggjort pedagogiska och metodiska försök, och att fara kunde föreligga, att genom rättens borttagande ett fortsatt reformarbete äventyrades, liksom att möjligheten till nya uppslag och försök stäcktes. Dessa synpunkter talade enligt centralstyrelsens mening närmast för bibehållande av nu gällande bestämmelser oförändrade. Enär dessa inrymde möjlighet för varje skola att förlägga del av ämneslära-

rinnaa tjänstgöring till de förberedande klasserna. Då emellertid de sakkunnigas förslag trots den starka besvärning, det innebure, innehölle ett ur pedagogisk synpunkt värdefullt medgivande, ville centralstyrelsen för sin del ansluta sig till detsamma och således förorda, att ämneslärarinnaas tjänstgöring på särskild ansökan och efter skolöverstyrelsens beprövande må förläggas, helt eller delvis, till de förberedande klasserna. De sakkunniga ansåge vidare, att denna tjänstgöring icke borde omfatta mer än en niondel av samtliga vid skolan anställda ämneslärarinnaors hela tjänstgöring. Denna begränsning syntes centralstyrelsen överflödig. Lades avgörandet av denna fråga i skolöverstyrelsens hand, torde missbruk av medgivandet vara utslutet, och den av de sakkunniga föreslagna gränsen syntes dessutom tämligen godtyckligt vald.

Överstyrelsen har anført följande:

Rätten att förlägga ämneslärarinnaas tjänstgöring till de förberedande klasserna har i det hela utnyttjats i ringa omfattning och i större utsträckning förekommit blott vid ett fåtal skolor. Så till vida har detta spörsmål ingen större räckvidd. Dock anser överstyrelsen i överensstämmelse med de sakkunniga och på de grunder, som dessa närmare utvecklats, att det av pedagogiska och andra skäl är av betydande värde, att ifrågavarande rätt ej helt avklippes utan i viss utsträckning bibehålles, om den ock av ekonomiska skäl utan olägenhet kan och bör ytterligare begränsas. De sakkunnigas för detta ändamål framställda huvudförslag, att skolöverstyrelsen må äga medgiva skola att helt eller delvis förlägga viss lärarinnaas tjänstgöring till de förberedande klasserna, när detta ur allmän-pedagogisk synpunkt måste anses önskligt, med iakttagande dock av att hela den till förberedande skolan förlagda tjänstgöringen ej må utgöra mer än en niondel av samtliga ämneslärarinnaors hela tjänstgöring, förefaller onödigt krångligt och svårkontrollerbart i tillämpningen. Därjämte ha de sakkunniga i sitt förslag till författningsbestämmelser, utan att något skäl därtill anförts, utelämnat nu gällande bestämmelse, att ämneslärarinnaas tjänstgöring kan intill en tredjedel fullgöras i övningsämnen. Denna bestämmelse, som infördes år 1914, har onekligen ett bestämt praktiskt värde, i det att det mången gång kan vara synnerligen lämpligt att utfylla en ämneslärarinnaas tjänstgöring med några timmar i ett eller annat övningsämne, något, som mycket ofta förekommer även vid de kommunala mellanskolorna. Möjligheten härtill bör därför, enligt överstyrelsens mening, bibehållas vid privatläroverken, om ock med någon begränsning. För detta ändamål förordar överstyrelsen, i anslutning till de sakkunnigas alternativt framställda förslag, att den nuvarande i berörda avseenden gällande bestämmelsen bibehålles i den formen, att skolöverstyrelsen i *undantagsfall* må äga rätt medgiva viss ämneslärarinna att fullgöra en mindre del av sin tjänstgöring inom de förberedande klasserna eller i övningsämnen. Då prövningsrätten sålunda i varje fall kommer att ligga hos överstyrelsen, synes begränsningen högst en tredjedel utan olägenhet kunna utbytas mot uttrycket en mindre del.

Den av de sakkunniga verkställda utredningen har givit vid handen, att privatskolorna i allmänhet endast i mycket ringa utsträckning begagnat sig av här ifrågavarande möjlighet. Dess stora betydelse ur pedagogisk syn-

Departementschefen.

punkt har emellertid kraftigt understrukits av samtliga dem, som yttrat sig i ärendet. De sakkunnigas skäl för bibehållande av en dylik möjlighet hava synt mig övertygande. Även beträffande begränsningen av dylik tjänstgöring är enligt min uppfattning de sakkunnigas förslag ur pedagogisk synpunkt att föredraga. De av överstyrelsen framhävda svårigheterna vid ett genomförande av detta förslag torde icke vara oöverkomliga, och jag tillstyrker alltså i detta hänseende vad de sakkunniga föreslagit. Naturligtvis förutsätter jag, att skolöverstyrelsen vid ett meddelande av tillstånd av här ifrågavarande art kommer att förfara med största möjliga försiktighet och urskillning, så att icke dylikt medgivande lämnas annat än när det ur pedagogiska synpunkter måste anses vara synnerligen önskvärt.

I fråga om rätten för lärarinna att till en viss del meddela undervisning i övningsämnen anser jag mig böra ställa mig på den av skolöverstyrelsen förordade ståndpunkten. Först och främst har under de senaste åren insikten om övningsämnenas betydelse blivit väsentligt större, och det är därför önskvärt, att möjlighet finnes att anlita väl kvalificerade lärarkrafter i dessa ämnen. Härtill kommer ett skäl av organisatorisk natur. Det kan ofta, särskilt i de mindre samhällena, stöta på svårigheter att erhålla en lämplig lärarinna endast i övningsämnen. Om skolorna nu skulle fränhändas möjligheten att i viss mån för undervisning i dessa ämnen anlita sina ordinarie ämneslärarinnor, skulle de understundom ställas inför svårigheter att på behörigt sätt uppehålla undervisningen. Jag anser mig alltså på denna punkt böra ansluta mig till skolöverstyrelsens förslag.

Tjänstgöring
vid med skolan
förbundet
seminarium.

Enligt gällande bestämmelser må ämneslärarinnas tjänstgöring ävenledes vara förlagd till läsavdelning av med skolan förbundet seminarium. Statsutskottet yttrade vid behandlingen av denna fråga: »Tjänstgöringen bör enligt utskottets förmenande vara förlagd — — — till läsavdelning av med skolan förbundet högre lärarinneseminarium. Tjänstgöringen vid annat lärarinneseminarium anser utskottet i detta sammanhang icke böra medräknas.» Något skäl för denna sin ståndpunkt anförde utskottet icke.

Beträffande tjänstgöring av denna art hava de sakkunniga anført huvudsakligen följande:

De enskilda lärarinneseminarier, som i detta sammanhang kunna ifrågakomma, äro av fyra slag: högre lärarinneseminarier, folkskoleseminarier, småskoleseminarier och skolkökslärarinneseminarier. Vad den första gruppen beträffar, har någon ändring i de gällande bestämmelserna ej ifrågasatts, varför de sakkunniga ansett sig sakna anledning att här ingå på denna fråga.

De enskilda folkskoleseminarierna äro för närvarande två, det ena förlagt till Ateneum för flickor i Stockholm, det andra till Sigrid Rudebecks skola i Göteborg. Bägge åtnjuta för budgetåret 1924—1925 grundanslag å tillhopp 16,000 kronor.

Därjämte erhålla, som ovan nämnts, de vid dessa seminarier arbetande lärarinnorna löne- och ålderstillägg jämte tillfällig löneförbättring enligt samma grunder som övriga vid statsunderstödda privatskolor anställda lärarinnor ur det gemensamma anslaget härför. Denna rätt grundas på bestämmelsen, att lärarinnas tjänstgöring må förläggas till läsavdelning av med skolan förbundet seminarium. Visserligen kan det ur formell synpunkt förefalla egendomligt, att ett seminarium, vars elever för sina övningslektioner ej få begagna sig av den egentliga flickskolan, dock anses med skolan förbundet — ett betraktelsesätt, som emellertid genom regeringsrättens utslag av den 3 december 1914 vunnit sanktion — men ur reell synpunkt torde inga invändningar med fog kunna göras mot nu gällande bestämmelse. Måhända vore det ur bokföringssynpunkt mera tilltalande att — i likhet med vad fallet är beträffande grundanslaget — å en särskild post under åttonde huvudtiteln uppfördes löne- och ålderstillägg samt löneförbättring åt dessa lärarinnor, men denna formella detaljfråga torde vara av så ringa vikt, att ändring näppeligen behöves företagas. Enklast torde alltså vara att låta dessa lärarinnor fortfarande åtnjuta löne- och ålderstillägg samt tillfällig löneförbättring från det för de enskilda läroanstalterna gemensamma anslaget härför.

Ett borttagande av möjligheten för ifrågavarande lärarinnor av dessa förmåner skulle nämligen otvivelaktigt innebära en betänklig orättvisa. Deras arbete är ju i stort sett detsamma som övriga lärarinnors vid de privata skolorna, och att deras verksamhet, som ju direkt går ut på att för folkets barn utbilda goda lärarkrafter, skulle i någon mån vara mindre samhällsgagnelig än övriga lärarinnors torde icke med fog kunna göras gällande. Så länge dessa seminarier existera, bör alltså deras lärarkår av staten åtnjuta samma förmåner som övriga.

En annan sak är frågan, huruvida det ur samhällssynpunkt kan anses lyckligt, att dessa seminarier fortsätta sin verksamhet. Denna fråga bör givetvis skärskådas dels ur synpunkten av arbetets pedagogiska kvalitet, dels med tanke på behovet av de av dem utbildade lärarkrafterna, dels slutligen ur ekonomisk synpunkt. De sakkunniga hava tagit del av de officiella erkännanden, som lämnats om dessa seminariers pedagogiska resultat, men anse dock, att denna fråga faller utanför deras uppgift. Detsamma gäller beträffande det för närvarande förefintliga behovet av lärarkrafter på folkskolans område. För dessa båda frågor bedömande torde skolöverstyrelsen vara rätt forum.

Vad slutligen den ekonomiska sidan av saken beträffar, vilja de sakkunniga som sin mening uttala, att dessa seminariers verksamhet ur statlig synpunkt sett innebär en stor fördel. Sålunda erhålles här en utbildning av folkskollärarinnor, likvärdig statens egen, till en kostnad, som för statsverket betydligt understiger kostnaden vid motsvarande statsseminarier. Det synes därför ur statsekonomisk synpunkt vara mindre välbetänt att åventyra dessa privata seminariers fortbestånd. Och så länge de existera, synes rättvisan fordra, att där arbetande lärarinnor ej bli sämre ställda än övriga vid privatskolor anställda lärarinnor.

I fråga om övriga statsunderstödda privata seminarier, skolköks- och småskoleseminarier, kunna samma synpunkter göras gällande. Frågan om deras fortbestånd torde böra i annat sammanhang efter prövning av skolöverstyrelsen företagas till avgörande, men så länge de existera, torde deras lärarpersonal böra åtnjuta samma förmåner som övriga vid privatskolor anställda.

I detta sammanhang torde även böra framhållas, att en ändring i den av statsutskottet föreslagna riktningen av nu ifrågavarande bestämmelse för dessa seminariers lärarkår skulle medföra även andra ödesdigra följder. De skulle nämligen uteslutas från delaktighet i lärarinnornas pensionsanstalt och de enskilda läroanstalternas vikariatskassa. För dessa förluster kunna de enskilda läroanstalterna icke hålla dem skadeslösa.

De sakkunniga hemställa alltså, att ingen förändring vidtages i nu gällande medgivande för ämneslärarinna att tjänstgöra i läsavdelning av med skolan förbundet seminarium.

Skulle statsmakterna ej behjarta de synpunkter, som av de sakkunniga framhållits, torde i allt fall sådana övergångsbestämmelser böra avfattas, att de lärarinnor, som för närvarande äro anställda vid ifrågavarande seminarier, ej berövas sina nuvarande rättigheter med avseende på lärarinnornas pensionsanstalt och de enskilda läroanstalternas vikariatskassa. De sakkunniga hava i detta syfte från den sistnämnda kassans ombudsmöte mottagit en skrivelse med framhållande av vissa synpunkter i frågan.

Aven för anstalterna själva skulle ett borttagande av nuvarande rättigheter medföra så stora olägenheter, att såsom oavvisligt krav måste uppställas fordran på en gradvis skeende avveckling. Statsutskottets yttrande på tal om följderna för de enskilda folkskoleseminarierna av eventuell begränsning av lärarproduktionen torde äga tillämpning även på denna fråga, och de sakkunniga tillåta sig därför att anföra statsutskottets utlåtande nr 8/1924, sid. 81: »Dock böra härvid från Kungl. Maj:ts sida vederbörliga dispositioner vidtagas i så god tid, att ifrågavarande seminarier icke ställas inför onödiga svårigheter i avseende å ordnande av sin undervisning.»

Skolöverstyrelsen har även upptagit denna fråga till behandling och därvid anfört följande.

Vad angår den ifrågasatta ändringen i stadgandet rörande förläggning av ämneslärarinns tjänstgöring till läsavdelning av med skolan förbundet lärarinneseminarium, i syfte att härvid endast *högre* lärarinneseminarium skulle kunna ifrågakomma, är det enligt överstyrelsens mening otvivelaktigt, att en sådan ändring skulle återföra bestämmelsen till vad med densamma ursprungligen varit avsett. Man har, när bestämmelsen gavs, säkerligen endast tänkt på högre lärarinneseminarium, som åtnjöt anslag från reservationsanslaget till privatläroverk, d. v. s. från samma anslag som den skola, med vilken seminariet var förbundet och som för detta skulle tjäna till övningsskola. Emellertid har, såsom de sakkunniga framhålla, särskilt på grund av ett regeringsrättens utslag den 3 december 1914 bestämmelsen kommit att tolkas och tillämpas så, att den gällt även andra lärarinneseminarier, såsom folkskoleseminarier, småskoleseminarier och skolköksseminarier. Även om detta kan förefalla tämligen oegentligt, vill dock överstyrelsen för sin del obetingat instämma i de sakkunnigas uttalande, att rent sakligt sett inga befogade invändningar kunna göras mot den praxis, som sålunda utbildat sig. Då härtill kommer, att den ifrågasatta ändringen, såsom de sakkunniga påvisa, skulle bereda de av ändringen berörda läroanstalterna och deras lärarinnor stora svårigheter och olägenheter, finner sig överstyrelsen böra instämma i de sakkunnigas hemställan, att ingen förändring vidtages i nu gällande medgivande för ämneslärarinna att tjänstgöra i läsavdelning av med skolan förbundet lärarinneseminarium.

I detta sammanhang anser jag mig böra erinra, att jag under punkt 160 av bilagan åttonde huvudtiteln till 1925 års statsverksproposition biträtt ett av skolöverstyrelsen förordat förslag rörande successiv indragning av de privata folkskoleseminarierna. I anslutning härtill hemställde jag under samma punkt om förslag till riksdagen att till understöd åt Ateneums folkskoleseminarium och Göteborgs kvinnliga folkskoleseminarium anvisa för budgetåret 1925—1926 ett extra anslag av 14,000 kronor — motsvarande anslag för innevarande budgetår är 16,000 kronor. I den framställning av styrelsen för Ateneum för flickor, som låg till grund för mitt ovanberörda förslag, hade styrelsen upptagit här ifrågavarande spörsmål till behandling och därvid uttalat sin vissa förhoppning att — därest Kungl. Maj:t skulle anse sig böra för 1925 års riksdag framlägga förslag till ändrade bestämmelser angående villkoren för statsbidragens utgående till lönetillägg och tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken och Kungl. Maj:t därvid skulle i likhet med statsutskottet vid 1924 års riksdag anse, att dessa bidrag icke borde utgå för tjänstgöring vid annat med skola förbundet lärarinneseminarium än högre sådant seminarium — Kungl. Maj:t samtidigt skulle föreslå en sådan höjning av det under särskild rubrik till Ateneums folkskoleseminarium utgående anslaget, att den tillfullo uppvägede den minskning i anslag från stat och kommun, som de av Kungl. Maj:t ifrågasatta förändrade villkoren komme att medföra. Enligt styrelsens beräkningar — vilka framginge av ett framställningen bifogat förslag till stat för seminariet för budgetåret 1925—1926 — skulle detta förutsätta en höjning av anslaget med 23,650 kronor. Under förutsättning att anslag beviljades till de i staten upptagna beloppen beräknades förlusten å seminariets verksamhet under året uppgå till 15,380 kronor. Styrelsen slutade med att hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga sådana åtgärder, att Ateneums folkskoleseminarium måtte för budgetåret 1925—1926, under förutsättning av oförändrade bidrag av statsmedel till lärarlönerna, erhålla ett statsbidrag av 8,000 kronor eller, under förutsättning att inga statsbidrag till lärarlöner komme att utgå, ett statsbidrag av 31,000 kronor.

Såsom jag tidigare erinrat, har vidare i statsverkspropositionen reserverats ett anslag å 16,000 kronor till understöd åt utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål.

Detta anslag har utgått till två enskilda läroanstalter, nämligen Ateneums skolköksseminarium i Stockholm och Göteborgs skolköksseminarium. Såsom jag anförde i punkt 148 av statsverkspropositionen, hade styrelsen för Göteborgs skolköksseminarium, Göteborgs allmänna folkskolestyrelse, ifrågasatt en höjning av understödet till det tidigare utgående beloppet eller 9,000 kronor, under det att styrelsen för Ateneum för flickor begärde samma anslag, som beviljats för budgetåren 1923—1924 och 1924—1925, eller 8,000 kronor, dock under förutsättning att läroanstalten fortfarande komme i åtnjutande av de bidrag av statsmedel till löne- och ålderstillägg samt till pensionsavgifter, vilka

hittills utgått även för de vid skolköksseminariet anställda lärarinnorna. Skulle däremot 1925 års riksdag komma att fatta beslut om sådan ändring av gällande bestämmelser, att dessa understöd ej längre kunde erhållas, såge sig läroanstalten nödsakad att begära ett tilläggsanslag å 6,000 kronor, motsvarande hittills till nämnda ändamål utgående bidrag från stat och kommun.

Skolöverstyrelsen förklarade sig i utlåtande den 30 augusti 1924 anse, att för närvarande ej borde ifrågasättas högre anslag än 8,000 kronor till vardera läroanstalten. För den händelse beslut skulle komma att fattas vid 1925 års riksdag, vilka skulle medföra indragning av de till lärarinnorna vid Ateneums skolköksseminarium hittills utgående understöden till löne- och ålderstillägg m. m., borde enligt överstyrelsens mening frågan om anslag till sistnämnda läroanstalt upptagas till förnyad prövning.

Departement-
schefen.

Den i föreliggande fråga förebragta utredningen synes mig giva vid handen, att man med här ifrågavarande bestämmelse ursprungligen endast avsett de högre lärarinnesseminarierna. Den nu föreliggande nödvändigheten att varhelst detta är möjligt begränsa statsutgifterna har — jämte det förhållandet, att inga egentliga saksål blivit anförda för ett bibehållande av den praxis, som så småningom blivit rådande — kommit mig att i denna fråga instämma med det förslag, som gjordes av statsutskottet vid 1924 års riksdag. Jag bortser icke från att härigenom svårigheter komma att vållas för de seminarier, som härav beröras.

Från riksdagens sida har, såsom jag erinrade under ovanberörda punkt 160 angående de privata folkskoleseminarierna, antytts, att det torde vara nödvändigt att vid minskningen av anslaget till dessa seminarier framgå med stor varsamhet för att icke bringa seminarier och deras lärarpersonal i oskäligt trångmål vid den förestående avvecklingen. Detta har ju i viss mån behjärtats genom de anslag till själva verksamheten vid seminarier, som i det föregående berörts. Men när det gäller den här ifrågavarande rätten till tjänstgöringens förläggning och de på grund härav utgående lönetilläggen till lärarpersonalen kan jag ej annat än känna mig tveksam. Det är visserligen sant, att skolorna genom den av statsutskottet vid 1924 års riksdag föreslagna ändringen av hithörande bestämmelser skulle få se sina inkomster minskade på ett kännbart sätt, men å andra sidan kunna enligt mitt förmenande ganska starka skäl anföras för att här följa statsutskottets linje. Dessa skolor hava under årtal tack vare en praxis, som visserligen haft stöd i regeringsrättens ovanberörda utslag men som dock, enligt vad såväl de sakkunniga som skolöverstyrelsen framhålla, ursprungligen aldrig torde hava avsetts, erhållit högst väsentliga tillskott av statsmedel. Nu, när strängare bestämmelser överhuvudtaget synas böra genomföras på detta område, torde det ej längre vara skäl att fasthålla vid denna praxis.

I ett hänseende har jag dock funnit nödigt att föreslå en modifikation

däri. De sakkunniga hava, som redan nämnts, framhållit, att, om statsmakterna ej skulle behjerta de av dem framhållna synpunkterna, i allt fall sådana övergångsbestämmelser torde böra avfattas, att de lärarinnor, som för närvarande äro anställda vid dessa seminarier, ej berövas sina nuvarande rättigheter med avseende på delaktighet i lärarinnornas pensionsanstalt och de enskilda lärarinnornas vikariatskassa.

Åtgärder i den av de sakkunniga antydda riktningen torde vara nödvändiga, för att icke dessa lärarinnor skola oförskyllt råka i en svår ställning. Kostnaderna för statsverket vid ett bifall härtill torde därjämte bliva helt obetydliga, och torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles, efter verkställd ytterligare utredning i ämnet, utfärda de bestämmelser i detta hänseende, som kunna befinnas erforderliga för tillvaratagande av lärarinnornas berättigade intressen.

Beträffande slutligen anslaget till understöd åt utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål synes mig detta, med hänsyn till vad förut anförts och i likhet med vad som varit fallet föregående år, böra bestämmas till 16,000 kronor, att under de villkor, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt föreskriva, utgå till styrelsen för aktiebolaget Ateneum för flickor i Stockholm och till Göteborgs allmänna folkskolestyrelse med högst 8,000 kronor till vardera.

Vid behandlingen av frågan om anslag till privatläroverken föreslog statsutskottet vid 1924 års riksdag, att riksdagen måtte föreskriva, att såsom villkor för lärarpersonalens avlöning vid statsunderstödda enskilda läroanstalter enligt de av riksdagen antagna grunderna skulle gälla följande bestämmelse:

Delning i parallellavdelningar.

Uppdelning i parallellavdelning av årsklass sker med iakttagande därav, att, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 35 och beträffande stadium, motsvarande gymnasiet, minst 30 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning inom densamma upprättas, dock att, där bristande lokalutrymmen därför lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar må i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas till minst 30.

Såsom motiv för nämnda förslag anförde statsutskottet bland annat, att enligt gällande bestämmelser för de allmänna läroverken såsom regel i varje för viss klass eller ring bestämd avdelning undervisades i realskolan högst 35 och å gymnasiet högst 30 lärjungar; att utskottet tidigare tillstyrkt av Kungl. Maj:t framlagt förslag om en höjning till 35 av det för bildande av parallellklass normala medeltalet lärjungar i läsavdelning av kommunal mellanskola, dock med den jämningen, att, där bristande lokalutrymmen därför lade oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar kunde efter skolöverstyrelsens beprövande begränsas till minst 30, och att utskottet, som vid en granskning av förhållandena vid privatläroverken funnit, att en vidsträckt

uppdelning av parallellavdelningar där ägde rum, icke funne skäligen, att privatläroverken i förevarande hänseende intoge en i förhållande till statens läroverk så synnerligt gynnad ställning.

Mot detta utskottets förslag anmäldes reservation i syfte att en utredning i ärendet skulle företagas, innan ändringar enligt utskottsmajoritetens hemställan skedde i nu gällande bestämmelser. Som skäl för detta yrkande framhölls, att det mot den ifrågasatta förändringen hade erinrats, att, då flertalet flickskolor endast i ringa utsträckning förfogade över klassrum, som rymde ens 30 lärjungar, den föreslagna skärpningen komme att för många skolor medföra nödvändigheten antingen att avvisa åtskilliga av sina lärjungar samt i sammanhang därmed omedelbart avskeda överflödiga lärarinnor, eller ock att på egen bekostnad upprätta och underhålla parallella avdelningar, något som dock utan tvivel komme att överstiga flertalet skolors ekonomiska bärkraft.

En av de sakkunniga med anledning härav företagen undersökning av hithörande förhållanden vid privatläroverken har givit till resultat, att av de 100 privatskolor, beträffande vilka uppgifter inhämtats, under höstterminen 1924 34 alldeles saknat parallellklasser och 22 andra haft sina klasser delade i avdelningar på ett sådant sätt, att även med tillämpning av statsutskottsmajoritetens principer ingen sammanslagning av avdelningar skulle hava varit nödvändig. Endast 44 skolor skulle alltså beröras av nämnda principers genomförande. Av dessa 44 skolor skulle emellertid ej mindre än 26 endast behöva indraga 1 klass var, 11 2 klasser, 4 3 klasser, 2 4 klasser och 1 5 klasser. Sammanlagda antalet klasser, som enligt ovan anförda grunder skulle indragas, belöpte sig till 73.

Härefter hava de sakkunniga till en början anført åtskilliga förklaringsgrunder till att parallellavdelningarna inom vissa privatskolor äro mindre än sådana avdelningar vid de allmänna läroverken (betänkandet sid. 65). Efter ett påpekande av det förhållandet, att upprättandet eller bibehållandet av små parallellavdelningar medföra ökade kostnader icke blott för statsverket utan även i hög grad för skolorna själva, hava de sakkunniga beträffande själva frågan om en begränsning av klassavdelningarnas storlek anført bland annat följande.

Några av de mest befogade och oftast hörda anmärkningarna mot våra dagars undervisning äro, att vid denna individerna för litet komma till sin rätt och att den leder till mekanisering och jämnstrukenhet. Den kanske viktigaste orsaken till detta förhållande har man funnit i det stora lärjungantalet i varje klassavdelning som, utom det att det gör undervisningen mindre fruktbar för lärjungarna och på samma gång mer krävande för läraren, även så gott som tvingar denne att undvika den individualisering, som för lärjungarnas utveckling är så viktig. Statsmakterna hava tidigare behjärtat detta. I samband med den sista läroverksreformen föreskrefs det, att i varje gymnasieavdelning, som förut kunde bestå av ända till 35 lärjungar, högst 30 lärjungar finge undervisas. När senare den kommunala mellanskolan inrättades, bestämdes, att dess avdelningar skulle bestå av högst 30 lärjungar. De sakkunniga vilja i detta sammanhang även erinra därom, att 1918 års skolkommission i sitt betänkande föreslagit, att klassavdelning

inom realskolan och flickskolan för framtiden skulle bestå av högst 30 lärjungar, vilket förslag ju innebär, att ny parallellavdelning skulle upprättas, om klassens lärjungantal uppgick till över 30. Beträffande gymnasiet hemställde skolkommissionen, att ny parallellavdelning här skulle bildas, om ringens lärjungantal översteg 25.

Vid sådant förhållande vore det, enligt de sakkunnigas mening, en åtgärd i reaktionär riktning, en åtgärd, som stode i skarpaste motsats till moderna pedagogiska strävanden, om man för de enskilda läroanstalterna krävde införande av samma bestämmelser beträffande lärjungantalet i de olika klassavdelningarna, som trots däremot riktad kritik ännu gälla för de allmänna läroverken, och detta av en föregiven hänsyn till rättfärdighet och likställighet, som icke tillämpas i övrigt, när det gäller den kvinnliga ungdomens högre utbildning.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga tillika framhålla, att avseende i nu förevarande fråga även torde böra fästas vid föräldrars och målsmäns önsknings. Det är på grund av dessas bidrag till skolornas underhåll, genom de jämförelsevis höga terminsavgifterna, vilka av ålder varit och fortfarande torde vara skolornas förnämsta inkomstkälla, som dessa över huvudet kunna uppehållas. Det synes då vara en ganska skäligen fordran, att även deras röst i denna fråga får göra sig hörd. Och föräldrarnas ståndpunkt härvidlag har ofta kommit till uttryck.

De sakkunniga hava dock, med hänsyn till vikten av besparingar för statsverket, funnit skäl föreligga, att vissa rimliga restriktioner företagas beträffande de enskilda skolornas rätt att uppdelas i klasser i parallellavdelningar. Då de kommunala mellanskolornas klassavdelningar sedan gammalt beräknats omfatta högst 30 lärjungar, ett lärjungantal, som riksdagen så sent som år 1924 för sin del godkände, och då skolkommissionen föreslagit samma lärjungantal för klasser i framtidens realskola, synes ett visst fog finnas för att i regeln stanna vid denna siffra.

De sakkunniga hava i detta hänseende gjort en undersökning av huru förhållandena vid de enskilda läroverken skulle gestalta sig, om ett lärjungantal av över 30 krävdes för rätt att upprätta en parallellavdelning. Denna undersökning har givit det resultat, att utöver de 56 skolor, som icke skulle beröras ens genom ett genomförande av de principer för delning av klass, som statsutskottet föreslagit, ytterligare 27 skolor skulle förbliva oberörda av en bestämmelse, sådan som den av de sakkunniga nu ifrågasatta. Vid 17 skolor skulle däremot förändringar behöva genomföras. För de flesta av dessa skulle det blott gälla slopandet av 1 parallellklass, vid fyra 2, vid en skola 4 klasser. Sammanlagda antalet parallellklasser, som sålunda skulle indragas, utgör 24.

Denna undersökning synes giva ytterligare stöd åt den mening de sakkunniga här vilja göra gällande. En övergång från nuvarande förhållanden till en ny ordning skulle nämligen för ett stort antal skolor underlättas, om man fastslog, att delning i parallellklasser finge ske, när klassens lärjungantal överskred 30.

Beträffande gymnasialstadiet borde, i överensstämmelse med skolkommis-

sionens ovan nämnda förslag och i viss analogi med vad här ovan föreslagits, gälla, att uppdelning i parallellavdelningar därstädes skulle ske med iakttagande därav, att 25 lärjungar komme på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning därinom upprättades.

Vad angår klass, som en gång delats i parallellavdelningar, kan fråga uppstå, om dessa under alla förhållanden skola förenas, då klassens sammantagna lärjungantal sjunker till 30, respektive 25. Här synes man böra gå fram med en viss varsamhet, enär det ombyte av lärare, som måste följa med en sådan sammanslagning, i regeln är av ondo, ej minst på ett högre stadium. Vid de allmänna läroverken synes här också olika praxis råda. De sakkunniga vilja i nu förevarande avseende föreslå, att, om klass i minst tre år varit delad, sammanslagning av avdelningar ej behöver ske på det skolans stadium, som representeras av klasserna VI—VIII och gymnasiet, så vida ej lärjungantalet sjunker till 25, på gymnasiet 20.

De sakkunnigas undersökningar hava ådagalagt, att, även med den modifikation i statsutskottets förslag, som här ifrågasatts, icke alla skolor med sina nuvarande lokaler skulle kunna efterkomma nämnda restriktiva bestämmelser. Då man icke rimligtvis lär kunna begära, att skolorna skulle låta ombygga sina skolhus, torde, såsom redan reservanterna i statsutskottet uttalat, följderna av den ifrågasatta skärpningen för dessa skolor närmast bliva den, att de måste avvisa åtskilliga av sina nuvarande lärjungar samt att i sammanhang därmed ett antal lärarinnor bleve överflödiga. Med hänsyn till dessa svårigheter synes det nödigt, att till de nya bestämmelserna föga det tillägg, att, där bristande utrymmen i nuvarande lokaler därför lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar må i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas.

Vid tillämpningen av nu föreslagna restriktioner torde för övrigt böra tillses att ej rent orimliga konsekvenser uppstå. Bestämmelserna få ej så mekaniskt tillämpas, att, om t. ex. en eller annan lärjunge vid höstterminens början oväntat uteblir, två klassavdelningar omedelbart sammanslås och respektive skola ser sig nödsakad att avskeda en redan förordnad lärarinna. Anställandet av lärarkrafter måste ske i tid, såsom 1924 års riksdag i en likartad fråga beträffande kommunala mellanskolor (riksdagens skrivelse den 23 maj 1924, nr 181) ävenledes erinrat. Avgörandet om delning eller icke delning av klass under ett läsår måste därför i regeln träffas redan vid närmast föregående vårtermins slut. Vid nu förevarande skolor lär det böra ankomma på skolöverstyrelsen att med stöd av uppgifter om det förväntade antalet lärjungar per klass och, såsom ovan nämnts, även klassrummens storlek, på vederbörande skollednings förslag i god tid bestämma, om klass må delas eller ej.

De sakkunniga hava vidare uppställt ett alternativt förslag rörande delning av klass och därvid anført följande:

Genom av de sakkunniga senast föreslagna bestämmelser torde vissa av de svårigheter, som komma att uppstå på grund av tjänstgöringens omläggning, i någon mån kunna hävas. Det är emellertid att förutse, att för många skolor kravet på större klassavdelningar kommer att kännas hårdare, enär det strider mot en princip, som för ett stort antal skolor betraktats och betraktas som en livsprincip. Det vore därför, enligt de sakkunnigas mening, högligen önskvärt, om skolorna i sist berörda avseende finge möjlighet att åtnjuta den frihet, som av ålder tillkommit enskilda läroanstalter. Givetvis får emellertid denna frihet icke leda därtill, att statens utgifter för det privata skolväsendet ökas.

De sakkunniga vilja med hänsyn till nu nämnda förhållanden förorda, att statsunderstödd skola må, på ansökan, fortfarande erhålla rättighet att dela klasser i mindre klassavdelningar än tidigare föreslagits, under villkor dock att lönetillägg och tillfällig löneförbättring samt dyrtidstillägg icke rekvireras av skolan för större antal lärarkrafter, än som vid en på här förut angivet sätt gjord uppdelning av klasser i klassavdelningar hade erfordrats. Sådan skola bör, ändock att statsbidrag av ovan nämnda slag icke utgår till hela lärarpersonalen, avlöna samtliga lärare efter i gällande bestämmelser för avlöningen av lärarpersonalen vid enskilda läroanstalter stadgade grunder. De lärarinnor, som sålunda helt och hållet skulle avlönas av skolorna själva, borde på vanligt sätt äga lönetursrätt och vid behov åtnjuta bidrag från vikariatskassan.

Det är tydligt, att endast få skolor äga en sådan ekonomisk ställning, att de kunna åtaga sig de ökade utgifter, som skulle bli följden av nu nämnda förslag. Men det vore för skolväsendets fria utveckling av värde, om några skolor i förevarande avseende finge behålla sin frihet. För staten skulle förslaget icke innebära någon merkostnad.

Skolorna hava i sina avgivna yttranden i allmänhet icke haft något att erinra mot de sakkunnigas förslag. En skola håller visserligen före, att den föreslagna minimisiffran för delning — 30 — måste anses vara för stor av pedagogiska skäl, och en annan skola anfört som sin åsikt, att ett elevantal av 30 i en klass är svårt att förena med effektiv undervisning och personlig omvårdnad om eleverna. En tredje skola befarar, att, om förslaget antages, de små avdelningarna efter hand komma att helt försvinna och med dem också möjligheten att pröva metoder, som blott kunna försökas i klasser med begränsat antal lärjungar. Åtskilliga skolor uttrycka sin tillfredsställelse med de sakkunnigas alternativt framställda förslag — rätt för skola att på egen bekostnad upprätta mindre parallellavdelningar — men uttala samtidigt farhågor för att kostnaderna härför skola lägga oöverstigliga hinder i vägen för ett dylikt förfaringssätt.

Skolöverstyrelsen har i allt väsentligt iustämt i de synpunkter på denna fråga, som anlagts av de sakkunniga och av dem närmare utvecklats. Skolöverstyrelsen har därvid anfört:

Överstyrelsen vill för sin del i anslutning till de sakkunniga betona, att det i regeln ej torde vara något affärsintresse för en skola att upprätta många relativt små lärjungavdelningar, då varje sådan avdelning oavsett statsunderstödet givetvis medför avsevärda kostnader för skolan. Motivet

torde snarast och väsentligen vara ett ideellt pedagogiskt intresse att göra skolans verksamhet mera effektiv. Det vore förvisso till skada för privatläroverkens undervisande och uppfostrande verksamhet att i berörda avseende vid dem införa samma bestämmelser, som gälla för de allmänna läroverken, bestämmelser, som föranlett ofta upprepade och befogade klagomål över alltför stora lärjungavdelningar med därav följande olägenheter. Då ett genomförande vid privatläroverken av dessa bestämmelser, låt vara med någon modifikation, tillika skulle medföra betydande svårigheter och i många fall omöjliggöras till följd av bristen på klassrum av erforderlig storlek och därtill göra ett alltför stort antal lärarinnor överflödiga, finner sig överstyrelsen böra avstyrka så långt gående restriktioner, som statsutskottet vid 1924 års riksdag föreslagit.

De svårigheter, som de enskilda skolornas nuvarande lokaler i allmänhet erbjuda för lärjungarnas sammanförande till klassavdelningar om 30 å 35 lärjungar, belysas i någon mån av den översikt över klassrummens antal och storlek vid de statsunderstödda privatläroverken, som överstyrelsen låtit sammanställa. Emellertid måste det på samma gång medgivas vara särdeles rimligt, att privatläroverkens hittills obegränsade frihet på förevarande område beskäres och att med hänsyn till vikten av besparingar vissa restriktiva bestämmelser givas beträffande dessa skolors rätt att upprätta parallellavdelningar. I sådant syfte hava de sakkunniga, under hänvisning bland annat till bestämmelserna rörande kommunala mellanskolor samt skolkommissionens uttalande och förslag i förevarande fråga, föreslagit, att uppdelning i parallellavdelningar av årsklass må ske med iakttagande därav, att, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 30 och beträffande stadium, motsvarande gymnasiet, minst 25 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning inom densamma upprättas, dock att, där bristande lokalutrymmen därför lägga oöverkomliga hinder i vägen, antalet lärjungar må i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, efter skolöverstyrelsens beprövande kunna begränsas. De olägenheter, som ett genomförande av detta förslag skulle medföra, synas, särskilt på grund av den i förslaget inlagda möjligheten till modifikationer, icke vara större, än att de böra kunna övervinnas, och då på denna väg tillika skulle ernås avsevärda besparingar, får överstyrelsen tillstyrka det samma.

Hur förfaras bör i vissa av de sakkunniga tänkta fall, såsom när i en klass, som en gång delats i parallellavdelningar, lärjungantalet sedan sjunker till eller under 30, respektive 25, därom torde särskilda tillämpningsföreskrifter böra av Kungl. Maj:t utfärdas, och synas härutinnan de av de sakkunniga för berörda fall och i andra hänseenden föreslagna bestämmelserna vara lämpliga.

Såsom i redogörelsen för de sakkunnigas förslag omförmålts hava de sakkunniga såsom en utväg att i någon mån ytterligare begränsa de olägenheter, som kunna uppkomma genom tjänstgöringens omläggning, och på samma gång bereda skolor *möjlighet* att på egen bekostnad dela klasser i mindre avdelningar, än som eljest enligt de nya bestämmelserna skulle vara tillåtet, föreslagit ett tilläggsstadgande i löneförfattningen av innehåll, att statsunderstödd skola på ansökan fortfarande må erhålla rättighet att på vissa villkor dela klasser i mindre klassavdelningar än som förut föreslagits.

Beträffande detta förslag har skolöverstyrelsen anfört, att det vore uppenbart att ett sådant stadgande endast undantagsvis kunde få någon praktisk tillämpning. Då emellertid det därmed avsedda syftet vore behjärtansvärt och dess genomförande ej skulle medföra några direkta kostnader för staten, ansåge sig överstyrelsen ej böra avstyrka berörda förslag.

Statskontoret har uttalat sin anslutning till de sakkunnigas förslag rörande indelning i parallellavdelningar, då detsamma måste anses vara ägnat att tillgodose statsverkets intressen med behörigt beaktande av de särskilda förhållandena vid olika privatläroverk, men statskontoret har tillika förmått sig utgå därifrån, att endast i undantagsfall dispens komme att meddelas.

Emot de av de sakkunniga framförda synpunkterna har jag icke funnit något väsentligt att erinra. Jag vill alltså uttala min anslutning till de av de sakkunniga uppdragna riktlinjerna. Departementschefen.

Vad så beträffar frågan, huru man skall förfara, när bristande lokalutrymmen lägga oöverstigliga hinder i vägen för en uppdelning av klasserna i enlighet med dessa riktlinjer, har jag även funnit mig böra ansluta mig till de sakkunniga. Av den av skolöverstyrelsen verkställda, i dess utlåtande omförmälda utredningen synes framgå, att svårigheterna för ett genomförande av de strängare bestämmelserna på sina håll bliva betydande. Till grund för de av skolöverstyrelsen företagna beräkningarna av det antal lärjungar, som varje klassrum kan inrymma, har lagts en golvyta av 1,5 kvadratmeter för lärjunge, varjämte tillsetts, att en luftkub av minst fem kubikmeter för lärjunge ej underskridits. Hötterminen 1924 utgjorde antalet undervisningsavdelningar, de förberedande klasserna ej inräknade, 1,232. Hela antalet klassrum, alltså även klassrummen för de förberedande avdelningarna inräknade, utgjorde samtidigt 1,484. Av dessa hade — enligt nyssnämnda beräkningsgrunder — 148 plats för högst 15 lärjungar, 323 plats för 15—19 lärjungar, 439 plats för 20—24 lärjungar, 327 plats för 25—29 lärjungar, 178 plats för 30—34 lärjungar och 69 plats för 35 lärjungar och därutöver. Att med utgångspunkt från dessa siffror beräkna antalet fall, där en sammanslagning av klassavdelningar i enlighet med de av mig nu förordade grunderna skulle bliva erforderlig, har jag icke ansett nödigt att verkställa, då denna beräkning ju endast kunde bliva ytterst approximativ, grundad som den bleve på ett flertal svårberäkneliga eller t. o. m. oberäkneliga faktorer. Men, som jag nyss sade, för närvarande torde det i icke så få fall visa sig omöjligt att genomföra de skärpta bestämmelserna. För övrigt anhaller jag att få återkomma till denna fråga längre fram i samband med frågan om erforderliga övergångsbestämmelser.

Vad beträffar frågan, hur man skall förfara, när exempelvis lärjungantalet i en klass, som en gång delats i parallellavdelningar, sjunkit till eller under 30, respektive 25, torde det lämpligen böra få ankomma på Kungl. Maj:t att

efter prövning i varje särskilt fall medgiva bibehållande av sådan uppdelning.

Det stora värde, som — enligt vad som framgår såväl av de sakkunnigas utlåtande som av vad i flera yttranden blivit anfört — från åtskilliga skolledningars sida av pedagogiska skäl sättes på möjligheten att uppdelas klasserna i jämförelsevis små avdelningar, har kommit mig att såsom en alternativ lösning av denna fråga ansluta mig till de sakkunnigas förslag om rätt för en skola att helt och hållet på egen bekostnad uppdelas en klass i mindre parallellavdelningar än vad de allmänna bestämmelserna medgiva. Jag är fullt ense med skolöverstyrelsen i att detta alternativa system endast torde kunna komma till användning i undantagsfall — skolornas ekonomiska förhållanden torde i de flesta fall komma att lägga oöverstigligen hinder i vägen härför — men genom ett bifall till förslaget hålles dock denna möjlighet öppen. De närmare föreskrifter, som kunna komma att bli nödvändiga med anledning härav, torde framdeles böra utfärdas av Kungl. Maj:t efter skolöverstyrelsens hörande.

Ytterligare
delning av
klass.

De sakkunniga.

Då de sakkunniga haft kännedom om att vid åtskilliga skolor klasser eller klassavdelningar ytterligare uppdelas vid undervisningen i vissa ämnen, hava de föreslagit en undersökning i detta hänseende och därvid kommit till det resultatet, att undervisning i delad klassavdelning i många skolor förekommit i avsevärd utsträckning. Åtskilliga skolor hava tydligen använt denna metod för att undvika den dyrare åtgärden att fullständigt dela en klass i två skilda avdelningar. Vad de olika ämnena vidkommer, ha dels vid undervisning i huslig ekonomi och slöjd, stundom även teckning, klassavdelningar ytterligare uppdelats i smärre grupper, dels har även i vissa läroämnen, såsom svenska, främmande språk och matematik, sådant flerstades skett. I vissa skolor är språkföljden för de främmande språken valfri. Det händer därvid ofta, att språkavdelningar bliva olika stora, och man har då delat den större avdelningen i två mindre. På sina ställen har även i andra ämnen såsom naturkunnighet och geografi, uppdelning förekommit.

Beträffande denna fråga hava de sakkunniga anfört:

Beträffande ovannämnda övningsämnen har uppdelningen varit av förhållandena påkallad. I gällande bestämmelser om statsunderstöd till undervisningen i huslig ekonomi förutsattes, att undervisningsavdelningarna här äro jämförelsevis små. Arbetet i skolköket fordrar, om det skall bliva effektivt, att ej alltför många lärjungar samtidigt deltaga däri. Detsamma gäller om undervisningen i slöjd. I detta ämne äro även de allmänna läroverkens lärjungar delade i grupper, som äro mindre än de vanliga klasserna.

Vad delning av klass vid undervisning i läroämnen angår, finnes en motsvarighet vid de allmänna läroverken för närvarande endast så till vida, att vid laborationer i de naturvetenskapliga ämnena sådan delning plägar ägas. Att den även i andra ämnen är av nytta, speciellt i sådana, där mycken övning är nödvändig, såsom i språk och räkning, i synnerhet i de

fall, då den vanliga klassavdelningen är stor, säger sig självt och torde icke vidare behöva förklaras.

Det är emellertid tydligt, att om restriktioner företagas beträffande skolornas rätt att uppdelas årsklasser i parallellavdelningar, man också måste begränsa skolornas frihet att dela klassavdelningarna vid undervisning i vissa ämnen. Eljest kunde ovan nämnda restriktioner bliva fullständigt illusoriska.

Såsom i det föregående påvisats, är det för effektiviteten av undervisningen i huslig ekonomi och slöjd nödvändigt, att en klass, som uppnått viss storlek, delas i två avdelningar, som på olika tider undervisas i ämnet. Det blir vid denna delning nödvändigt att även sysselsätta den andra undervisningsavdelningen, och på detta sätt kan, på grund av schematekniska svårigheter, undervisning med delad klass även i ett eller annat läroämne bliva påkallad. Även av andra skäl torde frihet böra givas åt skolorna att vid undervisningen i vissa ämnen ytterligare dela klass, som har ett stort lärjungantal. Men givetvis böra missbruk förebyggas.

De sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra om att 1918 års skolkommision förordade delning av klass vid undervisningen i vissa ämnen. Skolkommisionen uttalade, att förutom de naturvetenskapliga ämnena biologi, fysik och kemi, där vid laborationsövningar lärjungarnas uppdelning å skilda undervisningsavdelningar redan i betydande utsträckning vunnit tillämpning, även ämnena främmande språk, svenska och matematik kunde draga avsevärd fördel av sagda anordning. Då lärjungantalet i en klass överstege ett visst antal, förslagsvis 16, borde delning i två undervisningsavdelningar kunna äga rum. Kommisionen ansåg, att föreskrift borde givas därom, att med angivna inskränkning undervisningen under ett visst högsta antal veckotimmar måtte kunna meddelas i delad klass. Detta antal borde för realskola utan parallellavdelningar fastställas till 10 samt vid annan realskola i proportion därtill. Med avseende på ämnena slöjd och hushållsgöromål fann kommissionen uppenbart, att motsvarande behov av reducerade lärjungavdelningar vore för handen. Med hänsyn till de olika förhållandena vid skilda läroverk ville kommissionen icke härvidlag genom generella föreskrifter reglera uppdelningsmöjligheterna utan föreslog, att skolöverstyrelsen efter framställning i varje särskilt fall skulle beträffande nu nämnda ämnen äga rätt att medgiva erforderlig uppdelning vid undervisningen. Beträffande undervisningen i flickskolor förordade kommissionen likartade bestämmelser, som här ovan anförts angående realskolan.

De riktlinjer skolkommisionen sålunda angivit torde, enligt de sakkunnigas mening, i nu förevarande avseende kunna följas. Erforderlig delning av klass i mindre undervisningsavdelningar i vissa ämnen borde kunna på särskild framställning beviljas av skolöverstyrelsen. En garanti för att sådan delning icke antager alltför stora proportioner ligger, utom i överstyrelsens prövningsrätt, även däri, att genom nu ifrågasvarande uppdelning respektive skolor åsamkas icke oväsentliga utgifter.

Emot de sakkunnigas förslag i detta hänseende hava i allmänhet inga anmärkningar gjorts. En skola har framhävt vikten av att vid delning av klass i ämnena huslig ekonomi och slöjd skolorna böra erhålla understöd åtminstone för de ökade timmarna i dessa ämnen. Skolöverstyrelsen har ansett, att uttryckligt stadgande borde givas i själva löneförfattningen för privatläroverken rörande skolornas rätt i detta hänseende.

Yttranden.

Skolöverstyrelsen har därefter anfört följande:

Såsom de sakkunniga framhålla och enligt vad överstyrelsen i övrigt har sig bekant, förekommer vid privatläroverken dylik uppdelning i avsevärd utsträckning av skäl och för ändamål, som de sakkunniga närmare utveckla. Det är enligt överstyrelsens erfarenhet i vissa fall nödvändigt, i andra fall synnerligen önskvärt för undervisningens ändamålsenliga anordning och be- drivande, att möjlighet för skolan att göra en sådan uppdelning av klass bibehålles, men tydligt är tillika, att skolornas frihet i detta avseende ej kan lämnas obegränsad, om det skall bli någon mening med restriktionerna beträffande rätten att uppdelna årsklasser i parallellavdelningar. Önskvärt vore, att härvid några bestämda normer kunde uppställas. Överstyrelsen ser sig emellertid icke i stånd att nu föreslå några sådana utan måste åtnöja sig med att i likhet med de sakkunniga hänvisa till de riktlinjer för en dylik uppdelning av klasser, vilka skolkommissionen i sitt betänkande angivit. I övrigt inskränker sig överstyrelsen till att i denna punkt tillstyrka de sakkunnigas förslag, att delning av klass i mindre undervisningsavdelningar i vissa ämnen må på särskild framställning beviljas av överstyrelsen. Ett stadgande härom bör infogas i löneförfattningen i anslutning till bestämmelserna om skolas rätt att uppdelna årsklass i parallellavdelningar. De närmare tillämpningsbestämmelser, som i berörda avseende tilläventyrs kunna erfordras, torde böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Departement-
schefen.

De av de sakkunniga i denna fråga framförda synpunkterna synas ni- gärda allt beaktande. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att fram- deles, sedan skolöverstyrelsens yttrande inhämtats, meddela de tillämpnings- bestämmelser, som för reglerande av klassernas uppdelning på mindre under- visningsavdelningar kunna bli erforderliga.

Timlärare.

Med hänsyn till de svårigheter, som en vidgad tjänstgöringsskyldighet och sammanslagning av parallellavdelningar komma att medföra för privat- läroverkens lärarpersonal bland annat därigenom, att efter hand ett stort antal ämneslärarinnebefattningar komme att indragas, hava de sakkunniga för att minska svårigheterna föreslagit, jämte särskilda övergångsbestäm- melser, varom mera framdeles, vissa åtgärder av mera permanent karaktär, detta delvis i syfte att undanröja redan nu existerande olägenheter.

I detta hänseende anföra de sakkunniga huvudsakligen följande:

För närvarande bestrides undervisning i viss, stundom ganska stor, ut- sträckning av timlärare. Dessa utgöras till en del, särskilt vid de enskilda skolornas gymnasier, av lärare, som hava sin huvudsakliga sysselsättning vid statsläroverken. Andra åter äro uteslutande anställda vid privatskolorna.

Såväl av statsutskottet vid 1924 års riksdag som ock inom riksdagens kamrar ifrågasattes, att i samband med en omreglering av tjänstgöringsför- hållandena vid privatläroverken timlärarna i första rummet skulle avskedas i syfte att bereda så många ämneslärare med full tjänstgöring som möjligt tillfälle att stanna på sina platser. Vid sina undersökningar om konsekven- serna av nu ifrågasatta förändringar hava de sakkunniga utgått från detta förslag. De sakkunniga äro likväl av den mening, att det i praktiken mångenstädes kommer att visa sig omöjligt att avskeda samtliga timlärare. Dessa representera i vissa fall sådana ämnen, där undervisning icke kan

bestridas av skolans övriga lärare, i andra fall en högre kompetens, som är erforderlig på ett högre stadium.

Genom de av de sakkunniga föreslagna övergångsbestämmelserna skulle visserligen ingen nu anställd ämneslärare med full tjänstgöring på grund av de förändrade bestämmelserna behöva entledigas, men när nuvarande ämneslärare avgå ur tjänsten, kunna ämneslärarbefattningar indragas. I sådana fall kan sannolikt i allmänhet icke den med sådan befattning förenade undervisningsskyldigheten fullständigt fördelas på vid skolan kvarstående ämneslärare, utan en rest uppstår, som nödvändiggör anlitande av timplärare till undervisningens bestridande.

Såväl denna omständighet som den ovan påpekade, att av pedagogiska skäl en del timplärare måste bibehållas, giva de sakkunniga anledning att antaga, att timplärarsystemet kommer att fortfara, kanske i ganska stor utsträckning. Detta antagande får ytterligare ett stöd därutav, att redan nu på flera ställen det förhållandet äger rum, att lärarinnor vare sig av hälsoskäl eller av hänsyn till dem åliggande plikter att vårda ett hem icke våga åtaga sig full tjänstgöring efter nu gällande bestämmelser. Skulle medeltjänstgöringen, på sätt förslagits, ökas, torde ännu flera lärarinnor av anförda skäl förmås att hellre antaga timplärartjänst.

Den utveckling, som de sakkunniga sålunda förutse, skulle på många håll, särskilt på mindre orter, där det kan möta avsevärda hinder att erhålla kompetenta timplärare, kunna leda till betänkliga svårigheter både för skolorna och lärarkåren, om ej åtgärder vidtagas för att förbättra timplärarnas ställning.

De olägenheter, varöver timplärarna hava mest anledning att klaga, äro att de, även om deras tjänstgöring till omfattningen närmast sig full tjänstgöring, icke få i någon mån tillgodoräkna sig denna för uppflyttning i högre lönegrad, och att de vid sjukdomsfall icke äga rätt till vikariatsbidrag från de enskilda läroanstalternas vikariatskassa.

Det vore, enligt de sakkunnigas mening, högligen önskvärt, att i sammanhang med nu föreslagna förändringar beträffande ämneslärares tjänstgöring, timplärarnas ställning stärktes. I detta avseende skulle en sådan bestämmelse vara av stort värde, att en timplärlarinna, som i två år tjänstgjort vid statsunderstödd enskild läroanstalt med en undervisningsskyldighet av minst 13 veckotimmar för år räknat, finge för sådan tjänstgöring tillgodoräkna sig ett tjänstår i och för kommande uppflyttning i högre lönegrad.

Likaledes vore det önskvärt, att timplärlarinna med sådan tjänstgöring, som ovan omtalats, finge rätt till vikariatsbidrag från nämnda vikariatskassa. I och för sig synes kravet på en dylik rätt skäligt, då såväl lärarinnor i de förberedande klasserna med minst 15 veckotimmars undervisning som ock lärarinnorna i visst övningsämne (gymnastik) med minst 4 veckotimmars tjänstgöring erhålla sådant bidrag.

I större samhällen med flera enskilda skolor äger redan nu det förhållandet någon gång rum, att en timplärare samtidigt undervisar i två skolor. I sådana ämnen som fysik och kemi samt det på skolschemat sist inträdande främmande språket, i vissa skolor engelska, i andra franska, är det ofta svårt för en skola att vid sig binda fasta lärarkrafter, enär de timmar, som stå till förfogande i sagda ämnen, äro så få, att de icke medgiva full tjänstgöring åt en lärare. I dylika fall kan det ofta vara fördelaktigt, att två skolor sig emellan dela en sådan lärarkraft.

Det är att förutse, att med en omläggning av tjänstgöringsskyldigheten

vid privatskolorna detta förhållande framdeles blir vanligare än förut, i den mån skolorna sträva efter att förskaffa sig fullt kompetenta lärare. Då en sådan delad undervisning som den ovan omtalade förvisso icke kräver mindre arbete av den undervisande än den odelade och då densamma för undervisningsväsendet i det hela kan vara av samma värde, synas åtgärder böra vidtagas, som innebära ett högre uppskattande av en i två skolor samtidigt tjänstgörande timlärares arbete. De sakkunniga vilja i detta avseende föreslå, att en lärarinna på två skolor delade tjänstgöring finge räknas, som vore den fullgjord i en skola, under förutsättning, att den tinsumma, denna delade tjänstgöring representerar, motsvarar vad som fordras för full tjänstgöring. En sådan lärarinna borde alltså betraktas som ämneslärarinna och i vanlig ordning kunna uppflyttas i högre lönegrad samt ävenledes såsom ämneslärarinna kunna erhålla bidrag från de enskilda läroanstaltens vika-riatskassa.

De sakkunniga tillåta sig här beröra ytterligare en fråga, som med de nu senast behandlade äger ett visst sammanhang. Förut är omförmäلت, huru- som många lärarinnor av olika orsaker icke kunna antaga full tjänstgöring utan endast undervisa ett mindre antal timmar. Detta beror till en del även därpå, att någon möjlighet att exempelvis vid sjukdom eller svag hälsa begära partiell tjänstledighet med reducerad undervisningsskyldighet och givetvis reducerad avlöning icke finnes för vid enskilda skolor anställda, i olikhet med vad som gäller för statsläroverkens lärare. Här finnes en lucka i stadgade bestämmelser. Det skulle onekligen både lända till undervisningens fromma och åstadkomma vissa lättnader vid de svårigheter, som ett genomförande av de sakkunnigas förslag skulle bereda de enskilda skolorna och deras lärimmekår, om i nu gällande bestämmelser om avlöningen av lärarinnor vid enskilda läroanstalter infördes ett stadgande, som i händelse av vederbörligen styrkt sjukdom eller svag hälsa gäve ämneslärarinnor rätt till partiell ledighet efter medgivande av skolöverstyrelsen, mot skyldighet dock för sådan lärarinna att bestrida samtliga med tjänstens behöriga uppehållande förenade kostnader.

Yttranden.

I de av skolorna samt av dessas sammanslutningar avgivna utlåtandena har intet väsentligt blivit erinrat mot de sakkunnigas här ovan berörda förslag. Tvärtom uttalas från åtskilliga håll tillfredsställelse med förslagen, varigenom åtskilliga missförhållanden och svårigheter skulle bli avhjälpade.

Statskontoret har anfört, att statskontoret särskilt uppmärksammat föreskriften, att timlärare, som i två år vid statsunderstödda enskilda läroanstalter undervisat under minst 13 veckotimmar per år, skulle för uppflyttning i högre lönegrad äga tillgodoräkna sig sin tjänstgöring på det sätt, att två år räknades som ett. Det torde icke kunna förbises, att ett införande av denna bestämmelse komme att föranleda krav i fråga om förmånens utsträckande till annan lärarpersonal och annan statsanställd personal. Da starka billighetsskäl kunde anföras till förmån för bestämmelsen och särskilt med hänsyn till att densamma i någon mån underlättade övergång från de nuvarande bestämmelserna till de av de sakkunniga föreslagna, ansåge sig dock statskontoret ej böra motsätta sig bestämmelsens införande.

Skolöverstyrelsen har till en början framhållit, att en inskränkning av tim-

lärarsystemet, som vid privatläroverken hade långt större utbredning än vid statens allmänna läroverk, ur pedagogiska och andra synpunkter vore önskvärd. Av flera skäl måste dock timlärarsystemet under alla förhållanden komma att fortbestå i viss, låt vara avsevärt begränsad omfattning. Detta måste särskilt bliva fallet på skolornas gymnasialstadium, där man tills vidare med nödvändighet i många fall väsentligen måste bestrida undervisningen med anlitande av timlärare. De sakkunnigas förslag torde också huvudsakligen avse den egentliga flickskolan eller realskolestadiet.

Härefter fortsätter skolöverstyrelsen:

Då timlärarna i vissa hänseenden intaga en ogynnsam ställning, framställa de sakkunniga, för att för skolorna underlätta tillgången på kompetenta timlärare, vissa förslag till förbättrande av deras förhållanden. Sålunda föreslå de, att en timlärarinna i läroämnen, vilken samtidigt tjänstgör vid två skolor med en sammanlagd timsomma, som motsvarar vad som fordras för full tjänstgöring, må betraktas som ämneslärarinna och med avseende på uppflyttning i högre lönegrad och rätt till bidrag från de enskilda läroanstalternas vikariatskassa likställas med ämneslärarinna. Överstyrelsen, som anser välgående skäl tala för detta förslag, tillstyrker därför bifall till de sakkunnigas i angivna syfte föreslagna författningsbestämmelse. Mera tveksam känner sig överstyrelsen med hänsyn till den av de sakkunniga ifrågasatta bestämmelsen, att en timlärarinna, som i två år tjänstgjort vid statsunderstödd enskild läroanstalt med en undervisningsskyldighet av minst 13 veckotimmar för år räknat, skulle för sådan tjänstgöring få tillgodoräkna sig ett tiotjänstgöring för uppflyttning i högre lönegrad. Sammanräkning av partiell tjänstgöring för uppflyttning i högre lönegrad torde endast undantagsvis hava tillämpats i statstjänst och synes såsom en så att säga ordinarie väg för ernående av dylik uppflyttning vara en nyhet, vars konsekvenser äro ganska ovissa. Överstyrelsen kan därför ej utan vidare förorda nämnda anordning, som emellertid torde vara förtjänt av en närmare utredning.

Mot en bestämmelse, att timlärarinna med en viss minimitjänstgöring, förslagsvis 13 veckotimmar (halv tjänstgöring), finge rätt till vikariatsbidrag från vikariatskassan, har överstyrelsen i och för sig intet att erinra och i anslutning till de sakkunniga skulle jämväl överstyrelsen anse särdeles önskvärdt, att i nu gällande bestämmelser om avlöningen av lärarinnor vid enskilda läroanstalter infördes ett stadgande, som gäve ämneslärarinna i händelse av vederbörligen styrkt sjukdom eller svag hälsa rätt till partiell ledighet mot skyldighet för sådan lärarinna att bestrida samtliga med tjänstens behöriga uppehållande förenade kostnader men med åtnjutande av vederbörliga bidrag från vikariatskassan. Jämväl båda de nu senast berörda förslagen torde dock behöva till sin innebörd och sin utformning närmare utredas, innan de företagas till avgörande.

De av de sakkunniga föreslagna åtgärderna till förbättrande av timlärarnas ställning synas mig med hänsyn till syftet med desamma värda beaktande. De av skolöverstyrelsen framförda betänkligheterna göra emellertid, att jag icke nu anser mig böra framkomma med några närmare

Departementschefen.

utformade förslag. Skolöverstyrelsen torde därför böra anbefallas att verkställa ytterligare utredning i ärendet.

Lärarpersonalens avlö-
nande.

De sakkun-
niga.

Beträffande grunderna för den kvinnliga lärarpersonalens avlöning hava inga förändringar ifrågasatts vare sig vid 1924 års riksdag eller av de sakkunniga, och icke heller jag har funnit mig böra i detta sammanhang föreslå några förändringar.

De sakkunniga hava däremot underkastat den manliga lärarpersonalens och de manliga föreståndarnas avlöningsförhållanden en noggrann undersökning (betänkandet sid. 76—79) och därvid kommit till det resultatet, att såväl föreståndare som manliga lärare vid privatläroverken hava löneförmåner, som i icke så få fall äro högre än motsvarande befattningshavares löner vid de allmänna läroverken, vilket är desto mera anmärkningsvärt, som privatläroverkens lärare icke sällan hava lägre kompetens än motsvarande lärare vid statsläroverken. I andra skolor äro föreståndare och lärare i lönehänseende fullt jämställda med statsläroverkens rektorer och lärare. Enär nämnda löneförmåner vid vissa privatskolor äro anmärkningsvärt höga, har det av skolöverstyrelsen i dess skrivelse den 20 december 1923 ifrågasatts, att en viss maximilön härvidlag skulle fastställas och att privatläroverkens frihet att öka lönerna, försävt det gällde tillskott av skolans egna medel, skulle begränsas. Riksräkenskapsverket, som anbefallts avgiva yttrande över skolöverstyrelsens utlåtande i ärendet, har för sin del i skrivelse den 18 mars 1924 föreslagit, att från och med läsåret 1924—1925 de extra lönebidragen, nämligen tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg, endast skulle utgå, om och i den mån avlöningen icke överstege den till motsvarande befattningshavare vid statsläroverken utgående avlöningen, förhöjd med 25 procent. Härigenom skulle, enligt riksräkenskapsverket, möjlighet beredas privatläroverken att »till en skälig gräns» bereda sin personal högre avlöning än den, som utginge vid statsläroverken.

Beträffande den sålunda väckta frågan om viss maximilön till vid privatskolorna anställda manliga föreståndare och lärare hava de sakkunniga anført följande:

Det synes icke vara i sig själv lämpligt, ej heller av förhållandena påkallat, att staten reglerande ingriper på det sätt, som skolöverstyrelsen ifrågasatt. Vilja de enskilda läroverken vid sig fästa dugande lärare, torde det mången gång visa sig nödvändigt för dem att erbjuda sådana löneförmåner, att vederbörande finna med sitt intresse förenligt att hellre taga anställning vid privatskola än vid statens läroverk. Den osäkra ställning, som den i enskild tjänst anställde alltid har, förlusten av löneturs- och pensionsrätt m. m. göra en högre avlöning i många fall berättigad. Skulle man förmena privatskolorna en sådan frihet, skulle det kunna på ett betänkligt sätt sänka sagda skolors nivå, ja, kanske till och med leda till vissa skolors nedläggande. Av en mindre lojal skolstyrelse eller skolägare skulle en bestämelse av ifrågasatt art även lätt nog kunna kringgås.

Om staten alltså, enligt de sakkunnigas mening, icke bör tvinga privat-skolorna att sänka lärarnas avlöning, lärer dock skäl föreligga att i vissa fall sänka de statliga bidragen till denna avlöning. Det torde icke vara mycket fog för att staten, samtidigt som den beviljat ordinarie lärare vid statsläroverk 600 kronor i tillfällig löneförbättring, lämnar 1,500 kronor i sådan löneförbättring till lärare i enskild tjänst, som vid sina respektive skolor mången gång uppbära större avlöningar än statsläroverkens personal. Det lär också få anses skäligt, att staten icke genom av enskild myndighet eller enskild person bestämd avlöning för befattningshavare i enskild tjänst åsamkas ökade utgifter för dyrtidstilläggen. För kvinnliga lärare kan sådant icke ske; där utbetalas nämligen dyrtidstillägg endast på den av staten bestämda minimilönen jämte löneförbättringen.

Visserligen har en viss inskränkning i de från staten utgående dyrtidstilläggen införts, i det att genom kungörelsen den 22 juni 1923 med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt lärare vid privatläroverk (svensk förf. saml. 305/1923) föreskrivits, att, om det s. k. tilläggsunderlaget uppgår till mera än 650 kronor i månaden, dyrtidstillägg icke utgår å den del, som överstiger nämnda belopp. Härigenom omöjliggöres att sådana bidrag från staten som det av riksdagens revisorer påtalade beloppet å mer än 13,000 kronor för framtiden komma att utgå till en enskild lärare. Detta lär emellertid icke vara tillfyllest, utan torde dyrtidstilläggen för manliga lärare framdeles icke ensidigt böra bestämmas efter det avlöningsbelopp, som privat-skolornas lärare vid en viss tidpunkt uppburit, utan även med hänsyn tagen till vad motsvarande befattningshavare i statens tjänst i sådant avseende erhålla.

På grund av vad som sålunda framhållits anse sig de sakkunniga böra förorda, att tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg icke beviljas föreståndare och manliga lärare med full tjänstgöring vid statsunderstödda enskilda skolor till högre belopp än som tillerkännas motsvarande befattningshavare i statens tjänst.

De sakkunniga förbise icke, att en bestämmelse sådan som den nu föreslagna kan hårt drabba en och annan skola, där lärares och föreständares löner äro jämförelsevis blygsamma. De sakkunniga hava därför tagit under allvarligt överbäggande, huruvida det icke skulle vara lämpligare att följa de av riksräkenskapsverket givna riktlinjerna och förorda en minskning av de statliga lönebidragen endast i det fall, att de till nu ifrågavarande lärare utgående lönebeloppen uppginge till en viss höjd. Emot en sådan anordning torde dock vägande skäl kunna anföras, bland annat, att bestämmelserna lätt skulle kunna kringgås. Enligt de sakkunnigas mening torde för övrigt de flesta hithörande skolor vara i stånd att vid behov kompensera sina lärare för en eventuell nedsättning av de statliga lönebidragen. Icke så få av dessa skolor uppehållas av kommunerna; här torde en nedskärning av statsbidragen endast innebära en minskning av statens och en motsvarande ökning av kommunens utgifter för skolan. I andra fall äro, enligt vad de sakkunniga kunnat förvissa sig om vid de ekonomiska undersökningarna, skolornas ekonomiska ställning så stark, att de av egna medel kunna ersätta sina lärare, vad dessa till äventyrs kunna förlora i statsbidrag. Vid några skolor äro de manliga lärarna med full tjänstgöring så få, att en löneökning genom skolan själv icke skulle kunna tynga på dennas budget. Endast i undantagsfall torde i nu berörda avseende svårigheter kunna uppstå,

vilka emellertid i väsentlig mån synas kunna hävas genom ökade understöd — inom de nuvarande anslagens ram — till de skolor, som därav särskilt äro i behov och i övrigt visat sig förtjänta av ett rikligare understöd.

Ingen särskild undervisningsskyldighet är stadgad för föreståndare vid ovan omnämnda privatläroverk. Dessa uppbära därför också på många ställen särskilt arvode såsom timplärare vid respektive skolor. Det läres icke finnas tillräcklig anledning att ändra dessa förhållanden. De särskilda läroanstalterna äro så olika varandra, att full frihet bör finnas för dem att ordna hithörande förhållanden på sätt, som kan anses lämpligt. Däremot förefaller det de sakkunniga mindre lämpligt, att, såsom åtminstone på vissa håll synes hava skett, nu nämnda föreståndare, vid sidan av sin tillfälliga löneförbättring som föreståndare, även uppbära tillfällig löneförbättring såsom timplärare, och att även dyrtidstillägg utgå till dem i denna dubbla egenskap. Om vederbörande föreståndare däremot ej erhåller löneförbättring som föreståndare, torde löneförbättringen å timplärartjänst kunna och böra utgå.

Yttranden. Emot detta de sakkunnigas förslag hava från de skolor, som närmast skulle drabbas av den föreslagna nedsättningen, d. v. s. de enskilda mellanskolorna och de högre goss- och samskolorna, riktats mycket skarpa anmärkningar. En skola framhåller, att skolor, som i sin löne- och terminsavgiftspolitik uppträtt mest honett, skulle drabbas värst av den föreslagna nedskärningen av de statliga bidragen till de manliga lärarna. Kommunerna kunna icke bära ökade kostnader för skolväsendet, utan följden måste bli höjda terminsavgifter och ett slopande av alla nedsättningar och befrielser. En annan skola påpekar, att de enskilda skolornas lärare, så länge de sakna löneturs- och pensionsrätt m. m., icke i löneavseende kunna jämföras med statsläroverkens lärare. De sakkunniga hade åtminstone bort ansluta sig till riksräkenskapsverkets riktlinjer i frågan. Vidare anföres, att den ifrågasatta minskningen av de statliga bidragen till manliga lärare med full tjänstgöring icke vore välbetänt. Privatläroverkens strävan att skaffa dugliga lärare skulle i hög grad försvåras. En av de utav kommun ägda skolorna påtalar den tilltänkta sänkningen, vilken skulle medföra en motsvarande ökning av kommunens utgifter. En annan skola håller före, att de sakkunniga icke visat, att de manliga lärarnas avlöning är omotiverat hög. Från en annan skola framhålles, att den föreslagna beskärningen av de manliga lärarnas tillfälliga löneförbättring skulle medföra ökade svårigheter i fråga om lärarekryteringen. Det vore obilligt, om kommunerna skulle nödgas bära nästan alla kostnader för de manliga lärarna. En skola uttalar en bestämd protest mot den tilltänkta avprutningen av den till de manliga lärarna utgående löneförbättringen, vilken skulle verka mycket ojämnt. Följden skulle antingen bliva överbefolkning på gymnasierna och höga terminsavgifter eller ock att skolorna skulle tvingas anställa endast timplärare till skada för sin verksamhet. En annan skola avstyrker bestämt här ifrågasvarande förslag. Skolan hade ej råd att hålla lärarna skadeslösa, så att, om förslaget antoges, för gymnasieundervisningen nästan uteslutande måste

användas timlärare. En realskola tillstyrker slutligen i stället riksräkenskapsverkets förslag.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har anfört bland annat följande:

Den av de sakkunniga gjorda jämförelsen mellan storleken av den tillfälliga löneförbättringen för lärarna vid de allmänna läroverken och lärarna vid privatläroverken är icke hållbar. Då den ifrågavarande tillfälliga löneförbättringen av 1,500 kronor av 1919 års riksdag beviljades såväl manliga som kvinnliga lärare med full tjänstgöring, framhölls uttryckligen, att denna löneförbättring för de kvinnliga lärarnas vidkommande skulle utgöra en ersättning för de olägenheter, som bleve en följd av uppskov med den för privatläroverken förberedda löneregleringen. Den är alltså närmast att jämföra med den löneförhöjning, som genom 1918 års löne-reglering kom läroverkens lärare till del, i varje fall icke enbart med den tillfälliga löneförbättring av 600 kronor, som efter sagda lönereglering utgår till de allmänna läroverkens lärare.

De sakkunniga medgiva också, att den föreslagna åtgärden kan komma att hårt drabba en och annan skola med svagare ekonomi, och anse, att ifrågavarande svårighet torde kunna hävas genom ökade understöd inom de nuvarande anslagens ram. På vad sätt denna ökning skall kunna åstadkommas, hava de sakkunniga emellertid icke närmare angivit. I andra fall skulle enligt de sakkunnigas förmenande ifrågavarande minskning i den tillfälliga löneförbättringen »endast» innebära en motsvarande ökning av vederbörande kommuns utgifter för skolan. Då emellertid kommunerna, respektive skolorna för de manliga lärarnas avlöning få vidkännas högst betydligt större utgifter än för de kvinnliga lärarna, och de manliga lärarnas arbete ur statsnyttans synpunkt icke lär kunna anses mindre värdefullt än de kvinnligas, synes det icke vara billigt och rättvist, att ifrågavarande anslag för de manliga lärarna beskäres. Då, såsom de sakkunniga framhålla, privatläroverken, om de vilja draga till sig och vid sig fasthålla goda manliga lärarkrafter, måste bjuda jämförelsevis goda villkor, innebär den föreslagna åtgärden för ifrågavarande skolor ökade svårigheter i fråga om lärarekryteringen. Därest i enstaka fall någon skola genom ifrågavarande löneförbättring blivit i stånd att giva sina manliga lärare allt för hög avlöning, synes rättelse av ett dylikt förhållande böra ske på annat sätt, exempelvis genom minskning av de till denna skola utgående anslagen, genom begränsning av lärjungeavgifternas storlek och dylikt, varigenom undviks att skolor, vid vilka en korrigerig av löneförhållandena icke är påkallad, på ett kännbart sätt drabbas av åtgärden i fråga.

Riksräkenskapsverket har till en början konstaterat, att de sakkunnigas åsikt ifråga om lärarpersonalens avlöning så till vida överensstämde med riksräkenskapsverkets i dess utlåtande den 18 mars 1924 uttalade mening, att de ansåge, att frågan om beränsning av de statliga lönebidragen icke, på sätt skolöverstyrelsen föreslagit, borde uppskjutas till en kommande lönereglering för privatläroverken.

Beträffande de utav de sakkunniga föreslagna bestämmelserna har riksräkenskapsverket framhållit, att genom dessa egentligen icke vunnas det

syfte man i själva verket velat ernå, nämligen att bidrag av statsmedel icke skulle utgå för de avlöningar, som fastställts till avsevärt högre belopp än lönerna till lärarna vid statsläroverken.

De av riksräkenskapsverket föreslagna bestämmelserna åter innebure, att tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg skulle utgå endast om och i den mån avlöningarna icke överstege den till motsvarande befattningshavare vid statsläroverk utgående avlöningen, förhöjd med 25 procent. Dessa bestämmelser skulle medföra, att statsbidrag icke utginge i de fall, då läroanstaltens ekonomi vore så god, att avlöning till lärarna kunde utbetalas med betydligt högre belopp än avlöningen till de statsanställda lärarna. Däremot föranledde riksräkenskapsverkets förslag icke någon reducering av lönebidragen för de läroanstalter, vilkas ekonomi icke vore så lysande och som därför kunde avlöna sina lärare endast med normalt höga löner. Av nu angivna skäl ansåge riksräkenskapsverket ändamålsenligare, att de av riksräkenskapsverket föreslagna bestämmelserna genomfördes än de av de sakkunniga förordade. Mot riksräkenskapsverkets förslag hade de sakkunniga visserligen anfört, att detsamma lätt kunde kringgås. Med anledning härav påpekade emellertid riksräkenskapsverket, att de sakkunniga tillstyrkte de i riksräkenskapsverkets utlåtande den 18 mars 1924 framställda förslagen, att dels skolöverstyrelsen skulle äga utse en representant i läroanstalternas styrelser, dels ock riksräkenskapsverket skulle utse en revisor för granskning av skolornas räkenskaper. Dessa anordningar torde komma att skapa starka garantier för att skolorna icke kringginge ifrågavarande bestämmelser.

Statskontoret har påpekat, att vissa svårigheter givetvis kunde förväntas uppstå, därest de förutvarande bestämmelserna beträffande statsbidragen, på sätt de sakkunniga föreslagit, genomfördes redan från och med budgetåret 1925—1926. Särskilt gällde detta kommunala läroverk, vilkas stater, uppdragande jämväl statsbidrag i enlighet med gällande bestämmelser, redan hösten 1924 fastställts för kalenderåret 1925. Då det emellertid i varje fall nu rörde sig om en jämförelsevis ringa sänkning av statsbidragen, torde denna omständighet icke böra tillmätas den betydelse, att endast av denna orsak ett frångående av de sakkunnigas förslag borde ifrågasättas.

Skolöverstyrelsen har slutligen anfört huvudsakligen följande:

Beträffande de manliga lärarnas avlöningsförhållanden ställa sig de sakkunniga avvisande till den av överstyrelsen i dess ovan anförda yttrande framhållna meningen, att även dessa, i likhet med vad som är fallet med den kvinnliga lärarpersonalens löner, borde underkastas en närmare reglering, i första rummet för att fastsätta lämpliga minimilöner. Överstyrelsen har dock icke funnit de sakkunnigas framställning i denna punkt fullt övertygande. Den omständigheten, att det för närvarande bjudes jämförelsevis goda anställningsvillkor för manliga lärare vid de enskilda skolorna, kan nämligen tänkas vara beroende av tillfälliga, övergående förhållanden och synes därför ej böra tagas till intäkt för obehövligheten av vissa reglerande åtgärder. Överstyrelsen hyser alltså fortfarande den uppfattningen, att en kommande reglering av löneförhållandena vid privatläroverken bör omfatta ej blott, såsom hittills, den kvinnliga, utan även den manliga lärarpersonalen.

I avsikt att närmare utrona de av den manliga lärarpersonalen vid de enskilda skolorna åtnjutna löneförmånerna hava de sakkunniga verkställt en

särskild undersökning angående hithörande förhållanden, varvid uppmärksamheten i främsta rummet ägnats de högre goss- och samskolorna. Undersökningen har givit vid handen, att såväl föreståndare som manliga lärare med full tjänstgöring vid ifrågavarande skolor åtnjuta löneförmåner, som i icke så få fall äro högre än motsvarande befattningshavares vid de allmänna läroverken.

Beträffande förklaringen till detta förhållande, på vilket även överstyrelsen i ovannämnda yttrande fäst uppmärksamheten, hava de sakkunniga i huvudsak anslutit sig till det av överstyrelsen sammastädes gjorda uttalandet, att det framförallt är frånvaron av vissa förmåner, vilka statstjänsten skänker, som framtingat ersättning genom höjning i en eller annan form av löneförmånerna vid anställning i enskild tjänst. I likhet med överstyrelsen ha de sakkunniga vidare funnit, att skolorna i en del fall varit alltför frikostiga med skolans medel, då det gällt att tillgodose föreståndares och lärares löneförmåner. Med hänsyn till dylika fall torde det ej råda mer än en mening därom, att statens understödjande verksamhet icke får tagas i anspråk för att bereda enskilda personer omotiverat höga löneförmåner. Beträffande det tillvägagångssätt, som bör användas för att undanröja antydda missförhållande, hava olika meningar framkommit. Överstyrelsen har ifrågasatt, att vid en kommande lönereglering för privatläroverken en viss maximilön jämte begränsning av skolornas frihet att genom tillskott av skolornas egna medel öka lönerna skulle föreskrivas. Riksräkenskapsverket har i sitt yttrande över skolöverstyrelsens utlåtande föreslagit, att den tillfälliga löneförbättringen och dyrtidstillägget endast skulle utgå, om och i den mån avlöningen icke överstege den till motsvarande befattningshavare vid statsläroverken utgående avlöningen, förhöjd med 25 procent, samt att detta skulle gälla redan från och med läsåret 1924—1925. De sakkunniga anse sig ej kunna godtaga någotdera av dessa förslag. Liksom beträffande tillskott till lärarinnornas avlöningar kräva de full rörelsefrihet för skolorna även i fråga om de manliga lärarnas löner. De anföra härvid, att det är ett livsvillkor för privatskolorna att kunna genom goda löneförmåner vid sig mera varaktigt fästa dugande lärare. »Skulle man förmena privatskolorna en sådan frihet», heter det vidare, »skulle det kunna på ett betänkligt sätt sänka sagda skolors nivå, ja, kanske till och med leda till vissa skolors nedläggande». De sakkunniga ha emellertid funnit sig i viss mån böra ansluta sig till överstyrelsens här ovan anförda mening, i det de medgiva, att de extra lönebidragen av staten framstå såsom mindre befogade, där de enskilda skolorna visa sig kunna giva lärarpersonalen löneförmåner, vida överstigande motsvarande statstjänstemäns. För att bevara skolornas rörelsefrihet i fråga om avlöningsförmånerna men samtidigt bereda statsverket vissa möjligheter till besparingar föreslå nu de sakkunniga, »att tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg icke beviljas föreståndare och manliga lärare med full tjänstgöring vid statsunderstödda enskilda skolor till högre belopp, än som tillerkännas motsvarande befattningshavare i statens tjänst».

I anledning av nu anförda förslag anser sig överstyrelsen beträffande den tillfälliga löneförbättringen vid privatläroverken böra framhålla, att sådan löneförbättring enligt kungörelsen den 17 maj 1923 (nr 242) icke utgår till manlig föreståndare vid flickskola, vidare att densamma vid enskild mellanskola eller högre goss- eller samskola med mer än en föreståndare utgår endast till en sådan, samt slutligen att timplärare ävenledes komma i åtnju-

tande av nämnda löneförbättring. Överstyrelsen anser sig vidare, vad dyrtidstilläggen åt privatläroverkens lärare angår, böra erinra därom, att dessa jämlikt kungörelsen den 22 juni 1923 (nr 305) dels äro reglerade efter vissa fastställda eller beräknade lönebelopp och dels begränsade uppåt genom bestämmande av maximibelopp, å vilka dyrtidstillägg må utgå. Härigenom torde man enligt överstyrelsens uppfattning i görligaste mån hava förekommit den av de sakkunniga befarade möjligheten, att staten genom av enskild myndighet eller enskild person bestämd avlöning för befattningshavare i enskild tjänst skulle kunna åsamkas ökade utgifter för dyrtidstilläggen.

Vad sedan de sakkunnigas anförda förslag angår, vilket beräknats medföra en årlig besparing för staten å 117,000 kronor, oavsett härav följande nedgång i dyrtidstilläggen, vill överstyrelsen framhålla följande. Såsom av de sakkunniga själva erkännes, torde en åtgärd som den föreslagna komma att drabba vissa skolor ganska hårt, medan andra på grund av gynnsam ekonomisk ställning ej torde finna svårighet att hålla sina lärare skadeslösa för den mistade löneförbättringen. Till dessa senare torde man emellertid ej utan vidare kunna räkna dem, som ägas av vederbörande kommun, ty i åtskilliga fall synas ifrågavarande kommuner vara belastade med så tunga ekonomiska bördor för upprätthållandet av förevarande skolor, att en mera avsevärd ökning av dessa utgifter skulle vålla allvarliga svårigheter. Därest vederbörlig hänsyn tages härtill, torde det ingalunda, såsom de sakkunniga synas vilja göra gällande, kunna förmodas, att det endast i undantagsfall kommer att uppstå svårigheter i nu berörda hänseende. Vidare torde böra framhållas, att den ifrågasatta begränsningen av den tillfälliga löneförbättringen, såsom avseende endast manliga lärare med full tjänstgöring men ej timplärare, komme att hårdast drabba sådana skolor, vilka till undervisningens fromma funnit sig böra eftersträva att i största möjliga utsträckning bestrida undervisningen medelst lärare med full tjänstgöring. Då förslaget genomförande på grund härav kunde tänkas locka till begränsning i antalet lärare med full tjänstgöring och till en utvidgning av timplärsystemet, skulle den avsedda besparingen för statsverket leda till en bestämd försämring i pedagogiskt avseende av arbetet vid de av förevarande förslag berörda skolorna. Betänkligheter av samma art framkallas därav, att förevarande förslag riktar sig uteslutande mot de manliga lärarna. Det torde nämligen kunna befaras, att en åtgärd sådan som den föreslagna skulle komma att minska de högre goss- och samskolornas intresse att i så stor omfattning som möjligt anställa dugliga manliga lärarkrafter, vilket intresse Kungl. Maj:t ansett böra särskilt uppmuntras, i det att alltsedan år 1912 särskilda understöd beviljas åt högre goss- och samskolor, som i större omfattning anlita manliga lärarkrafter. Överstyrelsen anser sig slutligen böra erinra därom, att Kungl. Maj:t i senaste statsverkspropositionen synes ifrågasätta vidtagandet av åtgärder i och för en ökad tillfällig löneförbättring för läroverkens lärare. Då emellertid löneförhållandena vid privatläroverken stå i ett ganska nära samband med statsläroverkens, synes det mindre lämpligt att företaga en större förändring i lönehänseende vid de förra skolorna, innan den aktuella lönefrågan vid de senare erhållit en åtminstone temporär lösning.

På grund av det anförda anser sig överstyrelsen därför icke kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag angående viss begränsning av den tillfälliga löneförbättringen åt föreståndare och manliga lärare med full tjänstgöring vid de enskilda läroanstalterna.

Överstyrelsen vill dock i samband härmed framhålla, att i sådana fall, där den manliga lärarpersonalen genom tillskott av skolans egna medel tillförsäkrats löneförmåner, som kunna förefalla sakligt mindre motiverade, har Kungl. Maj:t redan för närvarande, åtminstone i viss utsträckning, möjlighet att ingripa reglerande, nämligen vid beviljandet av understöd från det ordinarie reservationsanslaget till privatläroverken. Ännu en utväg att inverka modererande på de enskilda skolornas disponerande av genom skoldriften uppkommande behållning torde uppkomma, därest de sakkunnigas förslag, att de statsunderstödda enskilda skolornas terminsavgifter skola fastställas av skolöverstyrelsen, vinner bifall.

Av de ovan återgivna yttrandena torde framgå, att de sakkunnigas förslag hos de skolor, som närmast skulle bliva därav berörda, väckt stora betänkligheter, vilka även delas av riksräkenskapsverket och skolöverstyrelsen. Dessa myndigheter äro emellertid i det hänseendet ense med de sakkunniga, att de anse en reglering av de statliga bidragen till avlöandet av de manliga lärarna vid privatläroverken böra äga rum snarast möjligt utan att invänta en allmän lönereglering. Det är endast i fråga om sättet härför, som meningarna brutit sig. Och jag erkänner, att skäl kunna anföras till förmån för såväl de sakkunnigas som riksräkenskapsverkets förslag. När jag nu beslutit mig för att förorda de sakkunnigas förslag, sker detta dels på de av dem anförda skälen, vilka jag funnit i huvudsak bärande, och dels på grund av de stora besparingar för statsverket, som härigenom bliva möjliga redan under instundande budgetår. De svårigheter, som kunna uppkomma för ett fåtal skolor, få härvid icke ställa sig hindrande i vägen. Det kan nämligen knappast vara rimligt, att staten till privata skolor betalar större bidrag av tillfällig natur än vad den betalar till lärarna vid statens läroverk.

För att emellertid de nu föreslagna bestämmelserna ej skola kunna för någon skola lända till verkligt förfång, synes det mig likväl lämpligt, att bemyndigande lämnas Kungl. Maj:t att i enstaka fall, efter prövning av vederbörande skolas ekonomiska möjligheter, medgiva, att tillfällig löneförbättring till skolans lärare må utgå med högre belopp än till motsvarande lärare vid allmänt läroverk, dock med högst 1,500 kronor till varje lärare.

Skolöverstyrelsen har uttalat vissa farhågor för att skolorna skulle frestas att utbyta undervisning av fast anställda lärare mot undervisning av timlärare. Häremot må framhållas, att överstyrelsen torde hava möjlighet att inverka på skolorna, så att dessa icke för att undkomma den nu föreslagna skärpta bestämmelsen utbyta anställda lärare mot timlärare och låta dessa timlärare undervisa samma antal lektioner som förut de fast anställda lärarna.

Skolöverstyrelsen har vidare befarat, att den hittills av Kungl. Maj:t genom särskilda anslag understödda tendensen att anställa manliga lärare genom den föreslagna bestämmelsen skulle förhindras att taga sig vidare uttryck. Häremot vill jag invända, att det sannolikt aldrig varit de sakkunnigas mening

att begränsa nedsättningen av statens bidrag endast till de manliga lärarna med avlöning och utbildning, motsvarande lektorer och adjunkter vid de allmänna läroverken, utan att de måste antagas hava avsett även de — åtminstone hittills — ytterst fåtaliga kvinnliga lärare med motsvarande tjänsteställning, som finnas vid privatläroverken. Jag har låtit omarbета de sakkunnigas förslag i denna punkt i överensstämmelse härmed.

Lärjunge-
avgifter.

De sakkun-
niga.

De sakkunniga hava erinrat att en av de svåraste anmärkningar, som riktats mot privatskolorna, vore den, att dessa under kristiden avsevärt höjt sina terminsavgifter men icke sedan, när så småningom mera normala förhållanden inträdde, vidtagit en mot penningvärdets förbättring svarande sänkning av dessa höjda terminsavgifter. Härigenom skulle skolornas vinster stigit till oskäliga belopp, samtidigt som föräldrar onödigtvis skulle betungats med dryga terminsavgifter. Tillika hade föreslagits, att skolöverstyrelsen skulle erhålla ökat inflytande i fråga om bestämmandet av terminsavgifternas storlek.

En sak, som ävenledes varit under omprövning, har varit frågan om de befrielser och nedsättningar, som skolorna medgivit. För närvarande föreskrives i detta hänseende, beträffande högre flickskolor och enskilda mellan-skolor, att dylik läroanstalt är skyldig att åt lärjungar i klasserna över de förberedande bevilja befrielse från eller nedsättning i de vid läroanstalten utgående terminsavgifter till så stor utsträckning, att den minskning i avgifter, som härigenom uppkommer, utgör minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna vid anstalten skolat uppgå, därest samtliga lärjungar erlagt full terminsavgift, dock att läroanstalten icke är skyldig medgiva befrielse från eller nedsättning i terminsavgifter till sammanlagt högre belopp, än som motsvarar två tredjedelar av det anstalten tilldelade statsanlaget, anslag till huslig ekonomi icke medräknat.

Beträffande högre goss- och samskolor har någon liknande bestämmelse icke varit meddelad, detta sannolikt av den orsak, att någon skyldighet för kommunerna att lämna dessa skolor understöd icke föreskrivits, men jämväl på den grund, att dessa skolor i allmänhet endast förekomma å orter, där andra läroanstalter finnas, varigenom det i allt fall varit möjligt för obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar att för en överkomlig avgift erhålla en högre undervisning.

Då spørsmålen om terminsavgifternas storlek samt om befrielser från och nedsättningar i desamma ju äro av största betydelse icke blott för skolorna själva, vilkas ekonomi, trots de väsentligt förhöjda statsbidragen, fortfarande i mycket hög grad bygger på elevavgifterna, utan även för föräldrar och målsmän, icke minst i tider av ekonomisk depression, hava de sakkunniga ansett sig böra underkasta hela denna fråga en noggrann undersökning, för vilken de redogöra å sid. 84 o. f. i betänkandet.

Av dessa de sakkunnigas undersökningar framgår, bland annat, hurusom

avgifterna över lag undergått en mycket kraftig stegring men nu så småningom tendera att återvända till mera normala förhållanden. Skolöverstyrelsen har i sitt tidigare omförmälda, den 20 december 1923 avgivna utlåtande föreslagit, att skolöverstyrelsen skulle erhålla en viss bestämmanderätt beträffande terminsavgifternas storlek. De sakkunniga hava icke funnit något att erinra häremot utan tvärtom på det kraftigaste understrukit vikten av att garanti vinnes för att terminsavgifterna vid privatläroverken sänkas i den utsträckning, som över huvud taget är förenlig med de berättigade kraven på en sund ekonomisk skötsel och utveckling av företagen. Det vore, särskilt så länge undervisningen för den kvinnliga ungdomen förbleve ordnad på samma sätt som nu, ett livsvillkor för de mindre bemedlade samhällsklasserna att kunna utan allt för stora ekonomiska uppoffringar hålla sina barn i dessa skolor.

Härefter fortsätta de sakkunniga:

De av de sakkunniga företagna undersökningarna beträffande privatskolornas ekonomiska ställning giva emellertid vid handen, att endast relativt få av privatskolorna skulle kunna, utan att deras ekonomiska fortbestånd helt riskerades, sänka sina avgifter med mera än ett förhållandevis ringa belopp, 5 å 10 kronor i medeltal per termin och lärjunge. De skolor, som verkligt kunna bära en mera avsevärd sänkning av terminsavgifterna över lag, böra emellertid genom skolöverstyrelsens försorg få sin uppmärksamhet fäst härå, och bör även överstyrelsen hava möjlighet att — naturligtvis efter en noggrann undersökning av skolans ekonomiska ställning — åstadkomma en dylik sänkning av terminsavgifterna.

Vad beträffar storleken av inskrivningsavgifter ävensom av andra särskilda avgifter, hava dessa belopp över lag utgått med förhållandevis små belopp, och hava de sakkunniga med anledning härav ansett sig i detta hänseende icke behöva ingå på en närmare bearbetning av det inkomna materialet, utan vilja de sakkunniga endast inskränka sig till att hänvisa till detta material. Emellertid är det klart, att, om det i enlighet med de tidigare framkomna förslag, som av de sakkunniga upptagits, en kontroll från det allmännas sida skulle införas beträffande själva terminsavgifternas storlek, denna kontroll även måste komma att omfatta dessa särskilda avgifter, då annars kontrollföreskrifterna lätt skulle kunna kringgås och göras illusoriska.

De sakkunniga hava vidare företagit ganska ingående undersökningar beträffande storleken av de befrielser från och nedsättningar i terminsavgifter, som det jämlikt den tidigare återgivna bestämmelsen ålegat skolorna att meddela, ävensom beträffande den faktiska storleken av befrielser och nedsättningar. I detta hänseende har av de sakkunniga uppgjorts en tabell (tab. 5), till vilken här hänvisas. Av tabellen framgår, att de skolor, som haft skyldigheter i detta hänseende, så gott som över lag meddelat befrielser och nedsättningar i större utsträckning, än vad som varit dem ålagt, ofta både tre och fyra gånger så mycket, samt att jämväl de högre goss- och samskolorna meddelat befrielser och nedsättningar, ofta till ganska avsevärda belopp. Detta förhållande visar på ett glädjande sätt, att privat-

skolorna — även utan att vara därtill tvingade — behjärtat behovet hos mindre välbärgade befolkningslager att för ingen eller blott en ringa avgift erhålla högre utbildning för sina barn.

Härefter hava de sakkunniga anfört:

I detta sammanhang är det ett spörsmål, som de sakkunniga här anse sig böra upptaga till närmare prövning. Såsom i det föregående antytts, hava visserligen en del av privatskolorna en svag ekonomisk ställning, men å andra sidan hava åtskilliga — i synnerhet under de senaste åren — kunnat räkna med vinster, som måste anses vara väl rundligt tilltagna. De sakkunniga hava förut antytt, att skolöverstyrelsen borde beredas möjlighet att — naturligtvis efter en mycket noggrann undersökning — föreskriva sänkningar i terminsavgifterna för skolor med för höga vinster. Samtidigt påpekade emellertid de sakkunniga, att dessa skolors vinster dock i de flesta fall voro så pass små, åtminstone i förhållande till elevantalet, att en sänkning av terminsavgifterna över lag i hela elementarskolan (och eventuellt gymnasiet) av endast fem eller tio kronor skulle konsumera hela den nuvarande vinsten. Man frågar sig, om det icke vore lämpligare, att en skola i enlighet med gällande praxis i stället för att företaga en dylik mindre sänkning vidtog åtgärder för att ett större antal elever komme i åtnjutande av befrielse från eller nedsättning i sina terminsavgifter. Många skäl tala härför: det skulle på detta sätt bliva betydligt lättare för föräldrar från de mindre bemedlade eller obemedlade klasserna att giva sina barn den högre utbildning, som privatskolorna förmå att giva, om de med en större grad av säkerhet kunde räkna med en dylik lättnad i sina utgifter. Särskilt i de fall, då en skolas ekonomiska ställning visas vara så pass svag, att en sänkning av terminsavgifterna över lag endast skulle kunna medföra en ytterst obetydlig minskning, torde det vara att föredraga, att de belopp, som på detta sätt skulle komma lärjungarna tillgodo, utgå i form av kraftigare nedsättningar eller rent av befrielser för ett större antal elever, än vad eljest skulle kunna ske. Å andra sidan hava de sakkunniga icke förbisett, att en om än ringa sänkning av terminsavgifterna över lag kan medföra en ganska stor ekonomisk lättnad för de särskilt i depressionstider stora befolkningslager, som visserligen icke direkt hava möjlighet att för sina barn erhålla befrielse från eller nedsättningar i terminsavgifter, men för vilka dock barnens skolgång är förenad med avsevärda och ofta mycket kännbara ekonomiska upptröningar.

Det har synts de sakkunniga vara mindre lämpligt att i detta hänseende föreslå några allmänna bestämmelser, utan torde det böra ankomma på skolöverstyrelsen att i varje särskilt fall — efter undersökning av de sociala och ekonomiska förhållandena vid skolan och med hänsyn tagen till det belopp, varom det kan vara fråga — meddela bestämmelser.

Då sådana bestämmelser väl knappast torde kunna lämnas för mer än ett år i sänder — de av de sakkunniga verkställda ekonomiska undersökningarna hava givit vid handen, att det ekonomiska resultatet vid varje skola kan variera ganska avsevärt från det ena året till det andra — är det vidare självklart, att en viss säkerhetsmarginal måste lämnas, så att icke fluktuationerna i terminsavgifterna under för övrigt i det stora hela oförändrade ekonomiska förhållanden bliva allt för märkbara.

Yttranden.

Mot de sakkunnigas förslag i detta hänseende hava *skolorna* i allmänhet icke haft något att erinra. Endast från en skola framhålles, att ytterligare

sänkning av dess terminsavgifter nu vore otänkbar, då skolan om möjligt måste ha ett reservkapital, en annan skola framhåller vikten av att vid beräkning av avgifternas storlek en tillräckligt bred marginal lämnades. En annan skola (Lunds privata elementarskola) har påpekat, att avsevärda belopp kunna komma lärjungarna till godo på annat sätt än genom nedsättning av terminsavgifter. Så t. ex. anslog skolan årligen stora summor till ett elevhem. Det vore högst olämpligt, att vederbörande ämbetsverk utan kännedom om respektive skolors karaktär m. m. endast på grundval av torra siffror finge befogenhet att bestämma om terminsavgifter m. m. Slutligen framhåller en skola, att nedsättning i terminsavgifter borde beslutas först då terminens facit både beträffande det ekonomiska resultatet och lärjungarnas arbetsresultat föreläge.

Riksräkenskapsverket och *statskontoret* hava icke haft något i princip att erinra mot förslaget.

Skolöverstyrelsen har för sin del anfört bland annat följande:

I samband med frågan om terminsavgifternas reglering ha de sakkunniga ifrågasatt, huruvida det icke vore lämpligt, att en skola i stället för att vidtaga en allmän, i vissa fall måhända relativt obetydlig, sänkning av terminsavgifterna, beviljade behövande elever befrielse från eller nedsättningar i terminsavgifterna till motsvarande belopp, och på grund därav förordnat, att det skulle ankomma på skolöverstyrelsen att, efter undersökning av de sociala och ekonomiska förhållandena vid skolan och med hänsyn tagen till det belopp, varom det kan vara fråga, meddela bestämmelser. Överstyrelsen finner denna synpunkt synnerligen beaktansvärd och har intet att erinra mot de sakkunnigas framställning rörande denna sak.

Beträffande föreskriften om skyldighet för högre flickskolor och enskilda mellanskolor att åt lärjungar i klasserna över de förberedande bevilja befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna till så stor utsträckning, att den minskning i avgifter, som härigenom uppkommer, utgör minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna vid anstalten skolat uppgå, därest samtliga lärjungar erlagt full terminsavgift, dock att läroanstalten icke är skyldig medgiva befrielse från eller nedsättning i terminsavgifter till sammanlagt högre belopp än som motsvarar två tredjedelar av det anstalten tilldelade statsanslaget, anslag till huslig ekonomi icke medräknat, vilken föreskrift de sakkunniga synas vilja behålla oförändrad, får överstyrelsen framhålla, att en ändring härutinnan har blivit erforderlig, sedan förhållandet mellan angivna gränser undergått en avsevärd förskjutning, därigenom att sedan tiden, då ifrågavarande föreskrifter utfärdades, terminsavgiftssummorna varit underkastade en kraftig stegring, medan anslagsbeloppen hållit sig inom de en gång fastställda gränserna. Ett uttryck härför finner man i det förhållandet, att ifrågavarande skolor så gott som undantagslöst beviljat nedsättningar i större utsträckning, än vartill de enligt gällande bestämmelser varit skyldiga, något som överstyrelsen i likhet med de sakkunniga anser värt erkännande. Under sådana omständigheter finner överstyrelsen tillräckligt, om det beträffande förevarande nedsättningsskyldighet föreskrives, att densamma skall uppgå till minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna vid anstalten skolat uppgå, därest samtliga lärjungar erlagt full terminsavgift; och överstyrelsen anser därför, att nu gällande be-

gränsning av nämnda nedsättningsskyldighet till viss del av det ordinarie statsanslaget bör upphävas.

Departement-
schefen.

Mot de sakkunnigas förslag med det ovan av skolöverstyrelsen föreslagna tillägget har jag icke funnit något att invända. Såsom de sakkunniga framhållit, hava redan nu befrielser från och nedsättningar i terminsavgifter meddelats i så stor omfattning, att den föreslagna förändrade bestämmelsen icke torde komma att medföra några väsentliga svårigheter för skolorna.

I detta sammanhang anser jag mig emellertid böra förorda ytterligare en förändring av nu gällande bestämmelser. Som jag förut nämnt, har hittills skyldigheten att meddela befrielser från eller nedsättningar i terminsavgifter varit inskränkt till flickskolor och enskilda mellanskolor, under det att de högre goss- och samskolorna varit undantagna härifrån. De förändrade tidsförhållandena ävensom den omständigheten att dessa skolor redan, såsom de sakkunnigas undersökningar visat, varit i stånd att meddela högst betydande nedsättningar i eller befrielser från terminsavgifter, föranleda mig att förorda, att nämnda undantagsställning för de högre goss- och samskolorna upphäves.

Privatläro-
verkens
ekonomi.

De sakkunniga hava (i kap. X och XI av sitt betänkande) verkställt ingående undersökningar angående varje statsunderstödd privatskolas ekonomiska ställning, särskilt beträffande det ekonomiska resultatet av varje skolas verksamhet under en viss tidsperiod. Dessa undersökningar hava varit förenade med åtskilliga svårigheter, enär de olika skolorna föra sina räkenskaper på synnerligen växlande sätt och i vissa fall rätt oöverskådligt eller ofullständigt. Emellertid hava de sakkunniga med ledning av de inkomna uppgifterna upprättat dels för varje särskild skola en vinst- och förlusttablå för vart och ett av de fem senaste räkenskapsåren, varvid till tablan i form av anmärkningar jämväl fogats åtskilliga andra meddelanden angående skolans ekonomiska förhållanden, dels för samtliga skolor en balanstablå över deras ekonomiska ställning den 31 december 1923 (eventuellt den 30 juni 1924). Den senare tablan finnes tryckt såsom bilaga till de sakkunnigas betänkande, de förra tablarna hava däremot av kostnadsskäl icke blivit tryckta.

Såsom ett väsentligt resultat av den företagna utredningen anse sig de sakkunniga kunna fastslå, att det övervägande antalet privatläroverk i ekonomiskt avseende haft att uppvisa endast måttliga och i och för sig skäliga ekonomiska vinster av sin verksamhet. Enligt de sakkunnigas mening hava dessa skolor i stort sett letts av ideella bevekelsegrunder, och många av dem hava under största delen av sin tillvaro haft att kämpa med stora ekonomiska svårigheter, som ännu visst icke alltid äro övervunna. Endast i enstaka fall anse sig de sakkunniga hava funnit, att en skola till väsentlig del ledes av motivet att bereda skolans ägare en stor vinst.

De sakkunniga hava slutligen framhållit som sin mening, att det ur alla synpunkter, icke minst med hänsyn till undervisningsväsendets sunda

utveckling, vore bäst, om en så ideell verksamhet som skolrörelse ej vore sammankopplad med något privatekonomiskt intresse, samt att, sedan numera staten genom sina bidrag av olika slag fått ett allt starkare intresse av privatläroverkens skötsel, på skolrörelsen eventuellt uppkommande vinster icke helt böra komma den enskilda företagsamheten till godo. I detta syfte föreslå de sakkunniga vissa åtgärder dels i fråga om äganderätten till skolorna, dels i fråga om kontroll över deras ekonomi.

De sakkunniga hava i fråga om varje särskild skola undersökt äganderättsförhållandena och kommit till det resultatet, att dessa i åtskilliga fall äro ganska oklara. De sakkunniga indela i nu ifrågavarande avseende skolorna i sådana som tillhöra aktiebolag, sådana som ägas av enskilda personer, sådana som tillhöra stiftelser, föreningar etc. och sådana som tillhöra kommuner. I fråga om de två förstnämnda och den sistnämnda av dessa grupper är äganderätten fullt klar. Däremot företer den tredje gruppen en ganska brokig blandning; dit hava de sakkunniga fört jämväl sådana skolor — enligt de sakkunnigas uppgift till antalet 17 — som uppges ägas av »principaler» eller av vederbörande styrelse eller vara sina egna ägare. Att alla dessa skolor sammanförts till en grupp med stiftelseskolorna, beror därpå, att de i likhet med dessa i intet fall tjäna något privat vinstintresse, ett förhållande som bland annat framträder däruti, att vid dessa skolor icke förekommer utdelning av uppkommen vinst utan densamma alltjämt kvarstår i rörelsen antingen i form av ökning av det egna kapitalet eller såsom fondering för visst ideellt ändamål. Ehuru icke heller i andra avseenden någon väsentlig anmärkning synes vara att göra mot ifrågavarande skolors ekonomi, måste det ju i alla händelser ligga ett visst moment av osäkerhet i de oklara äganderättsförhållandena, och de sakkunniga föreslå därför, att sådan skola skall efter utredning av överstyrelsen antingen övertagas av kommunen eller ombildas till aktiebolag eller stiftelse.

Det är emellertid icke blott i klarhetens intresse, som de sakkunniga i vissa fall yrka på förändringar i fråga om äganderätten till en skola, utan även för att i möjligaste mån eliminera det enskilda vinstintresset. I detta syfte föreslås, att skola, som för närvarande äges av enskild person, vid nuvarande ägarens avgång skall ombildas till aktiebolag eller stiftelse. Vad sålunda sagts torde väl avse även sådana fall, då skolan äges av flera enskilda personer, som icke äro sammanslutna i form av aktiebolag, t. ex. Lunds privata elementarskola, vilken är ett kooperativt företag med de ordinarie lärarna såsom ägare, och sådana fall, då skolan äges av vederbörande stad och föreståndarinnan gemensamt, t. ex. högre flickskolan i Gävle.

På äganderättens område röra sig jämväl de förslag, som de sakkunniga framlagt rörande skola, som äges av aktiebolag, att i bolagsordningen skola finnas bestämmelser om begränsad utdelning samt om tillgångarnas fortsatta användande för uppfostringsändamål vid bolagets eventuella upplösning, och rörande skola, som äges av stiftelse, att för stiftelsens stadgar skall i till-

lämpliga delar gälla, vad nyss sagts angående bolagsordning. Med det senare uttrycket torde väl de sakkunniga avse allenast tillgångarnas användning vid stiftelsens upplösning; utdelning torde knappast komma i fråga vid en stiftelseskola.

De sakkunniga hava sammanfattat sina här nu refererade förslag i en hemställan, att för privatskolas erhållande av statsbidrag må, i de fall, då skola icke äges av kommun, uppställas följande villkor:

1. beträffande skola, som äges av aktiebolag:

i bolagsordningen skola finnas bestämmelser om begränsad utdelning samt om tillgångarnas fortsatta användande för uppfostringsändamål vid bolagets eventuella upplösning;

2. beträffande skola, som äges av stiftelse:

för stiftelsens stadgar skall i tillämpliga delar gälla, vad här ovan under 1. förordats angående bolagsordning;

3. beträffande skola, som för närvarande äges av enskild person:

vid nuvarande ägarens avgång skall ombildning av sådan skola ske till aktiebolag eller stiftelse; samt

4. beträffande skola, till vilken äganderätten för närvarande är oklar:

efter av skolöverstyrelsen verkställd utredning skall sådan skola antingen övertagas av kommunen eller ombildas till aktiebolag eller stiftelse.

Tillika hava de sakkunniga hemställt, att föreskrift måtte meddelas, att vid statsunderstödd privatskola, som icke äges av enskild person, skall finnas en styrelse, vars närmare befogenheter torde böra bestämmas av Kungl. Maj:t, ävensom att skolöverstyrelsen skall äga utse minst en representant i denna styrelse.

Yttranden.

Från *skolornas* sida hava åtskilliga betänkligheter — dock i allmänhet av mindre omfattning — rests mot de sakkunnigas förslag. En skola befarar, att privatskolornas fria ställning skulle äventyras, om Kungl. Maj:t skall utfärda instruktion för styrelserna. En annan skola anser, att de nya bestämmelserna icke böra äga retroaktiv verkan på de gamla bolagen samt att vinsten ej bör sättas lägre än till $8\frac{1}{2}$ procent. Stockholmsskolorna hava i sitt gemensamma yttrande anfört, att de av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna borde förtydligas så, att tydligt framginge, vad som menades med tillgångar vid bolags eller stiftelses upplösning. Från ett håll har framhållits, att en skolägare borde hava samma ställning som andra svenska företagare. Det skulle vara stor skada, om de rent personliga skolorna skulle försvinna. Bolags- och stiftelseskolor förlorade lätt sin individuella karaktär och därmed sin motståndskraft mot från staten utgående nivelleringssträvanden. En realskola framhåller, att en skola visserligen ej får bliva en affär men att den dock måste drivas så långt som möjligt affärsmässigt.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har på det livligaste uttalat sin anslutning till de sakkunnigas förslag, i den mån dessa avsåge att bort-

eliminera de privatekonomiska intressena från skolföretagen. Centralstyrelsen har vidare påpekat, att den hade sig bekant, att det finnes skolor, som på grund av stiftelseurkunder eller tidigare överenskommelser av bindande natur hade bestämmelser angående styrelsens sammansättning, vilkas förändring skulle kunna för dem medföra betydande ekonomiska risker. Gentemot de sakkunnigas uttalande, att Kungl. Maj:t borde fastställa de särskilda skolstyrelsernas befogenheter, ville centralstyrelsen framhålla, att en både lättare och lämpligare föreskrift vore, att instruktioner borde utarbetas, som fastställde varje särskild skolstyrelses befogenheter, och att dessa borde prövas och godkännas av skolöverstyrelsen.

Riksräkenskapsverket har i detta hänseende anfört bland annat:

Riksräkenskapsverket anser, att ett genomförande av vad de sakkunniga sålunda hemställt skulle i hög grad bidraga till att förhindra, att den statsunderstödda privata skolverksamheten utnyttjas för enskild vinning. Det må emellertid framhållas, att de föreslagna bestämmelserna ingripa starkt på den enskilda äganderätten och det är därför av vikt, att bestämmelserna utformas så, att icke uppenbara orättvisor åsamkas dem, som nedlagt kapital i den privata skolverksamheten. Sålunda anser riksräkenskapsverket det böra medgivas, *dels* att, därest utdelningen under ett år icke skulle räcka till full vinstutdelning, vederbörande ett påföljande år må kunna utbekomma skillnadsbeloppet, om vinsten då skulle möjliggöra detta, *dels* att vid upplösning av ett skolaktiebolag aktieägarna må vara berättigade att ur bolagets tillgångar erhålla aktiernas nominella värde jämte nyss angivna utdelning i den mån densamma ej guldits. Sistnämnda medgivande synes nödvändigt bland annat för förebyggande av orättvisa mot sådana skolbolag, som själva äga skolbyggnaden, i jämförelse med sådana, som hyra skollokal. Å andra sidan bör uppmärksamhet riktas å det i utredningen å sid. 109 påpekade förhållandet, att på åtskilliga håll i närmaste anslutning till ett för den egentliga skolverksamheten grundat aktiebolag bildats ett annat bolag för den byggnad, i vilken skolverksamheten bedrives. Det kan nämligen tänkas, att i sådana fall skolbolaget skulle kunna komma att få erlägga till byggnadsbolaget så hög hyra, att vinsten uppginge till obetydligt belopp, under det att aktieägarna i byggnadsbolaget skulle erhålla en avsevärt hög utdelning å sina aktier. Visserligen komme nog ett sådant förfarings sätt i viss mån att förebyggas genom den förbättrade kontroll, som i utredningen föreslås, men riksräkenskapsverket anser likväl, att denna fråga är av den vikt, att även i de bestämmelser, som kunna komma att utfärdas, bör särskilt tagas sikte på att förebygga den nu angivna möjligheten att kringgå föreskriften om begränsad utdelning.

Under förutsättning att kompletterande föreskrifter i nu angivna riktningar tillika utfärdas, tillstyrker riksräkenskapsverket de sakkunnigas å sid. 112 gjorda hemställan, att för privatskolas erhållande av statsbidrag må, i de fall då skola icke äges av kommun, uppställas följande villkor:

1. beträffande skola, som äges av aktiebolag:

i bolagsordningen skola finnas bestämmelser om begränsad utdelning samt om tillgångarnas fortsatta användande för uppfostringsändamål vid bolagets eventuella upplösning;

2. beträffande skola, som äges av stiftelse:

för stiftelsens stadgar skall i tillämpliga delar gälla, vad här ovan under

1. förordats angående bolagsordning;
3. beträffande skola, som för närvarande äges av enskild person;
vid nuvarande ägarens avgång skall ombildning av sådan skola ske till aktiebolag eller stiftelse; samt

4. beträffande skola, till vilken äganderätten för närvarande är oklar:
efter av skolöverstyrelsen verkställd utredning skall sådan skola antingen övertagas av kommunen eller ombildas till aktiebolag eller stiftelse.

Tillika tillstyrker riksräkenskapsverket de sakkunnigas i anslutning härtill gjorda hemställan, att föreskrift måtte meddelas, att vid statsunderstödd privatskola, som icke äges av enskild person, skall finnas en styrelse, vars närmare befogenheter böra bestämmas av Kungl. Maj:t, ävensom att skolöverstyrelsen skall äga utse minst en representant i denna styrelse.

Statskontoret har icke haft något särskilt att erinra mot de sakkunnigas förslag i detta hänseende.

Skolöverstyrelsen har till en början utförligt behandlat den av de sakkunniga väckta frågan om *utredning* av äganderättsförhållandena vid skolorna och därvid anfört bland annat:

Överstyrelsen instämmer till fullo däri, att en förändring av ifrågavarande skolors ställning vore önskvärd, och är givetvis beredd att i varje särskilt fall träda i underhandling med vederbörande skolstyrelse och kommun om en sådan åtgärd. Överstyrelsen förutser emellertid, att resultatet i åtskilliga fall kan komma att visa sig ganska osäkert, och anser det därför föga lyckligt, ifall ifrågavarande direktiv får en så kategorisk form som den av de sakkunniga föreslagna. De sakkunniga ha tydligen såsom från en självklar förutsättning utgått därifrån, att ombildningen måste lyckas, och detta innan statsbidrag nästa gång beviljas; och följaktligen hava de icke givit någon anvisning för det fall, att så icke skulle ske. Måhända hava de för ett sådant i deras ögon osannolikt fall tänkt sig, att statsunderstödet skulle indragas och skolan läggas ner. En sådan åtgärd, vilken ju skulle kunna vara ödesdigert för en hel trakts skolväsen, vill överstyrelsen dock icke tänka sig; hellre torde man då böra räkna med att skolan fortsätter sin verksamhet i samma, låt vara föga lyckliga form som hittills. En annan möjlighet, som de sakkunniga icke heller räkna med, är, att äganderätten vinner klarhet på det sättet, att en enskild person övertager skolan. Överstyrelsen återkommer längre fram till denna i särskild mening enskilda form av skolverksamhet och kommer då att utveckla, hurusom överstyrelsen icke kan finna densamma fullt så olämplig, som de sakkunniga anse. Under sådana omständigheter anser överstyrelsen, att icke heller denna form för vinnande av klarhet rörande äganderätten må vara helt utesluten.

På grund av vad sålunda anförts har överstyrelsen hemställt om bemyndigande att i fråga om sådana skolor, rörande vilka äganderätten ej är fullt klar, träda i underhandling med vederbörande skolstyrelse och kommun för vinnande av dylik klarhet, helst på det sätt, att skolan övertages av kommunen eller ombildas till aktiebolag eller stiftelse.

Härefter har skolöverstyrelsen till behandling upptagit de sakkunnigas förslag om eventuell *förändring* av äganderättsförhållandena vid åtskilliga av de privata skolorna och därvid anfört:

Mot detta förslag vill överstyrelsen först anmärka, att förändringen i dylika fall, lika väl som när det gäller fall av oklarhet i äganderätten, lämpligen kan bestå jämväl däri, att vederbörande kommun övertager skolan. Särskilt synes detta vara en naturlig utväg i fråga om sådana skolor, i vilka staden redan är delägare. Vidare är den av de sakkunniga föreslagna tidpunkten för förändring — den nuvarande ägarens avgång — icke klart tillämplig på sådana fall, då flera enskilda personer tillsammans äro ägare, allra minst då kretsen av dessa är så bestämd, att den icke blott successivt minskas genom att den ene ägaren avgår efter den andre, utan också successivt förnyas genom att nya ägare automatiskt komma till.

Men framför allt: överstyrelsen kan icke anse risken för att det enskilda initiativet på skolverksamhetens ideella område skall präglas av ett otillbörligt vinstbegär så stor och farlig, att man under alla omständigheter måste sträva efter att till det yttersta begränsa eller helt avstänga vinstmöjligheterna. Överstyrelsen behöver icke närmare utveckla det uppenbara och av de sakkunniga kraftigt betygade faktum, att det svenska skolväsendet står i outplånlig tacksamhetsskuld till det enskilda initiativet, och detta icke minst till sådant initiativ, som tagits icke av en förening eller annan sammanslutning av enskilda utan av en enskild person. I många, kanske de flesta, fall har visserligen en på detta sätt uppkommen och ledd skola varit en begynnelse- och övergångsform, som så småningom ombildats till någon av de andra förut omnämnda mera stabila — och man kan väl tillägga: mera opersonliga — formerna. Överstyrelsen anser en sådan utveckling i regel önskvärd, men är icke övertygad, att den bör påskyndas genom några kraftåtgärder; allra minst bör den framtvingas. Händelsernas hithörande gång visar, att förhållandenas egen makt i de flesta fall medför en utveckling av sagda art, utan att särskilda kraftåtgärder behövas. Vidare finns ingen garanti för att kraftåtgärderna lyckas; staten kan visserligen ställa en enskild skolägare i valet mellan att ombilda och att nedlägga skolan men kan icke hindra honom från att välja det senare alternativet — något som enligt överstyrelsens mening i regel vore högst olyckligt, enär man knappast kan anse någon av ifrågavarande skolor överflödiga men väl måste finna åtskilliga av dem så gott som omistliga. Vidare kunna sådana fall tänkas, då en skolas säregna värde just ligger i den starkt personliga prägel, dess ledning tryckt på densamma, och då den risk för denna prägelns försvagande, som lätt nog följer av en sådan förändring som den ifrågasatta, följaktligen skulle innebära en förlust i vårt skolväsendes värdefulla tillgångar. Slutligen måste man räkna med den möjligheten, att det även i framtiden kan uppstå privatskolor, som visa sig väl värda statsunderstöd; det vore då en betänklig begränsning i möjligheterna att bereda sådant understöd, om detta icke kunde komma sådana skolor till del, som ägdes av enskilda personer.

På grund av det sålunda anförda kan överstyrelsen icke giva sin anslutning till tanken på tvångsåtgärder i syfte att ombilda skolor, som ägas av enskilda personer. Däremot är överstyrelsen beredd att söka med rådgivande verksamhet främja en sådan ombildning.

Beträffande de sakkunnigas förslag om begränsad utdelning har skolöverstyrelsen anförts vissa betänkligheter och — under erinran om att de sakkunnigas utredning tydligt ådagalagt, att de fall, då skolverksamhet av här ifrågavarande art berett enskilda personer oskäligen vinst, vore synnerligen fåtaliga — anförts, att det enligt överstyrelsens mening ej kunde vara väl-

betänkt att för dessa få falls skull införa nu ifrågasatta bestämmelser med risk att därigenom hämma det enskilda intresset för skolväsendet. Detta uteslöte ej, att det möjligen vore önskvärt, att bestämmelsen i fråga på frivillighetens väg infördes i allt fler av här avsedda bolagsordningar; men detta vore något helt annat än att framtvinga densamma.

Skolöverstyrelsen har slutligen till behandling upptagit frågan om bestämmelser rörande tillgångarnas fortsatta användning för uppfostringsändamål i händelse av bolags eller stiftelses upplösning och därvid erinrat, att det i vissa inkomna yttranden påpekats, att det kunde vara tvivelaktigt, vad de sakkunniga avsåge med uttrycket tillgångarna. För egen del har överstyrelsen anfört, att överstyrelsen icke kunde annat än finna dessa anmärkningar befogade. Utan tvivel vore det en riktig tanke, som låge bakom de sakkunnigas förslag, men detta syntes icke vara tillräckligt genomtänkt för att utan vidare kunna läggas till grund för lagstiftning i ärendet.

Departementschefen.

De sakkunnigas förslag i här förevarande avseende äro av vittutseende natur, och ehuru jag i princip ansluter mig till de sakkunnigas allmänna uppfattning, anser jag dock, att man här måste gå till väga med stor försiktighet.

Man torde kunna hysa den förhoppningen, att det skall bliva möjligt att på frivillighetens väg vinna — åtminstone delvis — vad de sakkunniga åsyftat. Först i andra hand torde man böra ifrågasätta att genom fixerade bestämmelser framdriva de förändringar, som kunna visa sig vara av behovet påkallade för att så mycket som möjligt frigöra skolverksamheten från privatekonomiska vinstintressen.

I ett hänseende anser jag emellertid, att åtgärder redan nu böra vidtagas. Jag har nämligen för avsikt att hemställa, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt skolöverstyrelsen att införskaffa utredning beträffande äganderätten till de skolor, rörande vilka denna fråga icke redan är klarlagd.

Till frågan om styrelser för de olika privatläroverken återkommer jag i det följande.

Kontroll-
åtgärder.

I kap. XII och XIII av sitt betänkande hava de sakkunniga framlagt förslag till dels kontroll och revision av privatläroverkens räkenskaper, dels privatläroverkens bokföring. De sakkunnigas framställning utmynnar i en hemställan

att privatläroverken åläggas att föra sina räkenskaper i enlighet med det formulär, som Kungl. Maj:t kan komma att för sådant ändamål fastställa,

att privatläroverken skola vara skyldiga att till skolöverstyrelsen årligen insända balansräkningar samt vinst- och förlusträkningar i enlighet med fastställda formulär,

att riksräkenskapsverket må erhålla bemyndigande att för varje privat-

läroverk utse en revisor för granskning av läroverkets räkenskaper samt att för denne utfärda instruktion jämte de övriga föreskrifter, som kunna befinnas erforderliga,

att föreskrifter må utfärdas angående skyldighet för privatläroverken att tillhandagå vederbörande myndigheter med alla de uppgifter, som kunna vara erforderliga vid kontroll och granskning av medelsrekvisitioner och räkenskaper,

att vid statsunderstöds tilldelande till enskilda läroanstalter riksräkenskapsverket må äga att avgiva yttrande om de olika läroanstalternas ekonomiska förhållanden, samt

att riksräkenskapsverket skall beredas tillfälle att yttra sig om på skolöverstyrelsens föranstaltande ifrågasatt sänkning av vid dylik skola utgående terminsavgifter.

Då därjämte förslaget om styrelser för privatläroverken i viss mån torde böra betraktas som en kontrollåtgärd, har jag ansett lämpligt att i detta sammanhang även upptaga denna fråga.

Beträffande de sakkunnigas motivering för förslagen anhåller jag att få hänvisa till betänkandet (sid. 113—125).

Åtskilliga skolor giva oförbehållsamt till känna sin anslutning till de sakkunnigas förslag, en skola anför till och med, att kontroll över skolornas räkenskaper, förda efter ett visst, för alla skolor likartat system icke kunde annat än stärka skolornas ställning. Från flera skolor anföres emellertid, att det av de sakkunniga föreslagna systemet för såväl bokföring som revision är alltför vidlyftigt, besvärligt och dyrbart, i all synnerhet för de mindre läroverken. Från flera av kommuner bekostade skolor framhålles, att deras räkenskaper redan torde vara underkastade tillräcklig granskning genom de kommunala myndigheterna.

Yttranden.

Riksräkenskapsverket har till en början beträffande de sakkunnigas förslag, att revisorerna skulle utses av riksräkenskapsverket — vilket förslag ju ursprungligen emanerat från riksräkenskapsverket — erinrat, att detta syntes stå i överensstämmelse med de uttalanden, som i detta hänseende blivit gjorda i statsutskottets senare utlåtande i detta ämne vid 1924 års riksdag, och vilka i debatten i kamrarna lämnades utan erinran.

Riksräkenskapsverket har härefter till behandling upptagit frågan, om ersättningen åt de revisorer, som enligt förslaget skulle utses av ämbetsverket, borde bestridas av skolornas medel eller av statsmedel, och vid det förhållandet, att granskningen främst avsåge att erhålla kontroll, huruvida de till skolorna utbetalda statsmedlen behörigen användas, hållit före, att denna ersättning borde bestridas med statsmedel. Kostnaderna beräknades till högst 200 kronor för varje skola, men med hänsyn till att vissa skolors räkenskaper hade en jämförelsevis ringa omfattning, hade kostnaden i medeltal

beräknats till 150 kronor för varje skola eller för 100 statsunderstödda privatläroverk i runt tal 15,000 kronor. Detta belopp borde enligt riksräkenskapsverkets åsikt upptagas i riksstaten under åttonde huvudtiteln såsom ett särskilt anslag tillsammans med övriga för privatläroverken anvisade anslag och givas natur av reservationsanslag. Anslaget borde lämpligen benämnas: »Ersättning till revisorer för deltagande i granskning av privatläroverkens räkenskaper».

Beträffande räkenskapsformulär m. m. har riksräkenskapsverket ansett sig böra instämma med de sakkunniga i nedanstående delar, nämligen:

att privatläroverken skola vara skyldiga att till skolöverstyrelsen ärligen insända balansräkningar samt vinst- och förlusträkningar i enlighet med fastställda formulär,

att riksräkenskapsverket må erhålla bemyndigande att för varje privatläroverk utse en revisor för granskning av läroverkets räkenskaper samt att för denne utfärda instruktion jämte de övriga föreskrifter, som kunna befinnas erforderliga, samt

att föreskrifter må utfärdas angående skyldighet för privatläroverken att tillhandagå vederbörande myndigheter med alla de uppgifter, som kunna vara erforderliga vid kontroll och granskning av medelsrekvisitioner och räkenskaper.

Statskontoret har i denna fråga anfört följande:

Beträffande frågan om anordnandet av kontrollen över privatläroverken vill statskontoret till en början erinra om att, enligt vad som vid upprepade tillfällen framhållits, huvudsyftet med den inom statsförvaltningen bedrivna revisionen måste anses vara att förebygga felaktigheter. Med hänsyn härtill synes det statskontoret ändamålsenligt, att revisionen av privatläroverkens räkenskaper anordnas i samråd med vederbörande myndigheter, som skola utbetala statsbidragen. Enligt statskontorets mening bör den revisor, som har att iakttaga framför allt statsverkets intressen, utses redan vid räkenskapsårets början samt granska insända rekvisitioner av statsbidrag, varjämte han skall vara skyldig att lämna skolöverstyrelsen, riksräkenskapsverket och den myndighet, som har att utbetala statsbidrag, de upplysningar, som under det löpande året kunna erfordras ur kontrollsynpunkt. Härigenom kan givetvis ett förebyggande av felaktigheter ske och en effektivare kontroll över medlens användning äga rum än om revisionen helt överlämnas till riksräkenskapsverket, vilket i allmänhet först lång tid efter en utbetalning framställer anmärkning med anledning av därvid tilläventyrs förekommande felaktigheter. De av riksräkenskapsverket gjorda erinringarna mot skolöverstyrelsens förslag torde, enligt statskontorets mening, icke vara av avgörande betydelse, då riksräkenskapsverkets granskningsrätt rörande utbetalningarna av statsbidrag allt fortfarande kommer att kvarstå.

Statskontoret tillåter sig jämväl erinra om, att skolöverstyrelsen är den myndighet, vilken närmast har intresse av att taga del av privatläroverkens räkenskaper och bokslut, bland annat, för bedömande av huruvida en nedläggning i lärjungeavgifterna kan och bör ifrågakomma. Att riksräkenskapsverkets utlåtande även i fråga om dessa avgifters bestämmande ovillkorligen

skulle inhämtas synes statskontoret vara ägnat att medföra onödig omgång, och synes det givetvis mera praktiskt att de myndigheter, som skola utbetala statsbidragen, därest så erfordras, få tillfälle att yttra sig. Kravet på enhetlighet å förevarande område kommer givetvis att tillgodoses genom att avgörandet i fråga om lärjungeavgifterna i samtliga fall lägges i händerna på skolöverstyrelsen. Även den omständigheten, att privatläroverken skola till överstyrelsen avgiva vissa redogörelser för sina ekonomiska förhållanden, utgör, enligt statskontorets mening, ett skäl för att överinseendet över privatläroverken bör i sin helhet ligga hos skolöverstyrelsen. Därest över huvud taget särskild revision från statsverkets sida för varje läroverk anses behöflig — ett krav, som, därest en förenkling av räkenskapsväsendet, på sätt de sakkunniga föreslagit, genomföres, mister en del av den betydelse, det för närvarande kan anses äga — måste statskontoret finna, att den revisor, som har att iakttaga speciellt statsverkets intressen, bör utses av skolöverstyrelsen efter samråd med vederbörande myndighet, som för varje läroverks vidkommande har att utbetala statsbidrag. Härigenom synes man kunna såväl ordna kontrollen på ett ändamålsenligt sätt som tillgodose önskvärdheten av att denna kontroll vinnes utan större olägenhet och omgång för privatläroverken. En kontroll, anordnad på det av statskontoret sålunda föreslagna sättet, utesluter givetvis icke, att instruktion och närmare föreskrifter rörande kontrollen meddelas av skolöverstyrelsen i samråd med riksräkenskapsverket.

Skolöverstyrelsen har — med vissa smärre erinringar — tillstyrkt de sakkunnigas förslag beträffande såväl inrättandet av styrelser vid privatläroverken som bokföringens ordnande vid nämnda läroverk. Beträffande granskningen av skolornas räkenskaper instämmer överstyrelsen i riksräkenskapsverkets ovan återgivna hemställan.

Överstyrelsen anför till slut, att av de åtgärder, överstyrelsen förordade i fråga om privatläroverkens ekonomi, överstyrelsen ansåge det viktigaste vara, att statens intressen bleve representerade inom skolornas styrelser och revision.

Blotta tillvaron av ifrågavarande styrelseledamöter och revisorer torde vara ägnad att lägga en betydelsefull hämsko på möjligen förefintlig benägenhet att låta privatekonomiska intressen spela för stor roll. Skulle i något enstaka fall denna hämsko icke verka tillräckligt kraftigt, torde ifrågavarande representanter icke försumma att anmäla förhållandet såväl för överstyrelsen som för riksräkenskapsverket. Vilka åtgärder, som i så fall stode dessa myndigheter till buds för åstadkommande av rättelse, den frågan torde icke här behöva ingående dryftas; överstyrelsen ville allenast erinra därom, att lärjungeavgifter kunde sänkas, statsunderstöd minskas eller i ytterlighetsfall indragas.

Emellertid låge för överstyrelsen tyngdpunkten icke på sakens negativa sida, att missförhållanden kunna avvärjas och rättas; överstyrelsen hade nämligen av de sakkunnigas utredning blivit stärkt i den uppfattning, som överstyrelsen redan tidigare vunnit genom egen erfarenhet, att dylika missförhållanden i stort sett vore både få och små. Utan tyngdpunkten låge på sakens positiva sida, att genom ifrågavarande representanter ett nytt band bleve knutet mellan privatläroverken och statens myndigheter för yt-

terligare utveckling av båda parternas redan förut goda samarbete till vårt skolväsendes fromma.

Departement-
schefen.

De ovan återgivna förslagen till kontrollåtgärder synas mig, sedan vissa modifikationer blivit gjorda, väl ägnade att läggas till grund för de föreskrifter, som Kungl. Maj:t framdeles torde böra utfärda i ämnet.

Endast i ett par hänseenden har jag redan nu ansett mig böra tillkännagiva min ståndpunkt. Det ena rör den myndighet, som skall hava att utse revisorerna. Här har jag funnit de av statskontoret anförda skälen övertygande och håller alltså före, att dessa revisorer böra utses av skolöverstyrelsen efter samråd med den myndighet, som för varje läroverks vidkommande har att utbetala statsbidrag. Det andra berör gäldandet av kostnaderna för revisionen. I detta hänseende har, som jag nyss nämnde, föreslagits, att dessa kostnader, som beräknades uppgå till i runt tal 15,000 kronor eller i medeltal 150 kronor för varje skola, skulle bestridas av statsverket. Med hänsyn till de stora belopp, som från statens sida komma privatläroverken till del, ävensom till den jämförelsevis ringa summa, det här rör sig om för varje skola, har jag icke funnit skäl biträda denna uppfattning, utan håller jag före, att de kostnader, som förorsakas av statsombudets deltagande i revisionen, böra bestridas av skolorna själva.

Besparingar
för stats-
verket.

I kap. XIV hava de sakkunniga framlagt sina beräkningar beträffande de besparingar för statsverket, som skulle bliva en följd av de sakkunnigas förslag. Enligt dessa beräkningar skulle anslaget till lönetillägg till lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter kunna minskas med i runt tal 23,000 kronor samt anslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken med i runt tal 237,000 kronor eller sammanlagt 260,000 kronor.

Vid ett bifall till de av mig nu förordade förslagen skulle givetvis ytterligare besparingar komma att uppstå. Enligt de sakkunnigas undersökningar (tab. 6) skulle, under förutsättning att ämnesläraernas medeltjänstgöring beräknades till 26 veckotimmar, förlagda till klasserna över de förberedande, och uppdelning av klass skedde först vid ett elevantal av 30, antalet överflödiga ämnesläraryrkeföretag bliva på grund av tjänstgöringen 59 och på grund av elevantalet 24 eller sammanlagt 83, vartill skulle komma en nettominskning av ungefär 912 timlärartimmar. Användas samma beräkningsgrunder, som av de sakkunniga angivits, finner man, att besparingarna för statsverket skulle bliva beträffande anslaget till lönetillägg i runt tal 34,500 kronor. Anslaget till tillfällig löneförbättring skulle kunna sänkas med dels de av de sakkunniga beräknade 117,000 kronor på grund av sänkningen av tillfällig löneförbättring åt de manliga lärarna, dels på grund av minskningen av ämnesläraryrkeföretag, timlärartimmar och timmar i övningsämnen med ungefär 175,000 kronor eller tillhoppa 292,000 kronor.

Den sammanlagda besparingen för statsverket vid ett fullständigt genom-

förande av de utav mig nu förordade bestämmelserna skulle alltså, oberäknat dyrtidstillägg, uppgå till i runt tal 326,500 kronor.

Vad beträffar besparingarna å anslaget till tillfällig löneförbättring torde jag dock få erinra, att tidigare för Kungl. Maj:t anmälts frågan angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1925—1926 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, enligt vilket förslag, bland annat, den till de manliga lärarna vid statsläroverken utgående tillfälliga löneförbättringen skulle höjas, för vissa kategorier ganska avsevärt. Om detta förslag vinner riksdagens bifall, kommer givetvis även den tillfälliga löneförbättringen till de manliga lärarna vid privatläroverken att ökas i motsvarande grad. Besparingarna för statsverket bliva ju härigenom ej oväsentligt förminskade, men å andra sidan torde man kunna hoppas, att samtidigt de påtalade svårigheterna för här närmast ifrågakommande skolor åtminstone i någon mån skola förminskas. Några närmare beräkningar rörande de ökade utgifter för statsverket, som skulle bliva en följd av nu omförmälda förslag, hava icke nu varit möjliga att verkställa, bland annat av den anledningen, att, enligt förslaget, den tillfälliga löneförbättringens storlek i viss mån skulle bliva beroende av, buruvida vederbörande lärare vid privatläroverken kunna anses likställda med lektor eller med adjunkt vid allmänt läroverk. Den närmare omprövningen i detta hänseende torde böra ankomma på skolöverstyrelsen.

I kap. XVI av sitt betänkande framhålla de sakkunniga, att det ligger i öppen dag, att ett genomförande av de skärpta bestämmelser beträffande privatläroverken, som blivit ifrågasatta, måste komma att vid enstaka läroanstalter medföra svårigheter för vederbörande befattningshavare. De sakkunniga erinra vidare (s. 133 i betänkandet), att statsutskottet vid 1924 års riksdag föreslog dels i utlåtande den 4 april 1924, att riksdagen måtte för läsåret 1924—1925 föreskriva visst övergångsstadgande, dels i memorial den 8 maj 1924 att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета vissa övergångsbestämmelser.

De sakkunniga hava i huvudsak anslutit sig till ovanberörda av statsutskottet förordade övergångsbestämmelser och därvid tillika för dessa bestämmelser föreslagit en giltighetstid tills vidare, trots de svårigheter, som detta enligt de sakkunnigas förmenande onekligen måste medföra. För ett påskyndande av övergången hava de sakkunniga föreslagit, dels att övergångsbestämmelserna icke utsträckas att gälla för ämneslärare med full tjänstgöring, som blivit anställda senare än läsåret 1924—1925, dels att skolöverstyrelsen tills vidare icke begagnar sig av den densamma tillkommande rätten att meddela lärarinna, som uppnått 60 års ålder, tillstånd att kvarstå i tjänst, dels ock att en kraftig minskning vidtages av antalet lektioner, som bestridas av timlärare. Från de båda första av dessa bestämmelser torde enligt de sakkunnigas uttalade mening knappast något undantag böra ske,

*Övergångs-
bestämmelser.*
De sak-
kunniga.

beträffande det sistnämnda föreläge däremot vissa förhållanden, som kunde tänkas göra ett undantag från regeln antingen nödvändigt eller åtminstone ytterst väl motiverat. I detta hänseende hava de sakkunniga anfört:

I de från privatläroverken insända svaren har flera gånger påpekats, och de sakkunniga hava sig därjämte genom personlig erfarenhet bekant, att det understundom skulle stöta på hart när oöverstigliga svårigheter att låta en skolas ämneslärarinnor övertaga samtliga de lektioner, som för närvarande bestridas av timlärare. Varje lärarinnas utbildning är i allmänhet så koncentrerad till ett fåtal ämnen, att, särskilt vid de mindre skolorna, det hittills ofta ägt rum, att undervisningen i ett eller annat ämne, åtminstone i de högre klasserna å elementarstadiet, måst anförtros åt särskilda timlärare. Det torde, enligt de sakkunnigas mening, vara nödvändigt att åtminstone i en del fall låta detta förhållande fortfa till vidare, till dess att skolans ledning vid vakans bland ämneslärarinnorna hunnit verkställa en sådan rekrytering, att samtliga ämnen bliva behörigen representerade. Det har icke varit möjligt för de sakkunniga att i detalj undersöka, var ett förhållande som det nu berörda föreligger, men så synes dock vara fallet vid icke så få skolor. De sakkunniga anse därför, att möjlighet bör lämnas öppen för skolöverstyrelsen att, efter noggrann prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva skola, där ett bedrivande av undervisningen utan anlitan av timlärare skulle stöta på avsevärda pedagogiska svårigheter, rätt att anlita timlärare, ändock att icke samtliga ämneslärare erhållit en tjänstgöring av ungefär 25 timmar i veckan.

De sakkunniga hava vidare påpekat, att ett undantagslöst tillämpande av föreskriften om överflyttandet av timlärartimmarna på ämneslärarinnorna i vissa fall skulle leda till så beklagliga ekonomiska konsekvenser för enskilda personer, att hänsyn härtill utan tvivel torde böra tagas.

De sakkunniga hava i detta sammanhang erinrat om att, när vid genomförandet av 1904 års läroverksreform ett antal flickskolor i olika delar av landet indrogos, pensioner bereddes för en del av de då överflödiga lärarinnorna. De sakkunniga hava dock icke ansett sig nu böra förorda en dylik lösning av denna fråga, utan hava ansett det vara lämpligare och därjämte för statsverket billigare, om skolöverstyrelsen medgives rätt att, efter prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva skola, där ett indragande av samtliga eller de flesta timlärartimmar skulle för timlärare, som under en längre följd av år, minst 10, tjänstgjort vid samma skola, medföra avsevärda ekonomiska svårigheter, rätt att anlita ifrågavarande lärare som timlärare, ändock att icke samtliga ämneslärare erhållit en tjänstgöring av ungefär 25 timmar i veckan.

En bestämmelse, som de sakkunniga i likhet med statsutskottet vid 1924 års riksdag ansett sig böra intaga bland själva stadgandena, men som dock i viss mån torde få anses vara av övergående natur, är föreskriften, att elevantalet i en klass vid dennas eventuella delning icke skall behöva uppgå till 30 i de skolor, där bristande lokalutrymme därför lägga oöverkomliga hinder i vägen. Såsom sådana hinder torde, enligt de sakkunnigas mening, endast vara att räkna hinder av hygienisk natur: alltså de ganska talrika

fall, då en skola blivit byggd för små klasser eller är inhytt i en lokal, där icke enligt moderna hygieniska principer mer än ett mycket begränsat lärjungantal kan undervisas. Det ligger i sakens natur, att en skola, så länge den bedriver sin verksamhet i dylika lokaler, måste arbeta med mindre parallellavdelningar än de i allmänhet föreskrivna. Men om en nybyggnad utföres för en skola, eller om en skola inflyttar i nya lokaler, torde det vara skolans oavvisliga plikt att tillse, att dessa lokaler bliva sådana, att undervisningen kan bedrivas enligt av statsmakterna uppdragna riktlinjer även i fråga om parallellavdelningarnas storlek.

De sakkunniga hava icke ansett nödigt att intaga i föregående stycke berörda föreskrift såsom ett led bland övergångsbestämmelserna, utan hava de ansett vara tillräckligt, om skolöverstyrelsen vid inspektioner samt vid avgivande av yttranden över sökta statsbidrag har sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden.

I anslutning till det nu anförda hava de sakkunniga föreslagit följande övergångsbestämmelser:

1. Lärare med full tjänstgöring, som icke uppnått pensionsåldern och som erhållit anställning vid privatläroverk senast från och med läsåret 1924—1925, må icke behöva avskedas på grund av de skärpta bestämmelser, som i fråga om tjänstgöringens omfattning och förläggning ävensom i fråga om parallellavdelningarnas storlek komma att tillämpas från och med läsåret 1925—1926.

2. På därom gjord ansökning må skolöverstyrelsen, efter noggrann prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva skola, där ett bedrivande av undervisningen utan anlitan av timlärare skulle stöta på avsevärda pedagogiska svårigheter, rätt att anlita timlärare, ändock att icke samtliga ämneslärare erhållit en tjänstgöring av ungefär 25 timmar i veckan.

3. På därom gjord ansökning må skolöverstyrelsen, efter noggrann prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva skola, där ett indragande av samtliga eller de flesta timlärartimmar skulle för timlärare, som under en längre följd av år, minst 10, tjänstgjort vid samma skola, medföra avsevärda ekonomiska svårigheter, rätt att anlita denne eller dessa timlärare, ändock att icke samtliga ämneslärare vid skolan erhållit en tjänstgöring av ungefär 25 timmar i veckan.

Härefter hava de sakkunniga anført, att det vid en tillämpning av de utav dem förordade övergångsbestämmelserna naturligtvis icke kunde undvikas, att de besparingar för statsverket, som skulle bliva en följd av ett omedelbart genomförande av de skärpta bestämmelserna, komme att under de närmaste åren i icke ringa grad minskas. De sakkunniga hava i detta avseende gjort en, som de själva framhålla, ytterst approximativ beräkning av de besparingar, som för budgetåret 1925—1926 kunde tänkas uppstå vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag jämte tillhörande övergångsbestämmelser, och därvid kommit till det resultatet, att nämnda be-

sparingar, dyrtidstillägg oberäknade, skulle uppgå till i runt tal 170,000 kronor, därav å anslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter 6,000 kronor och å anslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken 164,000 kronor.

Yttranden. Av övergångsbestämmelserna är det egentligen endast förslaget om tillfällig indragning av de tre respitåren för pensionsmässiga lärarinnor, som väckt opposition, men denna har i stället varit så mycket kraftigare, i det att så gott som alla skolor, som behandlat denna fråga, yttrat sig avstyrkande. Från en skola föreslås den modifikation, att respitåren böra få bibehållas åtminstone vid de skolor, som icke på grund av de skärpta bestämmelserna bliva nödsakade att indraga någon lärarinnebefattning. En skola har yrkat, att i övergångsbestämmelserna även skulle intagas föreskrift om att medeltjänstgöringen skulle utgöra 24 veckotimmar.

Styrelsen för Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund har anfört huvudsakligen följande:

De sakkunniga diskutera icke i betänkandet de pensionsmässiga lärarinnornas ställning, utan synas på denna punkt helt godtaga statsutskottets förslag vid 1924 års riksdag. Om löne- och pensionsförhållandena vid de privata skolorna vore väl ordnade, skulle deras ståndpunkt vara mera naturlig. Men sådana förhållandena nu en gång äro, har möjligheten att få tjänstgöra under de tre respitåren för de äldre lärarinnorna varit en om än ringa kompensation för de ytterst dåliga löneförhållanden, under vilka dessa lärarinnor, i ännu högre grad och under ännu längre tid än de yngre lärarinnorna, haft att utföra sitt arbete för den kvinnliga ungdomens högre skolutbildning. Då för närvarande pensionsålderns höjning för de kvinnliga befattningshavarna är en i hög grad aktuell fråga, synes det vara obilligt att innan den vunnit sin lösning kategoriskt neka de av dessa äldre lärarinnor, som ännu ha sin fulla arbetskraft i behåll, möjlighet att kvarstå enligt de nu gällande bestämmelserna. Också ur statsfinansiell synpunkt torde det dessutom utan tvivel i stort sett vara fördelaktigare, att dessa lärarinnor arbeta och uppbära lön än att de endast uppbära pension. Till denna bidrager staten nämligen med belopp, som i många fall så föga understiga statsutgifterna för en ämneslärarinns lön, att denna skillnad utjämnas eller mer än utjämnas därigenom, att den pensionerade lärarinnans tjänstgöring, vilken endast i undantagsfall torde kunna helt fördelas på övriga ämneslärarinnor med full tjänstgöring, kommer att delvis bestridas av andra lärarkrafter, till vilkas avlöning staten bidrager.

Då de sakkunniga anse, att de strängare bestämmelserna skulle råda »tills vidare», kommer förslaget att hårdast drabba de lärarinnor, som under de närmaste åren bliva pensionsmässiga, varigenom övergången skulle bli svårast just i början, vilket de sakkunniga i övrigt sökt förebygga.

Lärarinneförbundet uttalar sig av dessa skäl emot den föreslagna suspensionen av skolöverstyrelsens rätt att medgiva pensionsberättigad lärarinnas kvarstående i tjänst samt vill dels uttala en förhoppning, att denna rätt måtte begagnas till förmån för de pensionsmässiga lärarinnor, som tjänstgöra vid skolor, där inga indragningar av platser skulle behöva företagas, dels göra följande förslag för ernående av en mjukare övergång. I analogi

med de sakkunnigas alternativ i fråga om parallellklasserna kunde man tänka sig en bestämmelse, varigenom skolöverstyrelsen kunde medgiva skolorna att om de så önska behålla och på egen bekostnad avlöna en pensionsmässig lärarinna och använda hennes arbetskraft för att ge lättnad i arbetet åt de övriga lärarinnorna. Detta förfaringssätt skulle innebära en ren besparing för staten, som under tiden icke hade några utgifter för lärarinns pension.

Centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen har framhållit, att de sakkunnigas förslag i här förevarande hänseende flerstädes inom skolornas lärarinnekår väckt stor förstämning och har, utan att göra något eget yrkande, framfört vad ett flertal krets-föreningar därom anfört.

Skolöverstyrelsen har i likhet med de sakkunniga ansett billighet och rättvisa mot lärarpersonalen kräva en ej alltför kort övergångstid och därför anslutit sig till de sakkunnigas förslag om en giltighetstid tillsvidare för de erforderliga övergångsbestämmelserna, även om de med indragningen avsedda besparingarna på sådant sätt först efter hand ernåddes.

Härefter anför skolöverstyrelsen:

Vad beträffar själva de föreslagna övergångsbestämmelserna, är överstyrelsen benägen att i princip biträda desamma. I omedelbar anslutning till övergångsbestämmelserna framhålla de sakkunniga, att indragningarna av lärarinnebefattningar böra påskyndas dels därigenom, att skolöverstyrelsen tills vidare ej meddelar lärarinna, som uppnått 60 års ålder, tillstånd att kvarstå i tjänst, dels genom en kraftig minskning av antalet lektioner, som bestridas av timlärare.

Beträffande den förstnämnda av de sålunda ifrågasatta åtgärderna får överstyrelsen erinra därom, att överstyrelsen enligt gällande bestämmelser äger rätt att på därom gjord framställning efter prövning av varje särskilt fall medgiva lärarinna att kvarstå omkring tre år efter uppnådd pensionsålder, 60 år. Av denna rätt har överstyrelsen begagnat sig i ganska stor omfattning. Mot förslaget, att denna överstyrelsens rätt tills vidare ej skulle få utövas, hava anmärkningar riktats i åtskilliga av de från skolorna inkomna yttrandena, och överstyrelsen hyser för egen del stora betänkligheter mot ifrågavarande förslag. För skolorna själva skulle otvivelaktigt i åtskilliga fall ett upphävande tills vidare av rätten att låta pensionsmässiga lärarinnor kvarstå i tjänst framstå som en olägenhet, i all synnerhet vid skola, där ingen lärarinnetjänst enligt de nya bestämmelserna skulle behöva indragas och där måhända en lärarinna med stor erfarenhet och framstående duglighet skulle nödgas vika för en ny, vida sämre kvalificerad arbetskraft. Vidare må erinras att ej så få lärarinnor av olika skäl torde avgå från sin tjänst vid uppnådd pensionsålder utan att ifrågasätta kvarstående i tjänst, varigenom antalet av dem, som önska kvarstå, torde bli mindre, än de sakkunniga beräknat. Den besparing, som skulle ernås genom att framtvinga samtliga lärarinnors avskedstagande vid nådd pensionsålder, motväges ock till en viss grad genom de tillskott till deras pensioner, som staten har att erlägga. Överstyrelsen får på sålunda anförda grunder hemställa, att den ifrågasatta suspensionen av överstyrelsens rätt att medgiva pensionsberättigade lärarinnors kvarstående i tjänst ej måtte påbudas. Till stöd härför må jämväl åberopas den allt starkare framträdande tendensen att

höja kvinnornas pensionsålder. Erinras må, att denna tendens bland annat vid 1925 års riksdag tagit sig uttryck i det i samband med frågan om löne-reglering för kvinnliga befattningshavare i statens tjänst framställda förslaget att höja dessa befattningshavares pensionsålder till 64 år.

Såsom en andra utväg att påskynda de strängare bestämmelsernas genomförande och den därmed åsyftade indragningen av ämneslärarinnebefattningar framhålles en kraftig minskning av antalet lektioner, som bestridas av timlärare. Överstyrelsen anser det redan av pedagogiska skäl önskvärt, att timlärarsystemet så långt möjligt är inskränkes. Överstyrelsen har sålunda i princip intet väsentligt att invända mot här ifrågasatta åtgärd. Emellertid vill överstyrelsen starkt betona nödvändigheten av att på nu berörda område framgå med varsamhet, detta i första rummet med hänsyn till skolornas bästa, då dessa av olika skäl otvivelaktigt allt fortfarande behöva anlita timlärare i ej ringa utsträckning, samt även med hänsyn till de många enskilda, lärare och lärarinnor, som hotas i sin verksamhet genom långt drivna restriktioner i timlärarsystemet. Överstyrelsen vill uttala sin tillfredsställelse med att de sakkunniga i de av dem formulerade övergångsbestämmelserna sökt beakta nyssberörda synpunkter.

Ehuru det ej i de sakkunnigas framställning oförtydligt utsäges, synes dock av densamma framgå, bland annat av de veckotimtal, med vilka den rör sig, att inskränkningarna i timlärarsystemet och den mera utsträckta användningen av lärarkrafter med full tjänstgöring väsentligen avse den egentliga flickskolan eller realskolestadiet men icke gymnasiet. En utsträckning av de ifrågasatta åtgärderna till gymnasiet skulle också, då undervisningen särskilt vid de gymnasier, som äro förbundna med högre flickskolor, väsentligen eller nästan uteslutande bedrives med timlärare, i dessa gymnasiers lärarförhållanden medföra en genomgripande omgestaltning, för vilken tills vidare erforderliga förutsättningar torde saknas. Åtgärdernas begränsning till real- och flickskolestadiet synes böra uttryckligen angivas i övergångsbestämmelserna. Beträffande dessas avfattning må för övrigt anmärkas, att sista satsen i vartdera av momenten 2 och 3 erhållit en avfattning, som ej giver uttryck åt, vad därmed avses. Den där angivna förutsättningen bör uppenbarligen icke vara, att ej samtliga ämneslärare erhållit en tjänstgöring av ungefär 25 timmar i veckan, utan att medeltjänstgöringen för ifrågavarande ämneslärare ej uppgår till ungefär 25 veckotimmar. För förtydligande av bestämmelserna i detta avseende med tillägg av de skolstadier, bestämmelserna i vartdera fallet avse, får överstyrelsen förorda, att sista satsen i slutet av mom. 2 liksom i slutet av mom. 3 erhåller följande förändrade lydelse: ändock att icke medeltjänstgöringen för ämneslärarna å realskolans och flickskolans stadium uppgår till omkring 25 veckotimmar. I övrigt har överstyrelsen intet att erinra mot de föreslagna övergångsbestämmelserna eller deras formulering.

Vad angår beloppet av de besparingar, som de sakkunniga för budgetåret 1925—1926 beräknat skola uppstå vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag jämte tillhörande övergångsbestämmelser, inskränker sig överstyrelsen till att erinra, att beloppet av dessa besparingar givetvis något skulle sjunka, om, såsom överstyrelsen föreslagit, överstyrelsen bibehölles vid rätten att medgiva pensionsmässiga lärarinnors kvarstående i tjänst, men att överstyrelsen saknar möjlighet att ens tillnärmelsevis beräkna den minskning i besparingarna, som därigenom skulle kunna uppstå.

Beträffande nödvändigheten av vissa bestämmelser för att underlätta övergången till det nya systemet råder praktiskt taget enhällighet. I det stora hela anser jag mig i detta hänseende kunna instämma med de sakkunniga, vilka ju i sin ordning i huvudsak grundat sitt förslag på statsutskottets vid 1924 års riksdag uttalande.

Såsom av den nyss lämnade redogörelsen framgår, hava starka betänkligheter rests mot de sakkunnigas förslag, att de tre respitåren för pensionsmässiga lärarinnor tills vidare skulle avskaffas. De däremot anförda skälen synas onekligen ganska tungt vägande, och jag har låtit mig angeläget vara att söka finna någon utväg, som på en gång tillfredsställer statsverkets behov av besparingar och lärarinnornas i många fall väl motiverade åstundan att få kvarstå i sina befattningar. I detta hänseende synes mig det av styrelsen för Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund framställda förslaget kunna läggas till grund. Visserligen kommer sannolikt på detta sätt det fullständiga genomförandet av de skärpta bestämmelserna att något fördröjas men å andra sidan skulle statsverket göra vissa besparingar på ifrågavarande lärarinnors pension under övergångstiden. Jag är därför benägen föreslå, att skolöverstyrelsen må äga att efter samma grunder som hittills meddela lärarinna, som uppnått 60 års ålder, rätt att under viss tid kvarstå i tjänst, under förutsättning att statsverket icke genom detta medgivande förorsakas några som helst kostnader för ifrågavarande lärarinnors avlöning.

Härefter anhåller jag att få övergå till en beräkning av de besparingar, som under iakttagande av de utav mig nu förordade bestämmelserna och övergångsbestämmelserna skulle bli möjliga under budgetåret 1925—1926. Med ledning av utav de sakkunniga inhämtade uppgifter har jag då till en början låtit uppgöra nedanstående tabell, uppgjord enligt samma principer som de sakkunnigas å sid. 134 i deras betänkande återgivna tabell. Av denna framgår, i vilken mån de 83 lärarinnor, som, enligt vad jag förut omnämnt, skulle bli överflödiga vid ett bifall till de av mig förordade förslagen, motsvaras av lärarinnor, som under ett vart av åren 1925—1930 inträda i pensionsåldern.

	1925	1926	1927	1928	1929	1930	Summa
Antalet av i pensionsåldern inträdande lärarinnor	39	14	13	11	14	9	100
Antalet av dylika lärarinnor, som tjänstgöra vid skolor, där befattningar böra indragas	25	7	4	5	4	1	46

Enligt denna beräkning skulle alltså år 1930 vid ett antal läroanstalter finnas 37 överflödiga lärarinnor. På de av de sakkunniga å sid. 134 anförda

skäl anser jag mig emellertid kunna antaga, att år 1930 den föreslagna indragningen av lärarinnebefattningar i stort sett skall kunna vara genomförd.

Enligt ovanstående tabell skulle alltså under budgetåret 1925—1926 kunna indragas 25 lärarinnebefattningar, vilket skulle innebära en besparing för statsverket av, förutom dyrtidstillägg, i runt tal 47,500 kronor, därav ungefär 10,000 kronor å anslaget till lönetillägg och 37,500 kronor å anslaget till tillfällig löneförbättring.

Vad vidare beträffar timplärlartimmarna skulle enligt de sakkunnigas tab. 6 av dem inbesparas ungefär 912. Med ett beräkning på samma sätt som de sakkunniga av den på grund av övergångsbestämmelserna följande minskningen eller i runt tal till tjugu procent eller 182 timmar skulle här kunna ske en besparing i runt tal av 730 timmar, vilket för statsverket skulle motsvara en besparing av, förutom dyrtidstillägg, 36,500 kronor. Å den tillfälliga löneförbättringen för de manliga lärarna skulle enligt nu gällande grunder besparingen uppgå till i runt tal 117,000 kronor utom dyrtidstillägg.

Härtill skulle så komma de besparingar, som sammanhånga med de av mig förordade skärpta bestämmelserna rörande tjänstgöringens förläggning till med skola förbundet seminarium av annan art än högre, ävensom besparingar på grund av minskat antal övningslärlartimmar. Då dessa besparingar emellertid undandraga sig ett noggrant beräkning, har jag icke ansett mig böra taga hänsyn till dem vid beräkning av anslagsbehovet för budgetåret 1925—1926.

Enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning för budgetåret 1923—1924 hava utgifterna å de båda förslagsanslagen till lönetillägg m. m. och till tillfällig löneförbättring varit respektive 507,410 kronor 88 öre och 2,585,131 kronor 25 öre, d. v. s. respektive 27,410 kronor 88 öre och 135,131 kronor 25 öre större än de för innevarande budgetår anvisade anslagen. Med hänsyn till det av de sakkunniga påpekade faktum, att åtskilliga skolor redan under läsåret 1924—1925 visat en tydlig tendens att genom åtgärder av olika slag minska sitt behov av statsunderstöd, har jag emellertid icke ansett nämnda överskridanden nu böra föranleda något förslag till ändring av anslagsbeloppen.

I anslutning till det ovan anförda skulle alltså minskningen å anslaget till lönetillägg uppgå till 10,000 kronor samt å anslaget till tillfällig löneförbättring till 191,000 kronor, vadan besparingarna för statsverket för budgetåret 1925—1926 skulle uppgå till, förutom dyrtidstillägg, i runt tal 200,000 kronor.

Såsom jag förut erinrat, skulle ett bifall från riksdagens sida till det tidigare för Kungl. Maj:t anmälda förslaget rörande förändrade grunder för den tillfälliga löneförbättringen komma att medföra vissa förändringar i ovanstående beräkningar. Av skäl, som tidigare anförts, hava emellertid dessa förändringar icke kunnat närmare fixeras, och jag har därför icke nu kunnat

taga någon hänsyn härtill. Anslagens natur av förslagsanslag torde därjämte åstadkommas, att inga större olägenheter härav behöva befaras.

Innan jag övergår till att för Kungl. Maj:t framlägga dem av de förut återgivna förslagen, som synas mig vara av natur att bära underställas riksdagens prövning, ävensom de av desamma föranledda anslagsäskandena, är det ännu en fråga, som jag anser bära bringas under Kungl. Maj:ts prövning, nämligen frågan om statsbidrag till de kommunala gymnasierna. *Kommunala gymnasier.*

I sin skrivelse den 30 augusti 1924 angående anslag till de allmänna läroverken m. m. för budgetåret 1 juli 1925—30 juni 1926 hemställde skolöverstyrelsen, att Kungl. Maj:t täcktes

dels vidtaga åtgärder för sådan ändring av bestämmelserna rörande det i reservationsanslaget till privatläroverk ingående särskilda anslaget till högre goss- och samskolor, att till punkt 1 under avdelning E av kungörelsen den 29 oktober 1909 angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. göres följande tillägg: Understöd från detta anslag må kunna tilldelas av kommun upprättat gymnasium, även då sådant är grundat på en statens realskola,

dels föreslå riksdagen att, med beräkning i övrigt av reservationsanslaget till privatläroverk sådant det utgick före nedsättningen vid 1924 års riksdag, förhöja den i nämnda anslag ingående anslagsposten till högre goss- och samskolor med 35,000 kronor från 232,500 kronor till 267,500 kronor, så att anslaget för budgetåret 1925—1926 skulle i riksstaten uppföras med följande belopp, nämligen:

enskilda mellanskolor	kronor	20,000:—
högre flickskolor	»	470,000:—
högre goss- och samskolor	»	267,500:—
enskilda lärarinneseminarier	»	28,500:—
<hr/>		
sammanlagt kronor		786,000:—

Under punkt 29 av samma skrivelse hemställde vidare skolöverstyrelsen i samband härmed om en ökning av anslaget till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverk med 50,000 kronor.

Den 22 december 1924 avgåvo privatskolesakkunniga infortrat yttrande över detta skolöverstyrelsens förslag ävensom över skolöverstyrelsens den 31 december 1923 och den 26 maj 1924 avgivna utlåtanden angående framställningar rörande statsunderstöd åt de kommunala gymnasierna i Eksjö, Eskilstuna, Skövde, Söderhamn, Uddevalla och Södertälje.

De sakkunniga erinrade därvid till en början, att de i sin den 15 december 1924 avgivna utredning av vissa frågor rörande privatläroverken framhållit, bland annat, att det hittills för statsverket varit och även fortfarande torde vara en avsevärd ekonomisk fördel att tack vare enskilt initiativ och genom

uppföring av arbete och penningar från såväl kommuner som enskilda på skilda håll i vårt land upprätthölles en högre undervisning, som staten i många fall annars knappast skulle kunnat undandraga sig att ombesörja.

De sakkunniga uttalade därefter att de i *princip* icke hade någonting att invända mot de gjorda framställningarna. När det däremot bleve fråga om *vilka* kommunala gymnasier, som borde erhålla statsunderstöd, hade de sakkunniga icke ansett sig kunna eller böra ingå på en närmare prövning härav. De sakkunniga hade i sitt ovanberörda utlåtande den 15 december 1924 framhållit, att de ansett sig böra koncentrera sitt utredningsarbete till att undersöka, i vad mån inom den *nuvarande* organisationens ram besparingar kunde göras för statsverket, utan att därigenom några pedagogiska värden äventyrades. De sakkunniga hade därför saknat anledning att närmare undersöka, i vilken utsträckning de nuvarande statliga eller statsunderstödda läroanstalterna av olika slag kunde anses tillfredsställa berättigade krav på en i görligaste mån rättvis fördelning av tillfällena till högre bildning i vårt land. Denna fråga torde lämpligen böra behandlas i ett större sammanhang.

Departementschefen.

Till en början torde jag få erinra, att i motioner vid innevarande års riksdag (I: 105 och II: 135) hemställes, att riksdagen måtte besluta, att, för beredande enligt de för högre goss- och samskolor i sådant hänseende gällande grunder av understöd från och med den 1 juli 1925 jämväl åt de kommunala gymnasierna i Eskilstuna, Södertälje, Eksjö, Uddevalla, Skövde och Söderhamn, höja dels det i ordinarie reservationsanslaget till privatläroverken för budgetåret 1925—1926 ingående anslaget till högre goss- och samskolor med 35,000 kronor, dels ock det av Kungl. Maj:t för budgetåret 1925—1926 äskade extra förslagsanslag till tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken med 65,000 kronor.

Jag är fullt ense såväl med skolöverstyrelsen som med de sakkunniga och motionärerna, att staten i en eller annan form bör träda hjälpsamt emellan beträffande de kommunala gymnasierna. Jag har därvid funnit, att detta lämpligen skulle kunna ernås på det sätt, att ett anslag av exempelvis den av skolöverstyrelsen föreslagna storleken, 35,000 kronor, beviljades såsom ett fristående anslag under åttonde huvudtiteln. Därigenom skulle den ekonomiska räckvidden dels, såsom jag nyss sagt, väsentligen begränsas, dels kunna helt överblickas, då understöd från ett sådant fristående anslag ej skulle medföra de förmåner i form av löne- och ålderstillägg, tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg, som åtfölja understöd från reservationsanslaget till privatläroverk. Jag vill emellertid uttryckligen betona, att beviljande av understöd åt sådant kommunalt gymnasium, varom här är fråga, icke under några omständigheter kan eller får anses innebära, att vid en eventuell omorganisation av skolväsendet dylikt gymnasium skall förstärkas eller eljest garanteras fortbestånd.

Några detaljerade grunder för beviljande av understöd synas med hänsyn till understödens begränsade omfattning icke vara erforderliga, utan torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att, efter företagen prövning i varje särskilt fall, bestämma, vilka kommunala gymnasier må anses böra komma i åtnjutande av understöd, och därvid tillika föreskriva de närmare villkor och bestämmelser för understödets åtnjutande, som kunna befinnas erforderliga. I tillämpliga delar synas de för utgående av understöd från anslaget till privatläroverk stadgade grunder kunna tjäna till ledning.

Jag vill erinra om att medel för detta ändamål ej beräknats i statsverkspropositionen till 1925 års riksdag. Emellertid skulle, vid bifall till vad jag i det föregående förordat, å anslagen till privatläroverken uppstå en besparing, jämfört med vad i statsverkspropositionen beräknats, av sammanlagt 30,000 kronor, vilket belopp motsvarar största delen av det ifrågasatta anslaget till understödande av kommunala gymnasier. För det återstående beloppet, 5,000 kronor, kan, enligt vad jag inhämtat av t. f. chefen för finansdepartementet, täckning utan svårighet beredas å budgeten.

I anslutning till det nu anförda har jag ansett mig böra föreslå, att reservationsanslaget till privatläroverken bör utgå med samma belopp som före den vid 1924 års riksdag företagna nedsättningen, eller med 751,000 kronor.

Till de frågor rörande privatläroverken, som jag tidigare omförmålt men beträffande vilka jag icke ansett mig nu böra göra någon hemställan, anhåller jag att framdeles få återkomma i samband med anmälan inför Eders Kungl. Maj:t av riksdagens beslut om anslag till privatläroverken.

Slutligen får jag, under hänvisning till vad av mig i det föregående anförts, hemställa, det Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att *Hemställan.*

A) besluta, att mom. 3 och 4 i avd. A av kungörelsen den 21 februari 1914 om ändrad lydelse av vissa bestämmelser i kungörelsen den 29 oktober 1909 angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. skola hava följande ändrade lydelse:

3. Den tjänstgöring, som här avses, skall vara förlagd till klasserna över de förberedande eller till läsavdelning av med skolan förbundet högre lärarinneseminarium.

Tjänstgöringen må ävenledes, på särskild ansökan och efter skolöverstyrelsens beprövande, kunna fullgöras i de förberedande klasserna eller i övningsämnen, under förutsättning att starka skäl av pedagogisk art kunna förebringas för denna anordning. För samtliga ämneslärarinnor må dock nämnda tjänstgöring icke till omfattningen motsvara mer än en niondel av deras sammanlagda tjänstgöring vid skolan.

4. Med full tjänstgöring förstås, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, undervisning under 24—28 timmar i veckan och vad angår stadium, motsvarande gymnasiet, undervisning i den omfattning, som är föreskriven för lektor vid högre allmänt läroverk.

Vid skola, som är förbunden med ett högre lärarinne-seminarium, må för de lärare, som i större utsträckning tagas i anspråk för seminarieelevernas praktiska utbildning, full tjänstgöring beräknas till 20—24 timmar i veckan.

B) föreskriva, att såsom villkor för utgående av statsbidrag till lärarpersonalens avlöning vid enskilda läroanstalter skall gälla:

Uppdelning i parallellavdelningar av årsklass sker med iakttagande däray, att, vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 30 och beträffande stadium, motsvarande gymnasiet, minst 25 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning inom densamma upprättas.

När särskilda skäl därtill äro, må Kungl. Maj:t kunna medgiva, att vidtagen uppdelning i parallellavdelningar må bibehållas, även om antalet lärjungar i varje avdelning av årsklassen understiger 30, respektive 25.

Skulle bristande lokalutrymmen lägga oöverkomliga hinder i vägen för uppdelning av årsklass i parallellavdelningar i enlighet med ovan angivna bestämmelser, må efter skolöverstyrelsens beprövande i fråga om stadium, motsvarande real och flickskola, begränsning ske av det antal lärjungar, som berättigar till upprättande av parallellavdelning.

Uppdelning av årsklass eller klassavdelning i mindre avdelningar vid undervisning i vissa ämnen må på särskild framställning beviljas av skolöverstyrelsen.

Skulle någon skola i större omfattning, än som med tillämpning av ovan givna föreskrifter må ske, vilja verkställa uppdelning av årsklass i parallellavdelningar, må skolöverstyrelsen kunna på därom gjord ansökning medgiva, att statsbidrag må utgå för det antal lärarkrafter, som motsvarar en uppdelning av klasserna i enlighet med berörda föreskrifter. Sådan skola skall, oavsett att statsbidrag icke utgår för alla där anställda lärarinnor, avlöna jämväl sådan lärarinna, för vilken statsbidrag på grund av ovan meddelade bestämmelser icke erhålles, efter samma grunder, som gälla för skolans övriga lärarinnor.

C) bestämma, att till lärare och lärarinnor vid sådan enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola eller enskilt lärarinneseminarium, som åtnjuter understöd från det i riksstaten uppförda gemensamma reservationsanslaget till privatläroverk, må utgå tillfällig löneförbättring, under förutsättning att såväl vid anordnande av undervisningen inom vederbörande läroanstalt som i övrigt följande villkor och bestämmelser iakttagas, nämligen:

1) Uppdelning i parallellavdelningar av årsklass skall ske med iakttagande därav, att vad angår stadium, motsvarande real- och flickskola, minst 30 och beträffande gymnasium minst 25 lärjungar komma på varje avdelning inom årsklassen, innan ny avdelning upprättas inom densamma.

När särskilda skäl därtill äro, må Kungl. Maj:t kunna medgiva, att vidtagen uppdelning i parallellavdelningar må bibehållas, även om antalet lärjungar i varje avdelning av årsklassen understiger 30, respektive 25.

Skulle bristande lokalutrymmen lägga oöverkomliga hinder i vägen för uppdelning av årsklass i parallellavdelningar i enlighet med ovan angivna bestämmelser, må efter skolöverstyrelsens beprövande i fråga om stadium, motsvarande real- och flickskola, begränsning ske av det antal lärjungar, som berättigar till upprättande av parallellavdelning.

Uppdelning av årsklass eller klassavdelning i mindre avdelningar vid undervisning i vissa ämnen må på särskild framställning beviljas av skolöverstyrelsen.

Skulle någon skola i större omfattning, än som med tillämpning av ovan givna föreskrifter må ske, vilja verkställa uppdelning av årsklass i parallellavdelningar, må skolöverstyrelsen kunna på därom gjord ansökning medgiva, att statsbidrag må utgå för det antal lärarkrafter, som motsvarar en uppdelning av klasserna i enlighet med berörda föreskrifter. Sådan skola skall, oavsett att statsbidrag icke utgår för alla där anställda lärarinnor, avlöna jämväl sådan lärarinna, för vilken statsbidrag på grund av ovan meddelade bestämmelser icke erhålles, efter samma grunder, som gälla för skolans öriga lärarinnor.

2) Tjänstgöringen vid läroanstalten skall för ämneslärare med full tjänstgöring — föreståndare däri ej inberäknad — omfatta

å stadium, motsvarande real- och flickskola, 24—28 veckotimmar, dock att för lärare, som vid skola, förbunden med högre lärarinneseminarium, i större utsträckning tages i an-

Kungl. Maj:ts proposition Nr 214.

språk för seminarieelevernas handledning, tjänstgöringen må omfatta 20—24 veckotimmar, samt

å stadium, motsvarande gymnasiet, 20—22 veckotimmar;

D) föreskriva, att ovan omförmälda tillfälliga löneförbättring skall i sin helhet gäldas av statsmedel samt utgå efter följande grunder:

1) Delaktighet i den tillfälliga löneförbättringen tillkommer den, som under tiden 1 juli 1925—30 juni 1926 eller någon del av nämnda tid är anställd i egenskap av föreståndare, ämneslärare med full tjänstgöring, timlärare eller övningslärare vid sådan enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola eller enskilt lärarinneseminarium, som åtnjuter understöd från det i riksstaten uppförda gemensamma reservationsanslaget till privatläroverk.

2) Den tillfälliga löneförbättringen utgår med följande belopp utöver föreskriven minimiavlöning eller, där föreskrift om minimiavlöning saknas, utöver den avlöning, som för motsvarande tjänstgöring i medeltal utgått under åren 1913—1915:

a) till en kvinnlig föreståndare vid högre flickskola, enskilt lärarinneseminarium, enskild mellanskola och högre goss- eller samskola med 1,500 kronor för år;

b) till kvinnlig ämneslärare med full tjänstgöring vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium, därest läraren åtnjuter avlöning efter den löneskala, som utgår från en begynnelseavlöning av 1,400 kronor, med 1,500 kronor för år samt, därest läraren åtnjuter avlöning efter den löneskala, som utgår från en begynnelseavlöning av 1,200 kronor, med 1,200 kronor för år;

c) till en manlig föreståndare vid enskild mellanskola och högre goss- eller samskola, där icke jämväl kvinnlig föreståndare är anställd, till manlig ämneslärare med full tjänstgöring vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium ävensom till kvinnlig ämneslärare med full tjänstgöring, som åtnjuter avlöning enligt i huvudsak samma grunder som manlig ämneslärare med full tjänstgöring vid samma skola, med det belopp, som motsvarar tillfällig löneförbättring för rektorer och lärare med motsvarande tjänsteställning vid statens läroverk, dock att Kungl. Maj:t i undantagsfall må, efter prövning av vederbörande skolas ekonomiska förhål-

landen, medgiva, att sådan tillfällig löneförbättring må utgå med högre belopp än till motsvarande rektor eller lärare vid allmänt läroverk, dock med högst 1,500 kronor till varje befattningshavare;

d) till manlig timlärare vid enskild mellanskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 60 kronor för veckotimme och år, dock beträffande lärare vid högre goss- eller samskola endast för det antal veckotimmar, som för vederbörande läroanstalt tagits i beräkning vid bestämmande av det särskilda understödet för anlitande i större omfattning av manliga lärarkrafter;

e) till manlig timlärare vid högre flickskola med 50 kronor för veckotimme och år;

f) till kvinnlig timlärare vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 50 kronor för veckotimme och år;

g) till övningslärare, manlig eller kvinnlig, vid enskild mellanskola, högre flickskola, högre goss- eller samskola samt enskilt lärarinneseminarium med 40 kronor för veckotimme och år.

3) Den tillfälliga löneförbättringen utgår, vad angår enskild mellanskola och högre flickskola, under förutsättning att en summa, motsvarande 20 procent av det sammanlagda till lärarpersonalen vid vederbörande skola i tillfällig löneförbättring under tiden 1 juli 1925—30 juni 1926 utgående beloppet, varder för skolans verksamhet för nämnda tid i övrigt anslagen av kommun eller enskilda donatorer eller utgår av medel, som eljest stå till vederbörande läroanstalts förfogande;

E) förklara, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare villkor och föreskrifter, som för tillämpning av dessa grunder må finnas erforderliga;

F) fastställa följande övergångsbestämmelser:

1. Lärare med full tjänstgöring, som icke uppnått pensionsåldern och som erhållit anställning vid privatläroverk senast från och med läsåret 1924—1925, må kunna bibehållas i tjänst vid skolan utan hinder av ovan givna bestämmelser i fråga om tjänstgöringens omfattning och förläggning ävensom i fråga om förutsättningarna för uppdelning av årsklass i parallellavdelningar.

2. På därom gjord ansökning må skolöverstyrelsen, efter prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva

skola, där ett bedrivande av undervisningen utan anlitage av timlärare skulle stöta på avsevärda pedagogiska svårigheter, rätt att anlita dylika lärare, ändock att icke medeltjänstgöringen för ämneslärarna å realskolans och flickskolans stadium uppgår till omkring 26 veckotimmar.

3. På därom gjord ansökning må skolöverstyrelsen, efter prövning i varje särskilt fall, för ett år i sänder medgiva skola, där ett indragande av samtliga eller de flesta timlärartimmar skulle för timlärare, som under minst 10 år tjänstgjort vid samma skola, medföra avsevärda ekonomiska svårigheter, rätt att anlita denne eller dessa timlärare, ändock att icke medeltjänstgöringen för ämneslärarna å realskolans och flickskolans stadium uppgår till omkring 26 veckotimmar.

4. Skolöverstyrelsen må tills vidare icke lämna ämneslärarinna sådant medgivande, som omförmäles i § 1 mom. 5 andra stycket av kungörelsen den 23 december 1910 angående pensionering av den kvinnliga lärarpersonalen vid enskilda läroanstalter, såvida icke vederbörande skola förklarar sig villig att bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan; samt

G) vid bifall till vad av mig i det föregående föreslagits,

dels öka det *ordinarie* reservationsanslaget till privatläroverken, nu 675,000 kronor, med 76,000 kronor till 751,000 kronor samt i riksstaten för budgetåret 1925—1926 uppföra de i nämnda anslag ingående anslagsposterna med följande belopp, nämligen:

enskilda mellanskolor	kronor	20,000
högre flickskolor	»	470,000
högre goss- och samskolor	»	232,500
enskilda lärarinneseminarier	»	28,500,

att utgå såsom ett gemensamt reservationsanslag å sammanlagt 751,000 kronor;

dels minska det *ordinarie* förslagsanslaget till lönetillägg åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, nu 480,000 kronor, med 10,000 kronor till 470,000 kronor och i riksstaten för budgetåret 1925—1926 uppföra ifrågakvarande anslag med sistnämnda belopp;

dels för beredande under tiden 1 juli 1925—30 juni 1926 av tillfällig löneförbättring åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor, högre flickskolor, högre goss- eller samskolor

samt enskilda lärarinneseminarier anvisa för budgetåret 1925—1926 ett *extra* förslagsanslag av 2,260,000 kronor;

dels till beredande av understöd enligt Kungl. Maj:ts beprövande av kommunalt gymnasium, som är förenat med en statens realskola, för budgetåret 1925—1926 anvisa ett *extra* reservationsanslag av 35,000 kronor, att utgå på de villkor och under de närmare föreskrifter Kungl. Maj:t må finna gott meddela;

dels ock till understöd åt utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål anvisa för budgetåret 1925—1926 ett *extra* anslag av 16,000 kronor, att under de villkor, Kungl. Maj:t må finna lämpligt föreskriva, utgå till styrelsen för aktiebolaget Ateneum för flickor i Stockholm med högst 8,000 kronor och till Göteborgs allmänna folkskolestyrelse med likaledes högst 8,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gustaf Ödmann.
